LUKE

Warefa'aia

Feni Bu'uu Luke fi warewareaa mei Fatela'anaa ei Israel ma minaa ei rama'a. Luke na ne'i ba fei Spiritii mei Fasu na harofaa Jesus ba nei fanaa fei rawani'a warea a'a ei lomi na pa'i manumanu.

Feni bu'u feni, fimina dinaa a'a ei rama'a rona pa'i watauda mau awataa ma ana fi warewareaa fei baua ni'eni'ea wagii fei toroamiana ma fei hadiwe'iana pafea.

Feni Bu'uu Luke fi warewareaa fei lafulafua, fei Spiriti Apuna, fei bigi'aa ei pifine wagii fei bigi'aa Jesus ma fei futoaa mei Haidaa ei hafelo'aa ei rama'a.

Ma'ida Warea

1 Watauda, rona u'ulafuinaa tamanu ei bigi'a na oadii a'a o'ou*
2 ana ale'ei ro fifaninamai a'a o'odu ei rawarawa fanunuana, ei ro'ou nafii fei warea.
3 Ma yau ana hemea. Uaa, una labaginaa minaa ei manumanu fama'a nopa'amii wagieni ma una nara ba unei ne'ifarawaninaa hepalo u'uga, hepalo na arewa ma ponifarawani a'amu mena rawani'a Theophilus
4 ba onei aida ba naminapa'aa fa'ua tamanu rona feroinio.

Ronadii Wareaa fei Waniniaa John, mei Pudugufaia

---

* **1:1: 1:1** O, *ei bigi'a o'ouna naradii ba fa'ua*

5 I a'a fei au Herod, mei haparaa Judea, na
pa'i hemea bauaniaa humuu mei Haidaa, harana,
Zechariah, hemea maroaa Abijah. Ma harona,
Elizabeth, ana hia hemea upuu Aaron.
6 Minaa lagua, laguna rawani i pudaa mei
Haidaa. Ma lomi hepalo tataa lagua a'a minaa ei
warea laloo fei law mei Fasu.
7 Ma'uaa lomi laguna pa'i na'uu lagua, uaa Eliza-
beth, hia pa'abeu ma laguna sisigidiginaa raudei.
8 Hefarani, i pa'aa fei au Zechariah ma ei
maroana ba ro'aa bigi ale'ei mei bauaniaa humuu
mei Haidaa i inamoana,
9 hia na unia fei uni'unii fifigaia ba nei
wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ma fagu'aa
fei dufaa hagu ale'ei maumau ei bauaniaa humuu
mei Haidaa.
10 I nopa'amii fei au fagu'aa fei dufaa hagu, rona
figupui ano ei losuia ma lafulafu.
11 Ma hemea alo'aloo mei Fasu na ufalarai pepei
ma'au fei tawaa dufaa hagu ma fa'arewa a'ana.
12 I fanunupa'ia Zechariah, na ba'arofo ma nam-
ina ma'aufafelo.
13 Ma'uaa na ware a'ana mei alo'alo, “Apuna
ma'au, Zechariah. Fei i'igiamu, ina guaidigia. Mei
haromu Elizabeth i waninifani na'umu, baduu
wawane ma onei roroinia John.
14 Owe ni'eni'e a'ana ma i fa'unuwenuweo ma
watauda, rowe ni'eni'e a'a fei waniniana,
15 uaa iwe oa ale'ei hemea bauanai rama'a i pu-
daa mei Fasu. Inei'awe hunu wine o hefi'a numa
na waragu ba i fapoapoainia ma fei Spiriti Apuna
iwemina didifaa laloo iana a'a fei waniniana† ma
nolao.

† **1:15: 1:15** O, *a'a fei au ina toro*

16 Iwe fahadiwe'idinamii watauda Israel a'a mei
Fasu, mei Haidaniaa ro'odu.
17 Ma iwe aununaa ma'aa mei Fasu fininaa fei
spiriti ma fei faufau Elijah ba i fahadiwe'inaa
naranaraa ei ama a'a ei na'uu ro'ou ma ei
barafea a'a fei apa'aa ei wanewanea rama'a—ba i
ra'a'augaa ei rama'a ba ronei oma'aa mei Fasu."

18 Zechariah na i'iginaa mei alo'alo, "Batanai a
apa'ia ba fa'ua fei? Yau hemea bau ma mei harou
na sisigidiginaa raudei."

19 Na ware mei alo'alo, "Yau Gabriel. Una'aida
u inamoaa mei Haidaa ma na aloamiau ba nei
warefanio fei rawani'a warea.
20 Ma'aia! Eni owe famadumu ma lomi owe
warewarepa'i hawina na nomai fei arewaa fei
manumanu fei, uaa lomi ona nara ba fa'ua ei
wareau ba i we fa'uai a'a fei pa'aa auna."

21 Ma fei au fei, ei rama'a roi oma'aa Zechariah
ma naranara ba tani imina madii laloo fei humuu
mei Haidaa.
22 I asi'amai, lomi na warepa'i a'a ro'odu. Ron-
awe apa'ia ba na tonaa hefaa fanunua laloo fei
humuu mei Haidaa, uaa ina biginaa panina a'a
ro'odu, ma'uaa lomi na wareware.

23 I pedulao fei au bigi'ana na hadiwe'inaa hu-
muna.
24 Nenee fei, mei harona Elizabeth na wareu ma
laloo haipani puda na guta ua humuna.
25 Ina ware, "Mei Fasu na bigi'aa feni a'au. A'a
eni arewaa eni, ina farawaninau ma fapedugaa
fei mamafau i pudaa rama'a."

Ronadii Wareaa fei Waniniaa Jesus

26 A'a fei fa'oloroaa pudaa Elizabeth, mei Haidaa
na aloaa mei alo'alo Gabriel dinaa Nazareth laloo
fei baua gufu Galilee.
27 Na dinaa a'a hemea nanao a'u'uana, hemea ba
i lalainaa hemea wawane, harana Joseph, hemea
upuu David. Mei pifine mei, harana Mary.
28 Mei alo'alo na dinaa a'ana ma na ware,
“Hagu'u, yoi mena o tonaa fei baua rawani'ana.
Mei Fasu na oa i a'amu.”
29 Mary namina naranara watauda a'a ei ware-
ana ma nara ba warea batanai fei.
30 Ma'uaa mei alo'alo na warenaa a'ana, “Apuna
ma'au, Mary, mei Haidaa na farawaninio.
31 Guainau! Owe pa'i iamu ma o wanininaa
hemea baduu wawane ma onei roroinia Jesus.
32 Hia bauana ma hepalo harana Na'uu mei
Pafeai. Mei Fasu, mei hia Haidaa, i fania fei
haparaiaa mei upuna, David.
33 Ma hia, i haparainaa fei maroaa Jacob rani-
mai. Lomi i pedutoo fei haparaiana.”
34 Mary na i'iginaa mei alo'alo, “Ma i batanai fei,
te, lomi una hainofipui a'a hemea wawane?”
35 Na ware mei alo'alo, “Fei Spiriti Apuna i no-
mai a'amu ma fei faufau mei Pafeai i hawainio.
Si'ei, mei na apunai, mei ba i waninimai,‡ hepalo
harana, Na'uu mei Haidaa.
36 Elizabeth, mei tafimu, fa'ua ba hia hopi
ma'uaa, ana na pa'i iana. Mei rona ware ba
pa'abeu, fa'oloroaa pudana eni.
37 Uaa lomi hepalo manumanu na waiwai a'a
mei Haidaa.”

‡ **1:35: 1:35** O, *Si'ei mei baduu ba i waninimai, rowe ware ba hia na apunai*

38 Mary na ware, “Yau nafii mei Fasu. Fena
wareamu na rawani ua a'au.” Ma mei alo'alo
nawe di'ininia.

Mary na Dinaa a'a Elizabeth

39 A'a fei au fei, Mary na aunubatafanaa a'a
hepalo gufu papaa ei maugeni yei Judea.
40 Ma na wadu'ainaa fei humuu Zechariah ma
famafufuoinaa Elizabeth.
41 I guainaa fei wareaa Mary, Elizabeth, mei
baduu laloo iana na tawei ma fei Spiriti Apuna
namina didifaa Elizabeth.
42 Ma Elizabeth na warefabauana a'ana, “I
tapuu ei pifine, fei hawegia na oa i a'amu ma ana
na pa'i hawegiana mena baduu ona waninia!”
43 Ma'uaa tamanu fei rawani'au ba na nomai
a'au, mei inaa mei Fasuu?
44 Ana ei a guainaa fei laomu, meni baduu laloo
iau na tatawei fininaa ni'eni'ea.
45 Ona pa'i hawegiamu, uaa ona nara ba ipa'aa
nomai fei na wareia mei Fasu i a'amu.

Fei Laugaa Mary

46 Ma na ware Mary:
“Unamina uduginaa mei Fasu laloo fei naranarau
47 ma fei spiritiu namina ni'eni'e a'a mei
Haidaa, mei na fatela'anau,
48 uaa ina narapa'au,
ma yau hemea nafi ua.
E'eni ma nolao, minaa ei ro'aa fafoforaimai,
rowe ware ba na pa'i hawegiau,
49 uaa mei Faufaua na bigi'aa hefi'a baua
manumanu a'au—
fei harana na apunai.

50 Fei faloloa'iana na pasinaa pafoo ei rona ma'auia,
a'a ei rama'aa mina ma ei ro'aa fafoforaimai.
51 Ina bigi'aa hefi'a baua manumanu a'a fei panina;
ina faba'autorainaa ei na mamagugu laloo naranaraa ro'ou.
52 Ina hafududumaa ei hapara a'a ei gutanaa ro'ou
ma poronaa pafea ei rona fafafaunaa pu.
53 Ina faguaa ei rona bao a'a ei rawani'a du'ua,
ma'uaa ei rona pa'i watauda mugoo po'i na alofatatalainaa ro'ou, pani ua.
54 Ina hadumaa mei nafina Israel,
ma lomi na madi'inia ba i faloloa'inaa
55 Abraham ma ei upuna ranimai ranimai,
ana ale'ei i ware a'a ei amaa o'odu."
56 Mary, i gutafipuidii a'a Elizabeth ale'ei oduai puda, nawe hadiwe'ainaa gufuna.

Fei Waniniaa John, mei Pudugufaia

57 I nodigimai fei au Elizabeth ba i wanini, na wanininaa hemei na'una, baduu wawane.
58 Ei gufuna ma ei maroana, rona guainia ba mei Fasu namina faloloa'inia ma rona ni'eni'efipui a'ana.
59 A'a fei fafainaroaa aweraa rona nomai ba ro'aa moro'aa hudii wawanei mei baduu ma roroinia udiaa mei amana Zechariah,
60 ma'uaa mei inana na ware, "Lomi! Harana John."
61 Rona warenaa a'ana, "Lomi hemea maroamu na pa'i fena hara fena."
62 Ma ronawe pi'inaa panii ro'ou a'a mei amana ba ro'aa apa'ima'aia ba i roroinaa hini mei baduu.

63 Ina uninaa panina ba ronei tomai nene'i ma
na famaduofoinaa minaa ei rama'a, uaa na ne'i ba,
“Harana, John.”
64 Ana ei ua fei poana na hawai, fei rawerawena
na tatawei, na warewarediai ma uduginaa mei
Haidaa.
65 Ei gufuna ma minaa ro'ou, ronamina ma'au
ma minaa ei rama'a fawelei papaa ei maugeni
Judea, ronamina fiwarewareinaa minaa ei manu-
manu ei.
66 Minaa ei rona guainia, rona naranara ma
fi'i'igai, “I gipenaa hini meni baduu meni?” Uaa
fei panii mei Fasu na oa a'ana.

Fei Laugaa Zechariah

67 Mei amana Zechariah namina didifia fei Spir-
iti Apuna ma nadii ware'augia:
68 “Uduginaa mei Fasu, mei Haidaniaa Israel,
uaa na nomai ma ponohadiwe'inaa ei gufuna.
69 Ina fa'asi'anaa hemea faufau fatela'anaa o'ou
wagii fei gufuu mei nafina David
70 (ale'ei i wareia a'a ei apunai mamama'a mina
mina),
71 i fatelaiaa o'odu a'a ei ba ro'aa fo'afama'eaa o'ou
ma a'a ei na bidibidi unuu ro'odu a'a o'ou—
72 ba i fama'aiaa ei amaa o'ou fei faloloa'iana
ma ba i nonominaa fei fi'ugaiana, fei na
apunai,
73 fei warefa'uaiana a'a mei amaa o'ou Abra-
ham:
74 ba i fa'asi'anaa o'ou panii e'ei ba ro'aa
fo'afama'eaa o'ou
ba i hadumaa o'ou ba o bigi'aa fei bigi'ana ma
onei'awe ma'au,

75 ma onei fafa'arai ma wanewane i pudana
wagii minaa ei arewaa gutanaa o'ou.
76 Ma yoi, mena na'uu, ro'aa ware ba yoi hemea
mamama'aa mei Pafeai;
uaa owe aununaa ma'aa mei Fasu ba o'aa
ra'afanaa fei talana
77 ba i fanaa ei gufuna fei apa'a ba ro'aa tela wagii
fei futoaa ei hafelo'aa ro'ou,
78 hamatee fei faloloa'iaa mei Haidaniaa o'ou.
Ma iwe aloamii hemei i nogio pafea ba i
we'ainaa o'ou ana ale'ei fei anaa halo,
79 ma ba i we'ainaa ei rona oa a'a fei roromaa,
ma haroo fei hanunuu fei ma'ea,
ba i taunoduginaa o'ou wagii fei talaa gutafarawa-
nia."
80 Ma nawe gipelao mei baduu ma na nofau-
faulao fei spiritina ma na guta yei fawelei lomi
haihai o guana nopa'aloo fei ba na talaifalelefo a'a
ei Israel.

2

Fei Waniniaa Jesus
(Matthew 1:18-25)

1 I a'a ei arewaa ei, Caesar Augustus na fata-
lainaa fei wareana ba ronei wareinaa puduu ei
rama'aa minaa ei gufu i Rome.
2 (Fei, fei rawarawa wawarei rama'a rona uto-
nia a'a fei au Quirinius mei gavanaa yei Syria.)
3 Ma hememea na hadiwe'idinaa gufuna ba i
augaa fei harana.
4 Ma Joseph na di'ininaa Nazareth i Galilee ma
dinaa Bethlehem, fei gufuu David i Judea, uaa
hia noranamai a'a fei gufuu David ma hia hemea
upuna.

5 Ina dinaa yei ba i au haraa lagua Mary, mei na
ugainia ba i lalainia ma na pa'i iana.
6 Ei lagua yei, na fi'i uguna
7 ma na wanininaa mei uma'ua na'una, baduu
wawane. Na fahawainia a'a ei lawalawa ma
fudugia laloo hepalo ude'udee hanaa ei man-
ulelele uaa fei humuu ma'igua na pepesu.

Ei Oma'ama'aa ei Sipsipi ma ei Alo'alo

8 Ma na pa'i hefi'a oma'ama'aa sipsipi i podu
bamai, roi oma'ama'aa ei hapee ro'ou poi.
9 Hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'a ro'ou
ma fei haweraa mei Fasu namina we'ainaa ro'ou
ma ronamina ma'aufafelo.
10 Ma'uaa na ware mei alo'alo, “Apuna ma'au.
Guainau! Yau na notonamii fei rawani'a warea,
fei i fani baua ni'eni'ea a'a minaa ei rama'a.
11 Wagieni i a'a fei gufuu David, hemei
Fatela'ana na wanini a'a hamu'odu; hia Christ,*
mei Fasu.
12 Sifei, fei lalana a'a hamu'ou: hamowe bapa'aa
hemea baduu na hawai a'a hefi'a lawalawa ma na
haino a'a fei ude'udee hanaa ei manulelele.”
13 Ana ei ua fei baua gupuu alo'alo pafea, rona
fa'arewafipuimai a'a mei alo'alo ma rona udugi-
naa mei Haidaa. Rona ware,
14 “Uduginaa mei Haidaa, mei na pafeai,
ma yeni malagufu i fani gutafarawania a'a ei
rama'a, ei ina ni'eni'e a'a ro'ou.”
15 Ro'aa di'ininaa ro'ou ei alo'alo ma dinaa
pafea, ei oma'ama'aa, rona fiwarewarei, “O dii. O

* **2:11: 2:11** O, *Messiah*. “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.”

dinaa Bethlehem ma re ma'a fei manumanu fei,
fei na warefanaa o'ou mei Fasu."
16 Si'ei rona aunubatafalao ma ma'apa'aa Mary,
Joseph ma mei baduu, mei i haino a'a fei ude'udee
hanaa manulelele.
17 Ro'aa ma'adigia, rona fatalainaa fei u'ugaa
mei baduu, fei rona guainia a'a ei alo'alo.
18 Ma minaa ei rona guainia, namina nanawala
pudaa ro'ou a'a ei u'ugaa ei oma'ama'aa ei sipsipi.
19 Ma'uaa Mary na aunaa naranarana ei manu-
manu ei ma gutafiloginia iana.
20 Ei oma'ama'aa, rona hadiwe'ai ma
laugi'uduginaa mei Haidaa uaa minaa ei
manumanu rona guainia ma fanunuia, ana ale'ei
ro'aa warefanaa ro'ou.

Rona Poronaa Jesus i Humuu mei Haidaa

21 A'a fei fafainaroaa arewaa, a'a fei au ba ro'aa
moro'aa fei hudii wawaneina, rona roroinia Je-
sus, fei hara mei alo'alo na fania ei atawe toro.
22 I pedu fei nunufa'araiaa ro'ou ale'ei fei
wareaa fei Law Moses, Joseph ma Mary, laguna
noduginaa hia Jerusalem ba lagu'aa fania panii
mei Fasu
23 (ale'ei fei ne'iaa fei Law mei Fasu, "Minaa
ei uma'ua wawane hamonei apunainaa ro'ou a'a
mei Fasu"),
24 ma ana laguna dii ba lagu'aa fani fanaa lagua
ba i neneraa fei Law mei Fasu ba lagunei fani:
"guapalo pune, o guapalo na'uu padu."
25 Ma na pa'i hemea yei Jerusalem, harana
Simeon. Na wanewane fei maumauna ma na
ma'auaa mei Haidaa. Ifi guta'oma'aa fei au ba i

pedu fei faloloa'iaa Israel. Ma fei Spiriti Apuna na
oa i pafona.
26 Hefei Spiriti Apuna nadii fa'arewaia a'ana ba
lo'e i ma'e hawina na fanunuaa mei Christ, mei
apunaiaa mei Fasu.
27 Na fani naranarana fei Spiriti ma ina dinaa
malalaa fei humuu mei Haidaa. Amana ma inana,
lagu'aa poro'amii mei baduu Jesus ba lagu'aa
bigi'aa tamanu na wareia fei Law,
28 Simeon na poro'ia ma uduginaa mei Haidaa
ma ware:
29 “Mena Bauana, mena Fasu, ana ale'ei onadii
fa'unainia,
oneipowe alofatatalainaa mei nafimu uaa
nawe rawani fei naranarau.
30 Uaa gueini pudau na fanunudigaa fei talaa
tela'ana,
31 fei ona ra'a'augia i pudaa minaa ei rama'a,
32 hepalo we'ai ba i fa'arewainaa fei naranaraa ei
Gentile
ma i fani hawera a'a ei gufumu Israel.”
33 Laguei amana ma inana, laguna maduofo a'a
ei warewareana hia.
34 Ma Simeon na haweginaa ro'ou ma warenaa
a'a Mary, mei inana, “Meni baduu meni, ipowe
fapasiaa watauda ma fa'asi'anaa watauda yeni
Israel ma iwe ale'ei hepalo lala a'a ro'ou ma rowe
warefafeloia
35 ba ei naranaraa watauda ipowe arewa. Ma
hepalo wadu iwe paugaa fei naranaramu anaa.”
36 Ana na pa'i hemea pifine mamama'a, harana
Anna, mei na'uu Phanuel a'a fei maroaa Asher.
Hia pa'aa hopi; fama'a na gutafipui a'a mei harona
oloromeai igisimasi nenee fei lalaiana

37 ma na guta unaia nopa'aloo fei ba na pa'i
fainaroa pa'ania ma obao igisimasina.† Lomi ba
ina u di'ininaa fei humuu mei Haidaa, ma'uaa
na'aida lolosui arewaa ma poi, na'o fabao ma
lafulafu.
38 Ma i no'ulao a'a ro'ou, na ware ‘ta’ a'a
mei Haidaa ma u'ugaa mei baduu a'a minaa
ei roi guta'oma'oma'aiaa fei ponohadiwe'aiaa
Jerusalem.
39 Joseph ma Mary, lagu'aa bigidigaa minaa ei
wareaa fei Law mei Fasu, laguna hadiwe'inaa
Galilee, dinaa gufuu lagua Nazareth.
40 Ma mei baduu fi gipelao, na noma'ualao raraa
ununa. Namina bauana apa'ana ma fei rawani'aa
mei Haidaa na oa i a'ana.

Mei Baubara Jesus i Humuu mei Haidaa

41 Minaa ei igisimasi laguei amana ma inana,
laguna'aida dinaa Jerusalem a'a fei Hananaa fei
Talai Falogia.
42 I nopa'aloo hefua ma guai igisimasina, rona
tafanelao a'a fei Hananaa, ale'ei fei maumau
ro'ou.
43 I pedu fei hananaa, lagu'ei hadiwe'inaa gufu
amana ma inana, mei baubara Jesus na guta ua
yei Jerusalem, ma'uaa lo'e laguna aida.
44 Laguna nara ba hia a'a lagua ma laguna ta-
lailao ale'ei heai arewaa. Ma lagunawe labaginia
dupuaa ei maroa ma tafii lagua.
45 Lo'e laguna labagipa'ia, laguna hadiwe'inaa
Jerusalem ba lagu'aa labaginia.

---

† **2:37: 2:37** O, *na guta mei pifine ma'esuabea laloo fainaroa pa'ania ma obao igisimasi.*

46 Nenee odu'ai arewaa laguna pa'ia malalaa fei
humuu mei Haidaa. Ina guta dupuaa ei feroia. Ina
guguainaa ro'ou ma i'iginaa ei i'igiana.
47 Ma minaa ei rona guainia, namina nanawala
pudaa ro'odu a'a fei apa'ana ma ei wareana.
48 Amana ma inana, lagu'aa ma'apa'ia,
laguna ba'arofo. Mei inana na warenaa a'ana,
"Ona'uu, tani o bigi'ia ale'ei a'a haigua? Haigua
mei amamu, haiguna narafatemu ei haigua
labaginio."
49 Ina i'igai, "Tani hamugua lalabaginau? Lomi
hamuna aida ba yau nei guta i humuu mei
Amau?"
50 Ma'uaa lomi laguna apa'ia tamanu fi wareia
a'a lagua.
51 Ma nawe upunogiaa lagua dinaa Nazareth
ma na'aida guainaa wareaa lagua. Ma'uaa mei
inana na aunaa naranarana minaa ei manumanu
ei.
52 Ma Jesus na gipe fininaa apa'ana ma nawe
a'u ma rona fafanunufarawani a'ana mei Haidaa
mawe ei rama'a.

3

John, mei Pudugufaia na Ra'aa fei Tala (Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; John 1:19-28)

1 I laloo fei hefua ma fahaipaniaa igisimasi ha-
paraiaa Tiberius Caesar—a'a fei au Pontius Pilate
mei gavanaa Judea, Herod, hia haparaa obao gufu
yei Galilee ma mei lofuna Philip, hia haparaa obao
gufu fawelei Iturea ma Traconitis. Ma Lysanias,
hia haparaa obao gufu yei Abilene.

2 A'a fei au laguei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, Annas ma Caiaphas, fei wareaa mei
Haidaa na nomai a'a John mei na'uu Zechariah,
yei fawelei lomi haihai o guana.
3 Ina aunupedunaa a'a minaa ei gufu yei Jordan
ma u'u ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma
pudugufai ba i futo ei hafelo'aa ro'ou.
4 Ana ale'ei fei ne'iaa mei mamama'a Isaiah
laloo fei bu'u:
“Fei lao hemea na haroharo yei fawelei lo'e haihai
o guana,
‘Ra'afanaa fei talaa mei Fasu,
fawanewaneaa ei talana.
5 Minaa ei walefoa hamonei raupaduia,
minaa ei maugeni hamonei agifamatalaia.
Ei tala na wawadi hamonei fawanewaneia,
ei tala na era'eraa, hamonei famare'aia.
6 Ma minaa ei rama'aa ano rowe fanunuaa fei
talaa tela'anaa mei Haidaa.’ ”
7 John na warenaa a'a fei gupuu rama'a rona
nomai a'ana ba ro'aa pudugufai, “Hamu'ou ena
na'uu wa'a hafelo! Hini na fa'aiaa hamu'ou ba
hamonei ponipa'ai a'a fei sibana, fei fi nomai?
8 Ei maumau hamu'ou nei fama'aia ba na
filogidii ei naranaraa hamu'ou. Hamonei'awe
nara ba, ‘Hamatee hai'ouna pa'aa Abraham, amaa
hai'ou. Uaa a warefanaa hamu'odu ba nabaa i
nunumiai mei Haidaa, i fa'asi'anaa eni mugoo ba
na'uu Abraham.
9 Fei poa na udedii a'a ei waraa ei haihai ma
hepapalo haihai lomi na pa'i rawani'a fuana, i
rereia ma siminaa hafi.”
10 Fei gupuu rama'a, rona i'igai, “Nabaa ale'ei,
hai'ou bigi'aa tamanu?”

11 John na ware, “Mei na pa'i guapalo susuna nei
alaginia a'a mei lomi na pa'i ma mei na pa'i du'ua
ana nei bigi'ia ale'ei.”
12 Ei otonaa mugoo po'ii gavaman, ana rona
nomai ba ro'aa pudugufai. Rona i'igai, “Feroia,
hai'odu batanai?”
13 “Hamonei'awe to hefi'adiai mugoo po'i na
muainaa puduu fei ba hamo'aa tonia.”
14 Ma hefi'a fo'aa, rona i'iginia, “Ma hai'odu
batanai?”
“Apuna fo'aa rama'a ba hamo'aa tonaa mugoo
po'ii ro'ou ma apuna warefasifi ba mei na tata ma
hamonei wawanene ua a'a ei pono'aa hamu'ou.”
15 Ei rama'a, rona u oma'a ua ma naranara laloo
iaa ro'ou ba woro John mei Christ.*
16 John na warefanaa ro'odu, “Yau na pudugu-
fainaa hamu'ou ranu.† Ma'uaa hemea na faufau-
diai a'au iwe nomai, hemea yau lomi na rawani ba
a fabalou'alaraa wao hafena pinena. Iwe pudugu-
fainaa hamu'ou wagii fei Spiriti Apuna ma fei hafi.
17 Ina pa'i waduu panina ba i nueitonaa ei
rawani'a wheat a'a ei meme. Iwe augaa ei wheat
laloo palena, ma'uaa ei meme, i siminaa fei hafi
lomi i peretoo.”
18 A'a wataudadiai warea, John na warefawe'i
a'a ei rama'a ma u'ugaa fei rawani'a warea a'a
ro'odu.
19 Ma'uaa, John na hota'aa Herod mei haparaa
obao gufu, uaa na tafitafiaa Herodias, mei haroo
lofuna ma na pa'idiai watauda hafelo'a bigi'ana.

---

* **3:15: 3:15** O, *Messiah* † **3:16: 3:16** O, *laloo ranu*

20 Si'ei, Herod na fahonodiai hepalo hafelo'ana:
Ina fawi'aa John humuu bobo'aia.

Fei Pudugufaiaa Jesus
(Matthew 3:13-17; Mark 1:9-11)

21 Ei roi pudugufai minaa ei rama'a, Jesus ana na
pudugufai. Ma ei fi lafulafu, na gigi fei gufu pafea
22 ma fei Spiriti Apuna, maumauna ale'ei pune,
na pasigio pafona. Ma hepalo lao na warerai
gufu pafea: "Yoi mena Na'uu, mena una haguio;
Unamina ni'eni'e a'amu."

Ei Upuu Jesus
(Matthew 1:1-17)

23 Ma Jesus na pa'i ale'ei odufua pa'ania igisi-
masina ei i fa'asi'anaa fei bigi'ana. Ei rama'a na
nara ba hia mei na'uu Joseph,
mei na'uu Heli,
24 mei na'uu Matthat,
mei na'uu Levi, mei na'uu Melki,
mei na'uu Jannai, mei na'uu Joseph,
25 mei na'uu Mattathias, mei na'uu Amos,
mei na'uu Nahum, mei na'uu Esli,
mei na'uu Naggai,
26 mei na'uu Maath,
mei na'uu Mattathias, mei na'uu Semein,
mei na'uu Josech, mei na'uu Joda,
27 mei na'uu Joanan, mei na'uu Rhesa,
mei na'uu Zerubbabel, mei na'uu Shealtiel,
mei na'uu Neri,
28 mei na'uu Melki,
mei na'uu Addi, mei na'uu Cosam,
mei na'uu Elmadam, mei na'uu Er,
29 mei na'uu Joshua, mei na'uu Eliezer,
mei na'uu Jorim, mei na'uu Matthat,

mei na'uu Levi,
30 mei na'uu Simeon,
mei na'uu Judah, mei na'uu Joseph,
mei na'uu Jonam, mei na'uu Eliakim,
31 mei na'uu Melea, mei na'uu Menna,
mei na'uu Mattatha, mei na'uu Nathan,
mei na'uu David,
32 mei na'uu Jesse,
mei na'uu Obed, mei na'uu Boaz,
mei na'uu Salmon,‡ mei na'uu Nahshon,
33 mei na'uu Amminadab, mei na'uu Ram,§
mei na'uu Hezron, mei na'uu Perez,
mei na'uu Judah,
34 mei na'uu Jacob,
mei na'uu Isaac, mei na'uu Abraham,
mei na'uu Terah, mei na'uu Nahor,
35 mei na'uu Serug, mei na'uu Reu,
mei na'uu Peleg, mei na'uu Eber,
mei na'uu Shelah,
36 mei na'uu Cainan,
mei na'uu Arphaxad, mei na'uu Shem,
mei na'uu Noah, mei na'uu Lamech,
37 mei na'uu Methuselah, mei na'uu Enoch,
mei na'uu Jared, mei na'uu Mahalalel,
mei na'uu Kenan,
38 mei na'uu Enosh,
mei na'uu Seth, mei na'uu Adam,
mei na'uu mei Haidaa.

4

‡ **3:32: 3:32** Hefi'a ne'ia mina ba *Sala*

§ **3:33: 3:33** Hefi'a ne'ia ba *Amminadab, mei na'uu Admin, mei na'uu Arni*; hefi'adiai ne'ia na u'ugai.

Fei Manimaniaa Jesus
(Matthew 4:1-11; Mark 1:12, 13)

1 Fei Spiriti Apuna na didifaa Jesus ma ina
hadiwe'imai yei Jordan. Ma fei Spiriti na nodug-
inaa hia fawelei lomi haihai o guana
2 ma laloo gunaroa pa'ania arewaa mei hani'u
na manimania. A'a ei arewaa ei, lomi na hanana
ma i nopa'aloo a'apoo ei, ina bao.
3 Mei hani'u na warenaa a'ana, "Nabaa yoi
Na'uu mei Haidaa, warenaa a'a feni mugoo feni ba
nei filoginaa faraa pidaua."
4 Jesus na ware, "Na udedii fei ne'ia ba: 'Ei
rama'a lomi ba ro'aa gutalao a'a fei faraa pidaua
ua.' "
5 Mei hani'u na noduginaa hia fawelei na tare
ma ana ei ua, na fama'aia minaa ei gufuu ei ha-
paraa feni ano.
6 Ma ina warenaa a'ana, "A fanio minaa ei
forafora ma ei hawera wagina, uaa una tonia ba
manumanuu ma a fanaa hini a nunuminia.
7 Si'ei, nabaa o losuinau, a fanio ba manu-
manumu."
8 Jesus na ware, "Na udedii fei ne'ia ba: 'Lo-
suinaa mei Fasu, mei Haidaniaa hamu'ou ma hia
ua hamonei nenegia.' "
9 Mei hani'u na noduginaa hia Jerusalem ma
fa'ufalarainia pafoo fei sidesidee fei humuu mei
Haidaa. Ma na ware, "Nabaa yoi Na'uu mei
Haidaa, fapasilao yeni,
10 uaa na udedii fei ne'ia:
" 'Iwe warenaa a'a ei alo'alona ba yoi,
roneimina oma'afarawaninio;
11 ma rowe usumaio,
ba lomi o'aa bi'a'ainaa pinemu a'a ei mugoo.' "

12 Jesus na ware, “Na ne'idii: ‘Apuna maniaa mei
Fasu, mei Haidaniaa hamu'odu.’ ”
13 Mei hani'u, i pedudigaa ei maniana, na
di'ininia ba i opanidinaa nefarani.

Jesus na Fa'asi'anaa fei Bigi'ana Yei Galilee
(Matthew 4:12-17; Mark 1:14, 15)

14 Jesus na hadiwe'inaa Galilee a'a fei faufau
fei Spiriti ma fei u'ugana namina talaipedunaa
minaa fei gufu.
15 Ina feferoi i laloo ei synagogue ro'ou ma mi-
naa ro'ou, rona uduginia.

Rona Ofadugaa Jesus Yei Nazareth
(Matthew 13:53-58; Mark 6:1-6)

16 Ina dinaa Nazareth, fawelei i giperai wag-
ina ma laloo fei Sabbath na wadu'ainaa fei syn-
agogue, ale'ei maumauna ma na ufalarai ba i
igo'igo.
17 Hemea na fania fei ne'iaa mei mamama'a Isa-
iah ale'ei maumau fei holobenaa ma na fama'alaia
ma labagipa'aa feni ne'ia feni:
18 “Fei Spiritii mei Fasu na oa pafou,
uaa ina ipia i pafoo tabau
ba unei u'ugaa fei rawani'a warea a'a ei lomi
rona pa'i.
Ina aloamiau ba nei wareia ba ei bobo'aia, ronei
ala,
ei pudawerai, ronei fanunupa'i,
ei rona gutafafelo, ronei asi'aa
19 ma unei wareia ba fei au ba mei Fasu i farawan-
inaa ei rama'a.”
20 I weloidinaa fei ale'ei holobenaa, na fani-
hadiwe'inia a'a mei bigibigi'a ma guta. Minaa ei
rama'a laloo fei synagogue, rona fanunufa'u'uia

21 ma ina'aa warenaa a'a ro'odu, “Wagieni fei
ne'ia na pa'aa nomai eni hamo'ei guainau fi igoia.”
22 Minaa ro'ou, rona u'ufarawaninia ma
hawainaa poaa ro'ou a'a ei rawani'a wareana.
Rona i'igai, “Anaa simeni, meni na'uu Joseph?”
23 Jesus na warefanaa ro'ou, “Una aidadii ba
hamowe wareaa feni proverb a'au: ‘Mena lo'otaa,
farawaninaa ana yoi! Bigi'ia yeni gufumu ei gua-
iaa hai'ou ba ona bigi'ia yei Capernaum.’ ”
24 Ina warelao, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba
lomi ro'aa taufa'ugaa hemea mamama'a ana a'a
fei gufuna.
25 Apa'aa warefanaa hamu'ou ba na pa'i
watauda pifine ma'esuabea yeni Israel a'a fei
au Elijah, fei lomi na pa'i maunu laloo oduai ma
hesuwi igisimasi ma namina moubiabia laloo
minaa ei gufu.
26 Ma lomi na alonaa Elijah a'a ro'ou, ma'uaa
hemea pifine ma'esuabea yei Zarephath fawelei
Sidon.
27 Ma na pa'i watauda na watawatai unuu
ro'odu* yei Israel a'a fei au Elisha mei mamama'a,
ma'uaa lomi hemea ro'ou na fafa'arai ununa—
unaiaa Naaman mei Syria.”
28 Minaa ei rama'a laloo fei synagogue, ronam-
ina siba ei ro'aa guainaa fei.
29 Rona asi'aa ma tetefa'asi'ania a'a fei gufu fei
ba ro'aa siminia pu, rona nodugia dinaa pafoo fei
maugeni, fei na pa'idii humu pafona.
30 Ma'uaa ina talai'ualao tapuu ro'ou ma aunu.

---

* **4:27: 4:27** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

Jesus na Fawala'anaa fei Spiriti Hafelo (Mark 1:21-28)

31 Ina upu'aunulao yei Capernaum, hepalo gufu
yei Galilee ma laloo fei Sabbath fipowe feroinaa ei
rama'a.
32 Ma rona hawainaa poaa ro'ou a'a fei fefer-
oiana, uaa fei u'ugana na pa'i faufauna.
33 Laloo fei synagogue na pa'i hemea na wadu'ia
pigea, hepalo spiriti hafelo.† Namina aimemewai,
34 "Haa! Tamanu nunumiamu a'a hai'ou, Jesus,
mena Nazareth? Eni o nomai ba o fo'afama'eaa
hai'odu? Una aida ba yoi mei Apunaiaa mei
Haidaa!"
35 Jesus na warefawe'i, "Babanini! Wala'amai
a'ana!" Ma fei pigea na hubifapasia i ma'aa minaa
ro'ou ma wala'amai a'ana ma lomi na fafeloaa
ununa.
36 Minaa ei rama'a, ronamina hawainaa poaa
ro'ou ma fiwarewarei, "Tamanu eni feferoi eni?
Fininaa forafora ma faufau ina warenaa a'a ei
spiriti hafelo ma rona wala'amai!"
37 Ma fei u'ugana namina talaipedunaa ei gufu
yei.

Jesus na Farawaninaa Watauda (Matthew 8:14-17; Mark 1:29-34)

38 Jesus na di'ininaa fei synagogue ma dinaa
humuu Simon. Ma mei inaa haroo Simon namina
babaifafelo ununa ma rona i'iginaa Jesus ba nei
hadumia.
39 Si'ei, ina fabalonaa a'ana ma warefawe'i a'a
fei funua ma na pedu funuana. Ina asi'aa ma
hasufani hanaa ro'ou.

---

† **4:33: 4:33** Warea Greek *spiriti loloaa*; v. 36 anaa

40 Fi lolo fei halo, minaa ei na pa'i watauda
mau funua, hefi'a rona dugamiaa ro'ou a'a Jesus
ma ina augaa panina pafoo hememea ro'ou ma
fapedugaa funuaa ro'odu.
41 Ma ei pigea, rona wala'aa a'a watauda ma
memewai ba, “Yoi, Na'uu mei Haidaa!” Ma'uaa
ina hota'aa ro'ou ma apunainaa ro'ou ba ronei'aa
wareware, uaa rona aida ba hia, mei Christ.‡

Jesus na U'u Laloo ei Synagogue
(Mark 1:35-39)

42 I ba'a fei panii fei arewaa Jesus na dinaa
fawelei abaa wawawau rama'a. Ei rama'a roim-
ina lalabaginia ma ro'aa bapa'ia, rona ware ba
inei'aa di'ininaa ro'ou.
43 Ma'uaa ina ware, “A'a hefi'adiai gufu unei
u'ugaa fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei
Haidaa, uaa sifeni feni pa'afina i aloagiau.”
44 Ma ina u'u'u laloo ei synagogue Judea.§

5

Ei Rawarawa Otalai Nenera
(Matthew 4:18-22; Mark 1:16-20)

1 Heai arewaa, na u adii fei ranuu Gennesaret*
ma ronamina hoaninia ei rama'a ba ro'aa guainaa
ei wareaa mei Haidaa.
2 Ina fanunupa'aa guapaloei wa didipisii dii au-
gaa ei dia'agi, ei roi fesuaa ei lepoo ro'ou.
3 Ina hugi a'a hepalo wa, fei waa Simon ma
i'iginia ba nei faraualao ma'ida a'a fei didipisii.
Ma na gutaferoimai pafoo wa a'a ei rama'a.

---

‡ **4:41: 4:41** O, *Messiah*

§ **4:44: 4:44** O, *laloo fei gufuu ei Jew*; Hefi'a ne'ia ba *Galilee*

* **5:1: 5:1** fei Agii Galilee

4 I pedudii wareana, na warenaa a'a Simon,
“Suanaa fawelei na walalo ma siminaa ei lepoo
hamu'ou ba o'aa udii nia.”
5 Simon na ware, “Mena Fasu, hai'ounamina
bigifawe'i fei poi ma lomi hepalo, ma'uaa, hama-
tee ona ware ale'ei, nadii, a siminaa ei lepo.”
6 Ro'aa bigi'ia ale'ei, rona udiaa watauda nia ma
na'aa i wara'a ei lepoo ro'ou.
7 Ma rona alofamai ei tafii ro'ou a'a hepalodiai
wa ba ronei nomai mi hadumaa ro'odu ma rona
nomai ma guapaloei wa namina pepesufafelo,
anaa ro'aa lolo.
8 I fanunuaa fei, Simon Peter na fapasi i ma'aa
Jesus. Ma na ware, “Aunufaraua a'au mena Fasu;
yau pa'aa hafelo'a rama'a!”
9 Uaa hia mawe ei maroana na nanawala pudaa
ro'ou a'a ei udiaa ro'ou nia.
10 Ma ana na nanawala pudaa James ma John,
laguei na'uu Zebedee, laguei rarafii Simon.
Ma Jesus na warenaa a'a Simon, “Apuna ma'au.
E'eni opowe udilao rama'a.”
11 Si'ei, rona rapi'aunaa piye ei waa ro'ou,
di'ininaa minaa ei manumanuu ro'ou ma nenegia.

Mei na Watawatai
(Matthew 8:1-4; Mark 1:40-45)

12 I guta a'a hepalo gufu Jesus, hemea
watawatai† na nomai. I fanunupa'aa Jesus, na
fapasi'o'o'uinaa pu ma ware, “Mena Fasu nabaa o
nunuminia, fafafa'arainau.”

---

† **5:12: 5:12** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

13 Jesus na roainaa panina ma idoia. Ina ware,
“Una nunuminia. Fafa'arai!” Ana ei, na mafo ei
watawatana.
14 Ma Jesus na warefawe'i a'ana, “Onei'aa ware-
fanaa nemea, ma'uaa wi famaua a'a mei bauaniaa
humuu mei Haidaa ma fanaa tamanu Moses na
ware ba onei fani nabaa na mafo unumu, ale'ei
fama'ama'amu a'a ro'ou ba ona rawani.”
15 Ma'uaa fei u'ugana namina talaidiai. Si'ei, ei
gupuu rama'a, rona nomai ba ro'aa guainia ma ba
nei fapedugaa funuaa ro'ou.
16 Ma'uaa ina'o aununaa yei fawelei lomi rama'a
ba i lafulafu.

Jesus na Fawanewaneaa mei na Ma'e Ununa (Matthew 9:1-8; Mark 2:1-12)

17 Heai arewaa ei fi feferoi, rona gutaguainia ei
Pharisee ma ei feroiaa law, ei noramiaa ro'ou a'a
minaa ei gufu i Galilee ma hefi'a noramiaa ro'ou,
Judea ma Jerusalem. Ma fei faufau mei Fasu na
ude i a'ana ba i fapedugaa ei funua.
18 Na pa'i hemea na ma'e ununa. Hefi'a wawane,
rona notabeiamai pafoo fei hafenaa ununa ba
ro'aa wadu'ainaa fei humu ma fahainopia i ma'aa
Jesus.
19 Si'ei ba namina watauda ei rama'a, lomi rona
labagipa'i talaa ro'ou. Rona tafane'uanaa pupuaa
fei humu ma fa'asisiarai pu pafoo fei hafena un-
una i dupuaa ei rama'a, i ma'aa Jesus.
20 Jesus, i fanunupa'ia ba rona narafawe'i, na
ware ba, “Otafi, ena hafelo'amu na futo.”
21 Ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona naranara
ale'ei ba, “Hia hini ba i warefafeloaa mei Haidaa?
Hinidiai ba i futoaa ei hafelo'a? Mei Haidaa ua.”

22 Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma
na i'igai, “Tani hamu'ou nara ale'ei laloo iaa
hamu'odu?
23 Tamanu na maduta—fei wareau ba: ‘Ena
hafelo'amu na futo,’ o ‘Asi'aa ma talai’?
24 Ma'uaa ba hamonei aida ba mei Na'uu Rama'a
na pa'i forafora yeni malagufu ba i futoaa ei
hafelo'a. . .” Ina ware a'a mei na ma'e ununa, “A
warenawii a'amu, asi'aa, tonaa fei hafena unumu
ma dinaa gufumu.”
25 Ana ei ua, ina ufalarai i ma'aa ro'ou, tonaa fei
hafena ununa, fei na hainona ma dinaa gufuna
ma uduginaa mei Haidaa.
26 Namina nanawala pudaa minaa ei rama'a
ma rona uduginaa mei Haidaa. Minaa ro'ou na
ma'aiaa fei ma fiwarewarei, “O'ouna fanunuaa
hefi'a manumanu na fananawalaiaa pudaa o'ou
wagieni.”

Na Dugaa Levi
(Matthew 9:9-13; Mark 2:13-17)

27 Nenee fei, Jesus na asi'anaa ano ma fa-
nunupa'aa hemea otonaa mugoo po'ii gavaman,
harana Levi, na guta a'a fei palena toto mugoo
po'i. Jesus na warenaa a'ana, “Nenerau.”
28 Levi na asi'adi'ininaa minaa ei manumanu
ma nenegia.
29 I a'a fei humuna, Levi na bigi'aa hepalo
baua hananaa a'a Jesus ma hepalo baua gupuu
otonaa mugoo po'ii gavaman ma hefi'adiai, rona
hananafipui a'a lagua.
30 Ma'uaa ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ei
ana maroaa ei Pharisee, rona ware watauda a'a
ei otalai nenerana, “Tani hamu'ou hanana ma

hunufipui a'a ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma
ei hafelo'a rama'a?”
31 Jesus na warefanaa ro'ou, “Abaa ei rona
rawani ba ronei pa'i hemea lo'otaa, ma'uaa ei
rona funu.
32 Pa'afii fei noramiau, abaa a lala'aa ei rona
wanewane, ma'uaa ei hafelo'a ba ronei filoginaa
naranaraa ro'ou.”

Rona Haninaa Jesus wagii fei Fabaoa (Matthew 9:14-17; Mark 2:18-22)

33 Rona warenaa a'ana, “Ei otalai neneraa John,
rona'aida fabao ma lafulafu ma ei otalai nen-
eraa ei Pharisee anaa, ma'uaa ei maroamu rona
hanana ma hunu ua.
34 Jesus na ware, “Hamona nunuminia ba ei tafii
mei wawane lalaia, ronei fabao ei roi gutafipui
a'ana?
35 Ma'uaa iwe nomai fei au ba mei wawane
lalaia, rowe rapunodugia a'a ro'ou ma laloo ei
arewaa ei, rowe fabao.”

36 Ina u'ufanaa ro'odu feni warea hanunu:
“Lomi nemea ba i tonaa fei maninii manufau
lawalawa ma tawi'ia a'a fei watanai lawalawa.
Nabaa i bigi'ia ale'ei, i fawara'a'apoinaa fei manu-
fau lawalawa ma fei manufau maninii lawalawa
lomi i fipupuduinaa fei watanai.
37 Ma lomi nemea i ipiaa fei manufau wine
laloo fei watanai pe'ii wine, fei bigi'aa ro'ou hudii
manulelele. Nabaa i bigi'ia ale'ei, fei manufau
wine, i fawara'aiaa fei pe'i ma fei wine i wigii ma
fei watanai pe'ii wine i hafelo.
38 Agia, ei manufau wine, ronei ipinaa fei man-
ufau pe'i.

39 Ma lomi hemea na hunudigaa fei watanai
wine i nunuminaa fei manufau wine, uaa na ware
ale'ei, ‘Fei watanai na muainaa fei manufau.’ ”

6

Mei Fasuu fei Sabbath
(Matthew 12:1-8; Mark 2:23-28)

1 Heai Sabbath Jesus fi talailao pe'ii ei lau guana
ma ei otalai nenerana, rona hufu'aa hefi'a holoo
guana ma fudosinia panii ro'ou ma hanaiaa ei lau.
2 Hefi'a Pharisee, rona i'igai, “Tani hamu'ou
bigi'aa fei na barafeaa fei law laloo fei Sabbath?”
3 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ana hamona'u
igoia tamanu na bigi'ia David ma ei tafina, ei ro'aa
bao?
4 Ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa, tonaa
fei faraa pidaua na apunai ma hanaia. Ma'uaa fei
law na ware ba unaiaa mei bauaniaa humuu mei
Haidaa, i hanaia. Ma ana na fanaa hefi'a a'a ei
tafina.”
5 Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mei Na'uu
Rama'a, hia Fasuu fei Sabbath.”

Mei i Ma'e Hepapa Panina
(Matthew 12:9-14; Mark 3:1-6)

6 Ma a'a hepalodiai Sabbath, ina wadu'ainaa fei
synagogue ma fi feroi ma hemea yei, fei panina
ma'au na ma'e.
7 Ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ro'ei labarai
tala ba ro ware ba Jesus na bigifatata. Si'ei, rona
pupudainia ba i farawaninia laloo fei Sabbath.
8 Ma'uaa Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou
ma na warenaa a'a mei na ma'e panina, “Asi'aa ma

mi ufalarai i ma'aa ro'odu." Si'ei, ina asi'aa ma na
ufalarai yei.
9 Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou, "A i'iginaa
hamu'ou, afaia na neneraa fei law laloo fei Sab-
bath: fei ba onei bigifarawani, o ba onei bigifafelo,
fei ba onei fani harenua, o ba onei fo'afama'e?"
10 Ina fanununaa a'a minaa ro'odu ma warenaa
a'a mei rama'a mei, "Roainalao fei panimu." Ina
bigi'ia ma fei panina namina rawani.
11 Ma'uaa ronamina sibafafelo ma fiwarewarei
ba ro'aa bigi'aa tamanu a'a Jesus.

Ei Hefua ma Helagui Apostle (Matthew 10:1-4; Mark 3:13-19)

12 Wagii ei arewaa ei, Jesus na aununaa papaa
hepalo maugeni ba i lafulafu ma na guta yei fei poi
fi lafulafunaa a'a mei Haidaa.
13 I ba'amai fei arewaa, na harofamii ei otalai
nenerana ma rafeinaa hefua ma helagui ba apos-
tle:
14 Simon (mei ina roronia ba Peter), mei lofuna
Andrew, James, John, Philip, Bartholomew,
15 Matthew, Thomas, James mei na'uu Alphaeus,
Simon mei rona roroinia ba mei Zealot (mei na
haguaa gufuna),
16 Judas mei na'uu James mawe Judas Iscariot—
mei na aloia.

Na Feroi ma Fapedugaa ei Funua (Matthew 4:23-25)

17 Ina upunogiaa ro'ou ma ufalarai pafoo fei
mare'aa malagufu. Hepalo baua gupuu ota-
lai nenerana, ro'ou yei mawe watauda pa'aniaa
rama'a, noramiaa ro'ou, Judea, Jerusalem ma ei
gufu piye na rafi'inaa Tyre ma Sidon.

18 Rona nomai ba ro'aa guainia ma ba inei fape-
dugaa funuaa ro'ou. Ma ina fawanewaneaa ei na
wadu'aa ro'ou ei spiriti hafelo*
19 ma minaa ei rama'a ba ro'aa idoia, uaa na pa'i
faufau i a'ana. Ma ina fapedugaa funuaa minaa
ro'ou.

Ei Hawegia ma ei Faloloa'ia
(Matthew 5:1-12)

20 I fanununaa a'a ei otalai nenerana, na ware:
"I pa'i hawegiaa hamu'ou ena lomi mugoo po'i,
uaa hamowe oa wagii fei haparaiaa mei
Haidaa.
21 I pa'i hawegiaa hamu'ou ena hamona bao e'eni,
uaa hamowe magu.
I pa'i hawegiaa hamu'ou ena hamona ai'ai e'eni,
uaa hamowe fafadi.
22 I pa'i hawegiaa hamu'ou ena rona bidi unuu
ro'ou a'a hamu'ou,
ofadugaa hamu'ou, warefafeloaa hamu'ou
ma fafeloaa haraa hamu'ou ba hamona
hafelo
uaa mei Na'uu Rama'a.
23 "A'a fei arewaa fei, hamoneimina ni'eni'e ma
palapala uaa na bauana fei pono'aa hamu'ou yei
gufu pafea. Hamatee ana ale'ei bigi'aa ei amaa
ro'ou a'a ei mamama'a.
24 "Ma'uaa hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na
pa'i mugoo po'i,
uaa hamona todigaa fei rawani'a gutanaa
hamu'odu.
25 Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na magu
e'eni,

* **6:18: 6:18** Warea Greek *spiriti loloaa*

uaa hamowe bao.
Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na fafadi e'eni,
uaa hamowe gutafaloloa'i ma ai'ai.
26 Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na ware-farawaninaa hamu'ou minaa ei rama'a,
uaa ana ale'ei bigi'aa ei amaa ro'ou a'a ei mamama'a sifisifi.

Haguaa ena na Bidibidi Unuu Ro'ou a'a Hamu'ou
(Matthew 5:38-48; 7:12a)

27 "Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ena hamofi guainau: Haguaa ena na bidibidi unuu ro'ou a'a hamu'ou, farawani a'a ena rona siba a'a hamu'ou,
28 haweginaa ena rona umuaa hamu'ou ma la-fulafunaa ena rona fafeloaa hamu'ou.
29 Nabaa nemea na laparaa afuu hamu'ou, fania pepei anaa. Nabaa nemea na topa'ainaa hawaa uguu hamu'ou, fania fei susu anaa.
30 Fani a'a minaa ei rona i'iginaa hamu'ou ma hini i tonaa manumanuu hamu'ou, apuna i'igihadiwe'inia.
31 Tamanu nunumiaa hamu'ou ba ronei bigi'ia a'a hamu'ou, bigi'ia ana ale'ei a'a ro'ou.
32 "Nabaa hamo'aa haguaa ei rona haguaa hamu'ou, tamanu rawani'ana fei a'a hamu'ou? Ena hafelo'a ana rona haguaa ei rona haguaa ro'ou.
33 Ma nabaa hamo'aa farawani a'a ei rona farawani a'a hamu'ou, tamanu rawani'ana fei a'a hamu'ou? Ei hafelo'a ana rona bigi'ia ale'ei.
34 Ma nabaa hamo'aa fani a'a hefi'a, ei ha-mona nara ba ronei hodi'ia, tamanu rawani'ana fei a'a hamu'ou? Ei hafelo'a ana rona fani a'a

hefi'adiai hafelo'a ma rona nara ba hefi'adiai,
ronei hodipedugia.
35 Ma'uaa hamonei haguaa ena na bidibidi unuu
ro'ou a'a hamu'ou, hamonei farawani ma fani
a'a ro'ou ma ronei'aa hodi'ia. Ma nabaa ale'ei,
fei pono'aa hamu'ou imina bauanai ma hamowe
oanaa na'uu mei Pafeai, uaa ina farawani a'a ei
rona hafelo mawe ei lomi na ware 'ta' wagii fei
rawani'ana.
36 Hamonei faloloa'inaa ro'ou, ana ale'ei na
faloloa'inaa hamu'ou mei Amaa hamu'ou.

Fei Naranara ba Nemeadiai na Tata (Matthew 7:1-5)

37 "Apuna nara ba na tata nemea. Ma nabaa
hamona nara ale'ei, ro'aa nara ba hamona tata.
Apuna ware ba nemeadiai na tata ma nei to fa-
gianaa. Ma nabaa ale'ei, ana hamo'aa to fagianaa
wagii ei tataa hamu'ou. Futoaa ei tataa nemea-
diai; nabaa ale'ei, ana i futoaa ei tataa hamu'ou
mei Haidaa.
38 Fani ma hamowe pa'idiai. Hamo'aa to-
diai manumanu i pafoinaa fei fanaa hamu'ou.
Hamowe to ana ale'ei puduu fanaa hamu'ou."

39 Ma ana ina u'ufanaa ro'ou feni warea ha-
nunu: "Hemei pudawerai, ana i taupa'aa hemea-
diai pudawerai? Naraa hamu'ou ba lomi lagu'aa
pasinaa laloo huapu?
40 Mei i to feferoiana, lomi i muainaa mei fer-
oiana, ma'uaa, nabaa i fapedugaa fei feferoiana,
hia ale'ei mei feroiana.
41 "Tani omina labaginaa memee pudaa mei
lofumu ma lomi ona apa'ia ba na pa'i hewagu
haihai pudamu?

42 Tani o ware a'a mei lofumu ba, ‘Olofu, ya a
do'o siminaa fei memee pudamu,’ ma lomi ona
fanunupa'aa fei hewagu haihai pudamu? Yoi
pa'aa ware'oni. Oneido'o siminaa fei hewagu hai-
hai pudamu. Ma opowe fanunufarawani ba o'aa
siminaa fei memee pudaa mei lofumu.

Hepalo Haihai ma ei Fuana
(Matthew 7:16-20; 12:33-35)

43 “Lomi hepalo rawani'a haihai ba i hafelo
fuana ma ana lomi hepalo hafelo'a haihai ba i
rawani fuana.
44 Hepapalo haihai, o'ou apa'ia a'a ei fuana. Ei
rama'a, lomi ro'aa hufu'aa ei fuaa ha'oloo a'a fei
haihai na hogia, o ei fuaa nasi a'a fei haihai na
hogia.
45 Mei rawani'a i falele'anamii ei rawani'a
bigi'ana a'a fei rawani'a naranarana. Ma mei
hafelo'a i falele'anamii ei hafelo'a bigi'ana a'a fei
hafelo'a naranarana. Uaa tamanu noranamai
laloo iana, i lele'aa umuna.

Mei Fadufadua na Pa'i Apa'a ma mei Lomi
(Matthew 7:24-27)

46 “Tani o harofau ba ‘Mena Fasu, mena Fasu,’
ma lomi ona bigi'aa ei wareau?
47 A ware fama'aio batanai maumau mei na
nomai a'au ma guainaa wareau ma bigi'ia.
48 Hia ale'ei hemea fadufaduaa humu, hemea
na agifawalalonaa pu ei u pafoo na'a. Ma nawe
nomai fei baua mamaua ma hapunai'onaa fei
humuna, ma'uaa lomi na nueipa'ia, uaa na fadu-
fawe'ia.
49 Ma'uaa mei na guainaa wareau ma lomi na
bigi'ia, hia ale'ei mei na fa'ugaa ei u humuna pafoo

piye, lomi na'a harona. I nomai fei baua mamaua,
na nueinaa fei humuna ma na pasi wata'o'o."

7

Fei Narafawe'iaa mei Centurion (Matthew 8:5-13)

1 I pedu minaa ei u'ugaa Jesus a'a ei rama'a, na
wadu'ainaa Capernaum.
2 Na pa'i hemea na funu ma anaa i ma'e. Hia
nafii mei centurion, hemea na ha'einia mei pi-
dauana.
3 Mei centurion na guainaa fei u'ugaa Jesus ma
na aloaa hefi'a bauaniaa ei Jew a'ana ba ronei
i'iginia ba nei nomai ma fapedugaa funuaa mei
nafina.
4 Ro'aa dinaa a'a Jesus, rona warefa'ai'ai a'ana.
"Na rawani ba o bigi'ia a'a meni rama'a meni,
5 uaa ina haguaa gufuu o'odu ma fa'ufalarainaa
fei synagogue o'ou."
6 Si'ei, Jesus na aunuhugiaa ro'ou.

I rafi'idiginaa fei humu, mei centurion na aloaa
hefi'a tafina a'ana ma rona wareaa ei wareana
ba: "Mena Fasu, apuna naranara watauda ba o
wadu'ainaa humuu, uaa yau hafelo'a rama'a.
7 Sifei, fei pa'afina ba lomi na nunumai ba a
nomai a'amu. Ma'uaa ware ua ma i pedu funuaa
mei nafiu.
8 Uaa yau hemea na bigi haroo hemea na baua-
nadiai ma ana na pa'i hefi'a fo'aa rona bigi harou.
A warenaa a'a mei, 'Aunu,' ma i aunu ma hemea-
diai ba, 'Nomai,' ma i nomai. A warenaa a'a hemea
nafiu, 'Bigi'aa feni,' ma i bigi'ia."

9 I guainaa fei Jesus, na ba'arofo a'ana ma
momo'inaa a'a ei rona nenegia ma ware, “Apa'aa
warefanaa hamu'ou ba lomi na fanunupa'aa
hemea na pa'i narafawe'iana ale'ei ma ana lomi
na fanunupa'ia ale'ei a'a ei Israel.”
10 Ma ei talaitonaa warea, ronawe
hadiwe'idinaa fei humu ma fanunupa'ia ba na
pedu funuaa mei nafi.

Jesus na Fa'asi'anaa mei Na'uu mei Pifine Ma'esuabea

11 Nenee ei ma ataa madii, Jesus fipui a'a ei otalai
nenerana ma fei baua gupuu rama'a, rona dinaa
hepalo gufu, harana Nain.
12 Anaa i rafi'inaa fei poaa fanefanee fei gufu,
hefi'a rona tabenaa ano hemea baduu wawane
ma'ea, na'uu hemea pifine ma'esuabea. Ma fei
baua gupuu rama'aa fei gufu, ana ro'ou i a'a mei
pifine.
13 I fanunupa'ia mei Fasu, na faloloa'inia ma
warenaa a'ana, “Apuna ai'ai.”
14 Ina aunulao ma idoaa fei bao ma'ea. Ma ei
ro'aa poro'ia, rona ufamadumu. Ina ware, “Mena
baubara, a warenaa a'amu, asi'aa!”
15 Mei ma'ea na asi'aguta ma wareware. Ma
Jesus na duginaa hia a'a inana.
16 Minaa ro'ou, ronamina ma'au ma uduginaa
mei Haidaa ma ware, “Hemea baua mamama'a
na fa'arewa a'a o'odu. Mei Haidaa na nomai ba i
hadumaa ei gufuna.”
17 Fei u'ugaa Jesus fei, namina talaipedunaa ei
gufu i Judea* mawe minaa ei gufu i sugatata'aia.

---

* **7:17: 7:17** O, *talaipedunaa fei gufuu ei Jew*

Jesus ma John mei Pudugufaia
(Matthew 11:2-19)

18 Ei otalai neneraa John, rona u'ufania eni
manumanu eni. Ina harofamiaa helagui
19 ma alonaa lagua a'a mei Fasu ba lagunei
i'iginia ale'ei, “Yoi hemei ba i nomai, o hai'ounei
do'o oma'aa nemeadiai?”
20 Lagu'aa dinaloo a'a Jesus, laguna ware, “John,
mei pudugufaia na aloamiaa haigua ba haigunei
i'iginio, ‘Yoi hemei ba i nomai, o hai'ounei do'o
oma'aa nemeadiai?’ ”
21 A'a fei au fei, Jesus na farawaninaa watauda
na mala'u'u unuu ro'ou, ei funuaa, ei na wadu'aa
ro'ou spiriti hafelo ma ei pudawerai.
22 Si'ei, ina warenaa a'a laguei talaitonaa warea,
“Hadiwe'ai ma u'ufanaa John ei fanunuguaiaa
hamugua: ba ei pudawerai nawe fafanunu, ei
afetoo nawe talai, ei watawatai† nawe mafo, ei
lotoo adia nawe guaipa'i, ei ma'ea na asi'aa ma ei
lo'e mugoo po'i, rona guainaa fei rawani'a warea.
23 Baua ni'eni'ea a'a mei lomi na pasipa'ai uaa
yau.”
24 Lagu'aa didii laguei talaitonaa wareaa John,
Jesus nawe u'ugaa John a'a fei gupuu rama'a: “Ei
hamona dinaa fawelei lomi haihai o guana, ba
hamoree ma'a fei guana, fei na gugufainia fei
lalarena?
25 Nabaa abaa sifei, pa'aa tamanu fei hamo'aree
ma'aia—hemea na maurawani hawerana? Lomi.
Ena rama'a na maurawani haweraa ro'ou, ei na
pa'ipedu manumanu, rona guta laloo ei baua hu-
muu hapara.

---

† **7:22: 7:22** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

26 Ma'uaa hamona aunu ba hamo'aa ma'a
tamanu? Hemea mamama'a? Hi'i, ma'uaa a
warefanaa hamu'ou ba hia, abaa mamama'a ua.
27 Simei, mei rona u'ugia laloo ei ne'ia:
“ ‘Guainau! A we aloamai mei talaitonaa wareau
ma'amu,
mei i ra'afanaa fei talamu.’
28 A warefanaa hamu'odu ba lomi hemea dupuaa
ei waniniaa ei pifine i muainaa John; ma'uaa mei
pa'aa lomi harana haroo fei haparaiaa mei Haidaa
i muainia.”
29 (Minaa ei rama'a ma ei otonaa mugoo
po'ii gavaman anaa, ro'aa guainaa ei wareaa
Jesus, ronawe ware ba fei talaa mei Haidaa na
wanewane, uaa rona pudugufai a'a John.
30 Ma'uaa ei Pharisee ma ei rona pa'i apa'aa
ro'ou a'a fei law, rona ofadugaa fei bigi'a, fei na
fanaa ro'odu mei Haidaa, uaa lomi rona pudugu-
fai a'a John.)
31 “Yau, a hawawaginaa eni rama'aa feni au feni
a'a tamanu? Batanai maumau ro'ou?
32 Ro'ou ale'ei ei baduu na guta yei humuu
alo'alo ma fiharoharofii:
“ ‘Hai'ouna hafugaa fei ha'ifa
ma lomi hamona palapala;
hai'ouna laugaa hepalo laugaa ma'ea,
ma'uaa lomi hamona ai'ai.’
33 Uaa, John, mei pudugufaia lomi na nohanamai
faraa pidaua ma hunu wine ma hamona ware, ‘Na
wadu'ia pigea.’
34 Ma Mei Na'uu Rama'a na nohanamai ma
hunu ma hamona ware, ‘Hia pugua ma na hunu
poapoai; hia tafii ei otonaa mugoo po'ii gavaman
mawe “ei hafelo'a”.’

35 Ma'uaa ei rona biginaa fei apa'aa mei Haidaa,
rona fa'arewaia ba na wanewane."

Mei Hafelo'a Pifine na Ipinaa Jesus fei Dufaa Pao.

36 Ma hemea Pharisee na i'iginaa Jesus ba nei
hananafipui a'ana. Si'ei, na dinaa humuu mei
Pharisee ma gutafapalagi ditataa fei tawa.
37 Na pa'i hemea pifine na hafelo bigi'ana a'a fei
gufu fei. Ma i guainia ba Jesus i hanana humuu
mei Pharisee, ina tonamai hepalo pusu'oro pe'i
dufaa pao
38 ma ei fi uwawasusu mugina na farorofanaa
pinena fei ranuu pudana. Ma nawe huguaa
pinena a'a fei loaa tabana. Na hatofaa pinena ma
ipiaa fei dufaa pao pafoo pinena.
39 I fanunuia mei Pharisee, mei na fagutanaa
Jesus, na bababau'u naranarana, "Nabaa meni
rama'a meni, hia mamama'a, i apa'idigia hini i
idoia ma hia pifine bata—ba hafelo'a pifine."
40 Jesus na warenaa a'ana, "Simon, na pa'i
wareau a'amu."
Ma na ware, "Nadii, warefanau, mena feroia."
41 "Helagui rama'a, laguna to mugoo po'i a'a
hemea na'o fani mugoo po'i. Hemea lagua na
tonaa haipani pu'u denarius‡ a'ana ma hemea
lagua na tonaa haipani pa'ania.
42 Minaa lagua, lomi na hodipa'ia, si'ei na
fama'e'uaiaa ei tonaa lagua. Amaia lagua na
bauana haguana a'a mei i fani mugoo po'i?"

‡ **7:41: 7:41** denarius—hepalo mugoo po'i, hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa.

43 Simon na ware, “Narau ba mei i to watauda
mugoo po'i ma na fama'e'uaiaa ei tonana mei na
fani.”
Jesus na ware, “Ona narapa'ia.”
44 Si'ei, na momo'inaa a'a mei pifine ma ware-
naa a'a Simon, “Ona ma'aia meni pifine meni?
Una wadu'aimai humumu ma lomi ona gufifani
fesufesuu pineu, ma'uaa ina fesunaa pineu ranuu
pudana ma hugunaa loaa tabana.
45 Lomi ona hatofaa pudau, ma'uaa, meni pifine
meni, ana fi wadu'ai'uamai lomi na fafaa hatofaa
pineu.
46 Lomi ona ipi pao tabau, ma'uaa, hia na ipinaa
tabau fei dufaa pao.
47 Si'ei a warefanio, ena watauda hafelo'ana
na futo, uaa na bauana fei haguana. Ma'uaa
hini na futo ma'ida ua hafelo'ana, ana ma'ida ua
haguana.”
48 Si'ei, Jesus na warenaa a'ana, “Ei hafelo'amu,
na futo.”
49 Hefi'adiai rona guta yei, rona fiwarewarei,
“Hia hini ba i futoaa ei hafelo'aa ei rama'a?”
50 Jesus na warenaa a'a mei pifine, “Fei
narafawe'iamu na fatelaio; aunufa'a'a ua.”

8

Ei Pifine na Talaihugiaa Jesus

1 Nenee fei, Jesus na tatalai a'a hepapalo gufu
ma u'ugaa fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei
Haidaa. Ei hefua ma helagui, ro'ou a'ana
2 ma hefi'a pifine anaa, ei ina fawala'anaa
ei spiriti hafelo a'a ro'ou ma fapedugaa funuaa

ro'ou: Mary (hepalo harana Magdalene), mei na
wala'aa oloromeai pigea a'ana;
3 Joanna mei haroo Cuza mei oma'ama'aa hu-
muu Herod; Susanna; ma wataudadiai. Eni pifine
eni, rona hadumaa ro'ou ana a'a ei pa'aa manu-
manuu ro'ou.

Fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Matthew 13:1-9; Mark 4:1-9)

4 Ro'aa figupuimai a'a Jesus ei rama'a noramiaa
ro'ou a'a hepapalo gufu, ina u'ufanaa ro'ou feni
warea hanunu:
5 "Hemea diapodu na aunu ba i faroaa ei lau. I
larosiminaa ei lau, hefi'a na pasi papaa tala ma
rona talai'apuninia ma ei manufidufidu pafea,
rona hanaia.
6 Hefi'a na pasi pafoo ei mugoo ma i nusu, rona
hole ua, uaa lomi ranu.
7 Hefi'a lau na pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia,
rona nusufipui a'a ei wowo'ii, ei na fifigifama'eaa
ro'ou.
8 Ma'uaa hefi'a na pasi a'a fei rawani'a piye.
Ma namina habefarawani ma ei fuaa ro'ou na
ona'onaidiai ale'ei hefa pu'udiai a'a ei faroana
lau."
I waredigaa fei, na warefabauana, "Hini na pa'i
adiana, nei guainia."

Tani i Warehanunui Jesus
(Matthew 13:10-17; Mark 4:10-12)

9 Ei otalai nenerana na i'iginia fei hanuu fei
warea hanunu.
10 Ina ware, "Fei apa'a wagii ei manumanu i
ude'opa'ai a'a fei haparaiaa mei Haidaa, hamona

todigia, ma'uaa, a'a hefi'a una warehanunuinia, ba,
“ ‘Rona fafanunu ma lomi ro'aa fanunupa'i;
rona guguai ma lomi ro'aa apa'ia.’

Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Matthew 13:18-23; Mark 4:13-20)

11 “Sifeni, feni hanuu feni warea hanunu: ei lau, ale'ei fei wareaa mei Haidaa.
12 Ei lau na pasi papaa tala, ale'ei ei rona guguai ma mei hani'u na nomai ma fufusiminaa fei wareaa mei Haidaa a'a ei naranaraa ro'ou ba ronei'aa narafawe'i ma lomi ro'aa tela.
13 Ei lau na pasi pafoo mugoo, ale'ei ei ronado'o ni'eni'e ei ro'aa guainia, ma'uaa, lomi na gugu waraa ro'ou. Ronado'o narafawe'i ma'ida, ma'uaa, i nomai fei au nueia, rona wata'adudu.
14 Ei lau na pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia, ale'ei ei ronado'o guguai, ma'uaa, na fifigifatemuaa fei naranaraa ro'ou wagii eni manumanuu feni ano, ei mugoo po'i ma ei ro'oo feni ano, si'ei lomi rona habepa'i.
15 Ma'uaa ei lau na pasi a'a fei rawani'a piye ale'ei ei na pa'i rawani'a maumau ro'ou, ei rona guainaa fei warea, panarofia ma ufawe'i, si'ei rona fuaa.

Fei We'ai a'a fei Ude'udena
(Mark 4:21-25)

16 “Lomi hemea ba i fagu'aa fei we'ai ma opa'ainia haroo hepalo hagi, o augia haroo tawa, ma'uaa, i augia pafoo fei ude'udena ba ei rona wadu'ai, ronei fanunupa'i a'a fei we'ai.

17 Uaa lomi hepalo manumanu na ude'opa'ai ba
i opa'ai'ualao. Ma ei manumanu rona opa'ainia
iwe lelefo ma ude'are'are.
18 Si'ei, onei narama'aia ba batanai fei mau
guguaiamu. Uaa hini na pa'i, iwe pa'i hefi'adiai;
hini lomi na pa'i, tamanu fei ina nara ba na pa'i,
iwe pa'ai a'ana."

Ei Lofu ma mei Inaa Jesus
(Matthew 12:46-50; Mark 3:31-35)

19 Ei lofu ma mei inaa Jesus, rona nomai ba ro'aa
ma'aia, ma'uaa lomi rona nitopa'ilao a'ana uaa fei
gupuu rama'a.
20 Hemea na warefania, "Mei inamu ma ei lo-
fumu, rona ufalarai ano ba ro'aa ma'a yoi."
21 Ina ware, "Si'eni eni inau ma eni lofuu, eni
rona guainaa fei wareaa mei Haidaa ma bigi'ia."

Jesus na Famadinoaa fei Lama
(Matthew 8:23-27; Mark 4:35-41)

22 Heai arewaa, Jesus na warenaa a'a ei otalai
nenerana, "O dii. O'adinaa fipepei adii fei ranu."
Si'ei, rona hugi a'a fei wa ma sua.
23 Ro'aa sualao, na ma'igu Jesus. Fei lalarena na
asi'aa ma fei lama na tomesunaa laloo fei wa ma
ronawemina fagiana.
24 Ei otalai nenerana, rona nolao ma funia.
Rona ware, "Mena Fasu, mena Fasu. O'apa'aa
wawau'u!"
Ina asi'aa ma warefawe'i a'a fei lalare ma fei agi;
ina pedu towetana ma namina madino.
25 Ina i'iginaa ei otalai nenerana, "Hitani fei
we'iaa naranaraa hamu'ou?"

A'a fei ma'auaa ro'ou ma fei nanawalaa pudaa ro'ou, rona fi'i'igii, “Rama'a bata meni? Te, namina warefawe'i a'a fei lalarena ma fei lama ma lagunamina guainaa wareana.”

Fei Wala'anaa ei Pigea a'a Hemea (Matthew 8:28-34; Mark 5:1-20)

26 Rona tamanaa suwidei i Gerasene,* opa'aloo fei ranu Galilee.
27 I wanomai Jesus, na nomai a'ana hemea rama'aa fei gufu, mei na wadu'ia pigea. Namina madimai fei guta'ala'alana ma lomi na u guta laloo humu, ma'uaa na guta a'a ei huapuu ei ma'ea.
28 I fanunupa'aa Jesus, ina aimemewai ma fapasi igoaa Jesus ma harofabauana, “Tamanu nunumiamu a'au Jesus mena Na'uu mei Haidaa, mei na Pafeai? U'amina i'iginio, onei'aa haperaraiau!”
29 Uaa Jesus na warefawe'i ba fei hafelo'a† spiriti nei wala'aa a'a mei. Uaa, ina'aida panarofia. Ma rona'aida roro'inaa panina ma pinena a'a ei alatai ma hefi'a, rona oma'ama'aia, ma'uaa, inafane bimoro'aa ei alatai ma ei pigea na faponinaa hia fawelei lomi rama'a.
30 Jesus na i'iginia, “Hini haramu?”
Ina ware, “Legion,” uaa watauda pigea na wadu'ia.
31 Ma rona i'igai ma i'igaidiai ba nei'aa aloaa ro'ou a'a fei walaloa lomi ia'iana.
32 Hepalo baua gupuu moimoi roi hanana papaa fei maugeni. Ei pigea na i'igifawe'i a'a Jesus ba nei uga ba ro'aa wadu'aa ei moimoi ma ina ugainaa ro'ou.

---

* **8:26: 8:26** Hefi'a ne'ia ba *Gadarenes*; hefi'adiai ba *Gergesenes*; v. 37 anaa † **8:29: 8:29** Warea Greek *loloaa*

33 Ro wala'amai a'a mei rama'a ei pigea,
rona wadu'aa ei moimoi ma poni'upulao pepei
na faro'ai adii fei ranu, rofonaa lalona ma
wawa'uma'e.
34 Ro fanunuia ale'ei ei oma'ama'aa ei moimoi,
rona ponibagua ma u'ugia yei a'a fei baua gufu
mawe ei gufu sugatata'aia.
35 Ma ei rama'a na nolao ba ro'aa ma'a tamanu
ina bigi'ia. Ro'aa nopa'aloo Jesus, rona fa-
nunupa'aa mei na wala'aa ei pigea a'ana, na guta
igoaa Jesus, na pa'i lawalawana ma fei nara-
narana na rawani ma rona ma'au.
36 Ei rona fanunupa'ia, rona u'ufanaa ei rama'aa
gufu batanai i rawanidiai mei na wadu'ia pigea.
37 Ma minaa ei rama'a fawelei Gadara na
i'iginaa Jesus ba nei fa'adi'ininaa ro'ou, uaa ron-
amina ma'aufafelo. Si'ei, ina hugi a'a fei wa ma
sua'aunu.
38 Mei rama'a, mei na wala'aa ei pigea a'ana na
i'iginia ba i nogia, ma'uaa Jesus na aloia ma ware,
39 "Hadiwe'inaa gufumu ma u'ugaa fei baua
bigi'aa mei Haidaa a'amu." Si'ei, na hadiwe'ai ma
u'ufanaa minaa ei rama'aa gufu ei baua bigi'aa
Jesus a'ana.

Mei Nanao Ma'ea ma Mei Pifine na Funu (Matthew 9:18-26; Mark 5:21-43)

40 I hadiwe'imai Jesus, fei gupuu rama'a na
taufa'ugia, uaa rona aida ba i nomai.
41 Ma hemea, harana Jairus, hemea bauaniaa
fei synagogue na nomai ma fapasi igoaa Jesus ma
i'igifawe'i a'ana ba nei nomai a'a fei humuna
42 uaa mei na'una, baduu pifine, ale'ei hefua ma
heguai igisimasina, ifi ma'e.

Fi talailao Jesus, ei rama'a na fihoroi a'ana.
43 Ma na pa'i hemea pifine yei na tomesumesu
namoo ununa ale'ei hefua ma heguai igisimasi,‡
ma'uaa lomi hemea ba i fapedupa'aa funuana.
44 Na aunumai mugina ma idoaa supuu fei
hawaa uguna. Ma ana ei, na pedu fei tomesuaa fei
namo.
45 Jesus na i'igai, “Hini na idoau?”
Minaa ro'ou, rona ware ba lomi ma nawe ware
Peter, “Mena Fasu, ei rama'a rona fihoroi a'amu.”
46 Ma'uaa Jesus na ware, “Na pa'i hemea na
idoau. Una aida ba na tonaa ma'ida faufau.”
47 Ma mei pifine nawe aida ba ro'aa apa'ia ba
hia, si'ei na noma'aumai ma fapasi igoana. I
pudaa minaa ei rama'a, na warefanaa ro'ou ba na
pedu funuana ana ei i idoia.
48 Ma ina warenaa a'ana, “Mena na'uu, fei
we'iaa naranaramu na farawaninio. Aunufa'a'a
ua.”
49 Ana fi wareware ua Jesus, na nomai hemea
noramiana humuu Jairus, mei bauaniaa fei syna-
gogue. Ma na ware, “Mei na'umu na ma'e. Onei'aa
fahaudinaa unuu mei feroia.”
50 I guainaa fei Jesus, na warenaa a'a Jairus,
“Onei'aa ma'au, narafawe'i ua ma iwe mama'a.”
51 I nopa'aloo fei humuu Jairus, na ware ba lomi
hemea i wadu'ai uniaa ro'ou Peter, John, James
mawe laguei ama ma inaa mei baduu.
52 Ma a'a fei, minaa ei rama'a rona ai'ai ma
wawasusu a'ana. Jesus na ware, “Hamonei'aa
ai'ai. Lomi na ma'e. Na ma'igu ua.”
53 Rona fadinia uaa rona aida ba ina ma'e.

‡ **8:43: 8:43** Watauda ne'ia ba *igisimasi, ma na fapedugaa minaa ei mugoo po'ina a'a ei lo'otaa*

54 Ma'uaa ina tauaa panina ma ware, “Mena
na'uu, asi'aa!”
55 Fei spiritina na hadiwe'imai ma ana ei, ina
ufalarai. Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou ba ronei
fani hanaa mei baduu.
56 Ma mei amana ma inana namina nanawala
pudaa lagua, ma'uaa ina warefawe'i a'a ro'ou ba
ronei'aa u'ufanaa nemea tamanu na bigi'ia.

9

Jesus na Aloaa Hefua ma Helagui
(Matthew 10:5-15; Mark 6:7-13)

1 I harofamiaa ei Hefua ma helagui Jesus, na fani
faufau a'a ro'ou ma forafora ba ronei fawala'anaa
ei pigea ma fapedugaa ei funua
2 ma na aloaa ro'ou ba ronei u'ugaa fei hapara-
iaa mei Haidaa ma fapedugaa funuaa ei rama'a.
3 Ina warenaa a'a ro'ou: “Hamonei'aa notoo
manumanuu fei tatalaia—lo'e o, raba, du'ua, mu-
goo po'i, o pafua susu.
4 Tamanu humu hamona wadu'ia, hamonei
guta yena nopa'aloo fei ba hamona di'ininaa fei
gufu.
5 Nabaa lomi rona taufa'ugaa hamu'ou, ha-
monei foifoiaa piyee pinee hamu'ou ena hamona
di'ininaa fena gufu fena, ale'ena hepalo manu-
manu i fama'aa ro'ou ba rowe tonaa aree ro'ou
wagii fei dududua.”
6 Si'ei, rona aunu ma dinaa hepapalo gufu ma
u'ugaa fei rawani'a warea ma fapedugaa funuaa
ei rama'a a'a ei gufu tadiwe'aia.

Herod na Hununumasuna
(Matthew 14:1-12; Mark 6:14-29)

7 Herod, mei haparaa obao gufu na guainaa
minaa ei manumanu rona bigi'ia. Ma namina
naranara watauda uaa hefi'a na ware ba John na
asi'aa a'a fei ma'ea
8 ma hefi'a na ware ba Elijah na fa'arewamai ma
hefi'adiai na ware ba hemea ei mamama'a mina
mina na asi'adiai.
9 Ma'uaa Herod na ware, "Una morodigaa huaa
John. Si'ei, pa'aa hini mei a guguainaa u'ugana?"
Ma ba iree ma'aia.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a (Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; John 6:1-14)

10 Ro'aa hadiwe'imai ei apostle, rona warefanaa
Jesus tamanu rona bigi'ia. Si'ei na nodugaa ro'ou
ma uniaa ro'ou, rona dinaa a'a fei gufu, harana
Bethsaida.
11 Ma'uaa ro'aa no'apa'alao fei gupuu rama'a,
rona nenegia. Ina taufa'ugaa ro'ou ma
u'ufanaa ro'ou fei haparaiaa mei Haidaa ma
fawanewaneaa ei funua.
12 I nofafilao, ei hefua ma helagui rona no-
mai ma ware a'ana, "Aloaa fei gupuu rama'a ba
ronei aununaa a'a ei gufu rafi'ii ma labarai hana
ma nopaa ro'ou, uaa faweleni ona guta, namina
raua."
13 Ina ware, "Hamonei fani hanaa ro'ou."
Rona ware, "Ona pa'i haipani ua faraa pidaua
ma guapalo nia—nabaa lomi, ona aunuponofani
du'ua a'a fei gupuu rama'a."
14 (Puduu ei wawane yei, ale'ei haipani pu-
faba'a.)
Ma'uaa ina warenaa a'a ei otalai nenerana,
"Fafigupuinaa ro'odu ale'ei haipani pa'ania laloo
hepapalo gupu."

15 Ei otalai nenera, rona bigi'ia ma minaa ei
rama'a na guta.
16 Ina tonaa haipaniei faraa pidaua ma gua-
paloei nia, aranaa pafea, ware 'ta' ma itafia. Ma
na fanaa ei otalai nenera ba ronei alaginia a'a ei
rama'a.
17 Minaa ro'ou, rona hananamagu ma ei otalai
nenera, rona paiaa ei masii du'ua ma na pepesu
hefua ma guapalo pa.

Peter na Ware ba Jesus, Hia Christ (Matthew 16:13-19; Mark 8:27-29)

18 Hefarani, fi lafulafu Jesus, uniaa ei otalai
nenera i a'ana ma na i'iginaa ro'ou, "Ei gupuu
rama'a, rona ware ba yau hini?"
19 Rona ware, "Hefi'a na ware ba John mei
pudugufaia; hefi'a ba Elijah ma; hefi'adiai ba
hemea mamama'a mina mina na asi'amai a'a fei
ma'ea."
20 Ina i'igai, "Ma'uaa hamu'ou? Hamona ware
ba yau hini?"

Peter na ware, "Mei Christ,* mei aloagiaa mei
Haidaa."

Jesus na Warewareaa fei Fi'ina ma Ma'eana (Matthew 16:20-28; Mark 8:30–9:1)

21 Jesus na apunainaa ro'ou ba ronei'aa ware-
fanaa nemeadiai.
22 Ma na ware, "Mei Na'uu Rama'a nei to fi'ina
a'a watauda manumanu ma ei bauaniaa gufu, ei
famamoaa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law,
ro'aa ofadugia, fo'afama'eia ma a'a fei fa'oduaiaa
arewaa iwe asi'aa a'a fei ma'ea."

---

* **9:20: 9:20** O, *Messiah*

23 Ma ina warenaa a'a minaa ro'ou, “Hini i nen-
erau nei madi'inaa ei nunumiana ma a'a hepapalo
arewaa nei poro'aa fei hawafolona ma nenerau.
24 Uaa hini ba i fatelaiaa fei fawewenina i pa'ai
a'ana, ma'uaa hini ba i fapa'ainaa fei fawewenina
a'au, i tohadiwe'idinia.
25 Tamanu rawani'ana nabaa nemea na tonaa
minaa ei manumanuu feni ano ma fapa'ainaa fei
fawewenina?
26 Ma hini i mamafa a'au ma ei wareau, mei
Na'uu Rama'a ana i mamafa a'ana ena na nomai
fininaa fei hawerana ma fei haweraa mei Ama
mawe ei apunai alo'alo.
27 A pa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba hamu'ou
hefi'a na ufalarai yeni, hamodo'o fanunuaa fei
haparaiaa mei Haidaa ma nene hamowe ma'e.”

Fei Hudi Unuu Jesus na Filogii (Matthew 17:1-8; Mark 9:2-8)

28 Ale'ei fainaroa arewaa nenee i wareaa fei
Jesus, ina dugaa Peter, John mawe James ma rona
tafanenaa pafoo maugeni ba ro'aa lafulafu.
29 Ifi lafulafulao, fei maumauna na filogii ma fei
susuna namina we'a ale'ei we'aa usida.
30 Helagui rama'a, Moses ma Elijah, laguna fi-
warewarei a'ana.
31 Laguna fa'arewamai a'a ei mau rawani'a
haweraa lagua ma fiwarewareinaa fei aunuana,
fei lomi i madii ba i bigi'ia yei Jerusalem.
32 Namina mama'igu pudaa Peter ma ei tafina,
ma'uaa ro'awe werafarawani, rona fanunupa'aa
fei hawerana ma helagui rama'a na ufipui a'ana.
33 Ba lagu'aa aunudi'ininaa Jesus, na warenaa
a'ana Peter, “Mena fasu, na rawani ba o'ou yeni.

O'ounei faduaa odumanu pale—hepalo yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah." (Lomi ina aida ba i wareaa tamanu.)

34 Ifi warewarelao, hepalo papalei na nomai mi hawaipa'ainaa ro'odu ma rona ma'au ei ro'aa wadu'ainaa tapuu fei papalei.

35 Hepalo lao na waregio a'a fei papalei, "Hemeni, meni Na'uu, meni una rafeinia; guainaa wareana."

36 I waredii fei lao, rona fanunuia ba uniaa Jesus. Ei otalai nenera, rona au'uaia a'a ro'ou. Lomi rona warefanaa hemea tamanu rona fanunuia a'a fei au fei.

Fei Wala'anaa fei Spiriti Hafelo a'a Hemea Baduu Wawane
(Matthew 17:14-18; Mark 9:14-27)

37 Iree arewadiai, ei ro'aa upudi'ininaa fei maugeni, hepalo gupuu rama'a na nomai a'ana.

38 Hemea ro'ou na harofia, "Mena feroia, ba a i'iginio ba onei ma'a mei na'uu baduu wawane, uaa hia ua na'uu.

39 Hepalo spiriti na'aida panarofia ma mei baduu na iwa'iwa; ina'aida famemeroinia, na'aida nomai pugapugaa poana. Lomi na u fafaa a'ana ma nawemina fafeloia.

40 Una i'igifawe'i a'a ei otalai neneramu ba ronei fawala'ania, ma'uaa, lomi rona fawala'apa'ia."

41 Jesus na ware, "Haa, hamu'ou eni rama'a wagii feni au feni, eni lomi na narafawe'i ma suauga a'a ei hafelo'a. Amina gutabatanaidilao a'a hamu'ou? Yau na tamafoidii. Dugamai mei na'umu."

42 Ei fi nomai mei baduu, fei pigea† na fa-
pasimemeroinia. Ma'uaa Jesus na warefawe'i a'a
fei hafelo'a spiriti, na farawaninaa mei baduu ma
dugifanaa mei amana.
43 Ma namina nanawala pudaa ro'odu a'a fei
baua faufau mei Haidaa.
Ro'ei malefalao a'a ei bigi'aa Jesus, ina warenaa
a'a ei otalai nenerana,

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Matthew 17:22, 23; Mark 9:30-32)

44 "Guaifarawaninaa tamanu a warefanaa
hamu'ou: Mei Na'uu Rama'a, rowe aloia i panii
rama'a."
45 Ma'uaa lomi rona aida hanuna. Ina ude'opa'ai
a'a ro'ou, si'ei, lomi rona apa'aa hanuna ma rona
ma'au i'igiana wagina.

Hini i Pafeai?
(Matthew 18:1-5; Mark 9:33-37)

46 Rona fiharei ei otalai nenera ba hini ro'ou i
pafeai hinene.
47 Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na
dugaa hemea baduu ma fa'ugia papana.
48 I dii, na warenaa a'a ro'ou, "Hini i taufa'ugaa
meni baduu meni a'a fei harau, na taufa'ugau; ma
hini i taufa'ugau, ana na taufa'ugaa mei i aloa-
giau. Uaa hini lomi na awata dupuaa hamu'ou na
pafeai."

Mei Lomi na Ofadugaa Hamu'ou, Maroaa Hamu'ou
(Mark 9:38-40)

---

† **9:42: 9:42** Warea Greek *loloaa spiriti*

49 Na ware John, “Mena Fasu, hai'ouna fa-
nunupa'aa hemea fi fawala'anaa ei pigea a'a fei
haramu ma hai'ouna apunainia ba inei'aa bigi'ia
uaa hia abaa hemea hai'ou.”
50 Jesus na ware, “Hamonei'aa apunainia a'a fei,
uaa hini lomi na ofadugaa hamu'ou, hia hemea
hamu'odu.”

Ei Samaria, Rona Ofadugia

51 I rarafi'imai fei auna ba i dinaa gufu pafea,
Jesus namina nara ba i pa'aa dinaa Jerusalem.
52 Ma na aloaa hefi'a talaitonaa wareana ba
roneido'o nonoo ma wadu'ainaa hepalo gufu i
Samaria ma pagi'aufania ei manumanu;
53 ma'uaa ei rama'a yei, lomi rona taufa'ugia,
uaa ifi aununaa Jerusalem.
54 Lagu'aa fanununaa fei laguei otalai nener-
ana, James ma John, laguna i'igai, “Mena fasu,
ona nunuminia ba haigunei ware ba fei hafi nei
pasigio pafea ma gu'aiaa ro'odu”?‡
55 Ma'uaa Jesus na momo'ilao ma hota'aa lagua
56 ma§ rona dinaa a'a hepalodiai gufu.

Fei Pono'aa fei Neneramu Jesus (Matthew 8:19-22)

57 Ei roi tatalailao tala, hemea na warenaa a'ana,
“Omina dinaa hitani, yau a nenegio.”
58 Jesus na ware, “Ei manulelele na pa'i waduu
ro'ou ma ei manufidufiduu pafea na pa'i hofaa

‡ **9:54: 9:54** Hefi'a ne'ia ba *ro'odu, ana ale'ei bigi'aa Elijah?*

§ **9:56: 9:55-56** Hefi'a ne'ia ba *lagua. Ma ina ware, “Lomi ona aida ba batanai fei spiriti ona pa'i, uaa mei Na'uu Rama'a, abaa ei i nomai ba i fagianainaa ei rama'a, ma'uaa ba i fatela'anaa ro'ou.” 56 Ma*

ro'ou, ma'uaa, mei Na'uu Rama'a, lomi hefawala
ba i haino wagina."
59 Ina warenaa a'a hemeadiai, "Nenerau."
Ma'uaa na ware mei rama'a, "Mena Fasu, ado'o
i'ifinaa amau."
60 Jesus na warenaa a'ana, "Ei ma'ea, ana ronei
fi'i'ifii ana ro'ou, ma'uaa, yoi nei aunu ma ware-
fanaa ro'ou fei u'ugaa fei haparaiaa mei Haidaa."
61 Ma hemeadiai na ware, "A nenegio mena
Fasu; ma'uaa, ado'o dinaa gufuu ma rapu paniu
a'a ei maroau."
62 Jesus na ware, "Lomi nemea i panarofaa
fei agi'agii pe'ihape ma diarainaa nene ba
iwe bigipa'i wagii fei bigi'aa fei haparaiaa mei
Haidaa."

10

Jesus na Aloaa Oloromfua ma Helagui

1 Nenee fei, mei Fasu na rafeinaa oloromfua
ma helaguidiai* ma alofahelalaguinaa ro'ou ba
roneido'o nonoo dinaa a'a minaa ei gufu ba i
wadu'ai.
2 Ina warefanaa ro'ou, "Namina watauda ei fua,
ma'uaa, ma'ida ua hufu'a. Si'ei, hamonei i'iginaa
mei Fasuu ei hufu'a ba nei alo bigibigi'a a'a fei
pe'ihapena.
3 Aunu! A aloaa hamu'ou ale'ei na'uu sipsipi
dupuaa ena ponotoo podu.
4 Hamonei'aa notoo mugoo po'i, raba, hafena
pine o warewarenaa a'a nemea i tala.

---

* **10:1: 10:1** Hefi'a ne'ia ba *oloromfua pa'ania*; v. 17 anaa

5 “Ena hamona wadu'aa hepalo humu, ha-
moneido'o ware, ‘Fei gutafarawania a'a hamu'ou
ena laloo feni humu feni.’
6 Nabaa nemea rawani'a rama'a yei, fei
rawani'aa hamu'ou i pasinaa pafona; nabaa lomi,
i hadiwe'inaa a'a hamu'ou.
7 Guta laloo fei humu fei. Hanana ma hunumaa
tamanu rona fanaa hamu'ou uaa na rawani ba
mei bigibigi'a i to pono'ana. Apuna guta a'a
watauda humu.
8 “Ena hamona dinaa a'a hepalo gufu ma rona
taufa'ugaa hamu'ou, hamonei hanaiaa tamanu
rona fanaa hamu'ou.
9 Fapedugaa funuaa ei rama'a yei ma warefanaa
ro'ou, ‘Fei haparaiaa mei Haidaa na rafi'inaa
hamu'ou.’
10 Ma'uaa ena hamona dinaa hepalo gufu ma
lomi rona taufa'ugaa hamu'ou, dinaa a'a ei talaa
ro'ou ma ware,
11 ‘Hai'ouna foifoiaa ei piyee gufuu hamu'ou
a'a ei pinee hai'ou uaa hamona bigifatata. Ma
hamonei aida ba fei haparaiaa mei Haidaa na
rafi'i.’
12 A warefanaa hamu'ou ba na siagigii fagianaa
Sodom laraa fei gufu fei.

Ei Gufu Lomi na Pa'i Narafawe'ia (Matthew 11:20-24)

13 “Hamona fagiana hamu'ou ena Korazin! Ha-
mona fagiana hamu'ou ena Bethsaida! Uaa,
nabaa Tyre ma Sidon na ma'a ei foigia mina,
ei foigia hamona ma'aia e'eni, ei rama'aa gua-
paloei gufu guapaloei, ro'aa filogidigaa naranaraa
ro'ou ma gutarafeaa ei madigedigeaa lawalawa
ma haguguinaa tabaa ro'ou maduhafi.

14 Ma'uaa a'a fei dududua na siagigii fagianaa
Tyre ma Sidon laraa hamu'ou.
15 Ma hamu'ou ena Capernaum, naraa hamu'ou
ba hamo'aa di'uanaa gufu pafea? Pa'aa lomi.
Hamowe di'uanawii fena walaloa.†
16 "Hini i guainaa hamu'ou na guainau; hini i
ofadugaa hamu'ou na ofadugau; ma'uaa, hini i
ofadugau na ofadugaa mei i aloagiau."
17 Ei oloromfua ma helagui, ronawe
hadiwe'aimai ma wareni'eni'e, "Mena Fasu,
ei pigea ana na neneraa wareaa hai'ou a'a fei
haramu."
18 Ina ware, "Una fanunupa'aa Satan na pasirai
yei pafea ale'ei usida.
19 Una fanidii faufau hamu'ou ba hamonei ha-
puninaa ei hafelo'a wa'a, ei difowai ma muainaa
minaa ei faufau mei ba i fo'afama'eaa hamu'ou.
20 Hamonei'aa ni'eni'e ba rona neneraa wareaa
hamu'odu ei spiriti hafelo. Ma'uaa hamonei
ni'eni'e a'a fei ba ei haraa hamu'ou na pana i gufu
pafea."

Jesus na Ni'eni'e
(Matthew 11:25-27; 13:16, 17)

21 A'a fei au fei, si'ei ba fei Spiriti Apuna namina
fani'eni'eaa ununa, Jesus na ware, "Una udug-
inio, O'ama, mena Fasu, mena ona pafeainaa fei
haroo pafea ma feni ano, uaa ona opa'ainaa eni
manumanu eni a'a ena rona pa'i apa'a ma feroiaa
ro'ou ma ona fa'arewaia a'a ei baduu pusu'o. Hi'i,
O'ama, uaa ona ni'eni'e ba na ale'ei.
22 "Minaa ei manumanu nadii fifaninaa paniu
mei Amau. Lomi hemea na aida ba mei Na'u, hia

† **10:15: 10:15** Warea Greek *Hades*

hini, ma'uaa, uniaa mei Ama. Ma lomi hemea na
aida ba mei Ama, hia hini, ma'uaa, uniaa mei Na'u
mawe ei hia na nunumiai ba i fama'aia a'a ro'ou."
23 Si'ei, ina momo'inaa a'a ei otalai nenerana ma
na warefagigii a'a ro'ou, "Na pa'i hawegia a'a ena
puda na fanunuaa tamanu hamona fanunuia.
24 Uaa a warefanaa hamu'ou ba watauda ma-
mama'a ma hapara, nunumiaa ro'ou ba ro'aa fa-
nunuaa tamanu hamona fanunuia, ma'uaa lomi
rona fanunupa'ia ma ba ro'aa guainaa tamanu
hamona guainia, ma'uaa lomi rona guaipa'ia.

Fei Warea Hanunuu mei Rawani'a Samaria

25 Heai arewaa hemea na apa'ifarawaninaa fei
law, na ufalarai ba i maniaa Jesus. Ina i'igai,
"Feroia, a bigi'aa tamanu ba a to harenua lomi i
pedutoo?"
26 Ina ware, "Tamanu ne'ia wagii fei Law? Ma
ona igobatanainia?"
27 Ina ware: " 'Haguaa mei Haidaa, mei Fasumu
a'a minaa fei ha'emu ma minaa fei fawewen-
imu ma minaa fei faufaumu ma minaa ei nara-
naramu'; ma 'Haguaa mei gufumu ana ale'ei ona
haguio.' "
28 Jesus na ware, "Ona warepa'ia. Bigi'ia ma o'aa
gutalao."
29 Ma'uaa ba i fawanewaneaa anaia, na i'igai
ale'ei, "Ma, hini mei gufuu?"
30 Jesus na ware: "Hemea fi talailao di'ininaa
Jerusalem ba i dinaa Jericho ma rona panarofia
ei fafanao. Rona forabainini'aa susuna, fo'aia ma
anaa i ma'e ma rona di'ininia.
31 Hemea bauaniaa humuu mei Haidaa ana fi
aunulao a'a fei tala fei ma na fanunupa'aa mei
rama'a mei, na farapa ma aunudi'ininia.

32 Hemea Levi ana ale'ei, i nopa'amii fawelei ma
fanunupa'ia, na talai fipepei ma aunudi'ininia.
33 Ma'uaa hemea Samaria fi tatalailao na
nopa'amii fawelei na haino mei. I fanunupa'ia,
na faloloa'inia.
34 Ina nolao a'ana ma bobo'inaa ei loralorana.
Na ipinaa ununa pao ma wine. Ma fahuginia
pafoo fei hapena donkey ma noduginaa hia a'a
hepalo humuu ma'igua ma roiroinia.
35 Iree arewadiai, ina fanaa mei oma'ama'aa fei
humuu ma'igua guapalo mugoo po'i‡ ma ware-
naa a'ana, 'Roinia ma ena una hadiwe'aimai, awe
pono'aa tamanudiai ona bigi'ia a'ana.'
36 "A'a o'oduei, hini ale'ei gufuu mei rona fo'aia
ei fafanao?"
37 Mei na pa'i baua apa'ana a'a fei law na ware,
"Mei na faloloa'inia."
Jesus na warenaa a'ana, "Onei aunu ma bigi ana
ale'ena."

I a'a fei Humuu Martha ma Mary

38 Ei roi tatalailao Jesus ma ei otalai nenerana,
ina nopa'amiaa hepalo gufu i guta wagina hemea
pifine harana Martha, mei na fagutania humuna.
39 Na pa'i hemea tafina, harana Mary, ma na
guta igoaa mei Fasu ma guainaa u'ugana.
40 Ma'uaa Martha, namina nifi rawana uaa ifi
bigi'aa ei du'ua. Ina nomai a'ana ma i'igai, "Mena
Fasu, haa, lomi ona fanunupa'ia ba unaa yau
fimina bigi'aa ei bigi'a ma mei tafiu, na aida ma fi
guta ua? Ware a'ana ba inei hadumau!"
41 Mei Fasu na ware, "Martha, Martha, yoi, om-
ina fafi'i'uanaa tabamu a'a watauda manumanu,

‡ **10:35: 10:35** Warea Greek *guapalo denarius*

42 ma'uaa hepalo ua manumanu onei bigi'ia.§
Mary na bigi'aa fei i pa'i hanuna ma lomi hemea
i tarafia a'ana.”

11

Fei Feroiaa Jesus Wagii fei Lafulafua (Matthew 6:9-13; 7:7-11)

1 Heai arewaa, Jesus fi lafulafu hefawala. I
lafulafudii, hemea otalai nenerana na warenaa
a'ana, “Mena Fasu, feroinaa hai'odu lafulafua ana
ale'ei John na feroinaa ei otalai nenerana.”
2 Ina warenaa a'a ro'ou, “Ena hamona lafulafu,
hamonei ware ale'ei:
“ ‘O'ama,*
fei haramu na apunai
ma fei haparaiamu nei nomai.†
3 Fani hanaa hai'ou a'a hepapalo arewaa.
4 Futoaa ei hafelo'aa hai'ou,
uaa hai'ouna futoaa hafelo'aa ei rona fafeloaa
hai'ou.‡
Ma onei'aa fa'aunuaa hai'ou a'a ei manimania.’ ”§
5 Ma ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa nemea
hamu'ou na pa'i tafina ma ona dinaa a'ana poi
difa'u'u ma warenaa a'ana, ‘Otafi, fanau odumanu
faraa pidaua,
6 uaa hemea tafiu noramiana rauaa ma na no-
mai a'au ma'uaa, lomi na pa'i du'ua ba a fania.’

---

§ **10:42: 10:42** Hefi'a ne'ia ba *ma'uaa nei pa'i hefi'a ua manumanu—o, hepalo ua* * **11:2: 11:2** Hefi'a ne'ia ba *Mena Amaa hai'ou pafea* † **11:2: 11:2** Hefi'a ne'ia ba *nomai. Fei nunumiamu nei bigi yeni malagufu ana ale'ei i pafea.* ‡ **11:4: 11:4** Warea Greek *hafelo'aa minaa ei rona do'o to a'a hai'ou.* § **11:4: 11:4** Hefi'a ne'ia ba *manimania, ma'uaa rafetata'ainaa hai'ou a'a mei hafelo'a.*

7 “Ma mei laloo humuna i ware, ‘Apuna funiau
hamatee na fawidii fei gigei. Ma rona ma'igudii
a'au ei na'uu. Lomi a asi'adiai ba a fanio hepalo
manumanu.’
8 A warefanaa hamu'ou ba fa'ua hia pa'aa tafina,
ma'uaa abaa ei i fani hanana uaa ba hia tafina,
hamatee si'ei ba lomi ina noma'aulao* i'igiana,
ipowe asi'afania tamanu nunumiana.

9 “Si'ena, a warefanaa hamu'ou: I'igai ma o'aa
tonia; labarai ma o'aa pa'ia; faba'aba'a ma fei gigei
i gigi.
10 Uaa hini i i'igai, i tonia; hini i labarai, i pa'ia;
hini i faba'aba'a, i gigi fei gigei a'ana.

11 “Ena ama, hini hamu'ou, nabaa mei na'umu i
i'iginio ba fani hanana† nia, o fania hepalo wa'a?
12 O, nabaa i i'igai ba hanana ha'odu, o fani ua
hanana difowai?
13 Fa'ua ba hamu'ou hafelo'a, ma'uaa, ana ha-
mona'aida fani rawani'a manumanu a'a ei na'uu
hamu'ou. Ma nabaa ale'ei, hamonei aida ba
mei Amaa hamu'ou pafea, iwe aloarai fei Spiriti
Apuna a'a ei rona i'iginia!”

Jesus ma Beelzebub
(Matthew 12:22-30; Mark 3:20-27)

14 Jesus na fawala'anaa hepalo pigea umuloo. Ei
i wala'aa fei pigea, mei umuloo na wareware ma
namina nanawala pudaa fei gupuu rama'a.

---

* **11:8: 11:8** O, *si'ei ba na ofasisia* † **11:11: 11:11** Hefi'a ne'ia *ba fani faraa pidaua, o'aa fania hepalo mugoo; o nabaa i i'iginio ba fani hanana*

15 Ma'uaa hefi'a ro'ou, rona ware, “A'a fei faufau
Beelzebub,‡ mei haparaa ei pigea na fawala'anaa
ei pigea.”
16 Hefi'adiai, ba ro manimania, rona i'iginia ba
nei fama'aiaa ro'ou hepalo hilala i norai pafea.
17 Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma
na warenaa a'a ro'ou, “Nabaa ei rama'a wagii
hefaa baua gufuu hapara ro fifalagii, fei gufu fei i
fagiana. Ma ei rama'aa hepalo humu, nabaa lomi
rona firawanii, fei humu fei, i pasilogu.
18 Nabaa Satan na figitataa anaia, batanai ba
fei haparaiana i udemai? Una ware ale'ei uaa
hamona ware ba una fawala'anaa ei pigea a'a fei
faufau Beelzebub.
19 Nabaa fa'ua ba una fawala'anaa ei pigea a'a fei
faufau Belzebub, ei rona neneraa hamu'ou, rona
fawala'anaa ei a'a fei faufau hini? Ma si'ei ana ei
neneraa hamu'ou, ro'awe wareia ba afaia fa'ua.
20 Ma'uaa nabaa una fawala'anaa ei pigea a'a fei
faufau mei Haidaa, fei haparaiaa mei Haidaa na
nodigimai a'a hamu'ou.
21 “Nabaa mei faufau rama'a, mei na oma'aa fei
humuna na pa'ipedu waduna, ei manumanu laloo
humuna i udefarawani ua.
22 Ma'uaa nabaa hemea na faufaudiai a'ana,
i panarofaa mei amaa fei humu, fugoinia ma
tarafaa ei wadu, ei na nara mei amaa fei humu ba
i hadupa'ia, te, hemei na faufaudiai, i fi'alaginaa
ei manumanu a'a ei tafina.
23 “Mei lomi na oa a'au na ofadugau ma hini
lomi na hadumau fawadu'ainaa ei sipsipi, ina
faba'autorainaa ro'ou.

‡ **11:15: 11:15** Warea Greek *Beezeboul o Beelzeboul*; vv. 18 ma 19 anaa

Fei Hadiwe'iaa fei Spiriti Hafelo (Matthew 12:43-45)

24 “Ei na wala'aa a'a hemea hepalo hafelo'a§
spiriti, i talainaa fawelei lomi rama'a ma labarai
gutafaweniana, ma'uaa lomi iwe labagipa'ia. Hee,
i powe naranara, ‘Unei hadiwe'ainaa fei humu
una fa'aa wagina.’
25 Ma i hadiwe'ailao, na fanunupa'aa fei humu
ba na rodii ma ei manumanu na udelafui.
26 Ma si'ei na dugamii olorompalodiai hafelo'a
spiriti, hafelo'aa ro'ou na muainia ma rona
wadu'aiguta yei. Ma laloo iaa mei, nawemina
hafelo apoidiai.”
27 Ei fi warewareaa fei Jesus, hemea pifine
dupuaa ei rama'a, na haroharo, “Hawegia a'a mei
pifine, mei i waninio ma fagipeio.”
28 Ina ware, “Hi'i, ma'uaa bauanadiai fei hawe-
gia a'a ei rona guainaa fei wareaa mei Haidaa ma
nenegia.”

Fei Hilalaa Jonah (Matthew 12:38-42)

29 Ei fimina wataudalao fei gupuu rama'a, Jesus
na ware, “Ei rama'a a'a feni au feni, ronamina
hafelo. Rona i'igai ba unei fama'aa ro'ou hep-
alo hilalaa foigia noranarai pafea ma'uaa, lomi a
fama'aa hepalo, ana fei hilalaa Jonah ua.
30 Jonah, hia ale'ei hilala a'a ei Nineveh. Ana
ale'ei ba mei Na'uu Rama'a, hia hilala a'a feni tawe
feni.
31 A'a fei au dududua, mei Hapara Pifine, mei
noramiana hara'uu, iwe asi'afipui a'a ei rama'aa

§ **11:24: 11:24** Warea Greek *loloaa*

feni au feni ma ware ba rona tata, uaa namina
di'ininaa gufuna i susuwe'i ba i guainaa fei apa'aa
Solomon ma'uaa hemea* na muainaa Solomon,
hia yeni eni.
32 A'a fei au dududua, ei Nineveh rowe asi'afipui
a'a ei rama'aa feni au e'eni ma ware ba rona tata.
Uaa rona filoginaa naranaraa ro'ou a'a fei u'ugaa
Jonah, ma'uaa hemea na muainaa Jonah, hia yeni
eni.

Fei We'ai fei Unu
(Matthew 5:15; 6:22, 23)

33 "Lomi hemea i fagu'aa fei we'ai ba i
au'opa'ainia haroo hepalo hagi. Ma'uaa i augia a'a
fei ude'udena ba ei rona nomai ro'aa fanunupa'aa
fei we'ai.
34 Fei pudamu ale'ei we'ai unumu. Nabaa
na rawani pudamu, minaa fei unumu, ana i
we'apedu. Ma'uaa, nabaa na hafelo pudamu, ana
i rorobadubadu unumu.
35 Oma'ama'a ba fei we'ai laloo iamu lomi na
roromapa'ai.
36 Si'ei, nabaa minaa fei unumu na we'apedu ma
lomi ma'ida dufuu roromaa, imina we'afa'arai,
ana ale'ei we'aa fei ramai na we'ainio."

Oloroa Warea Fagianaa
(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

37 I waredii Jesus, hemea Pharisee na ware
a'ana ba lagu'aa hananafipui; si'ei, ina wadu'ai ma
fapalagi ditataa fei tawa.
38 Ma'uaa mei Pharisee na ba'arofo i fanunuia
ba Jesus, lomi nado'o huwe ma na hanana ua.

---

* **11:31: 11:31** O, *hefaa manumanu*; v. 32 anaa

39 Ma mei Fasu na warenaa a'ana, “Hamu'ou ena
Pharisee, hamona fesu'uaiaa auguu fei bara ma
fei lopi, ma'uaa laloo iaa hamu'ou, namina pepesu
ei bagito ma hafelo'a.
40 Hamu'ou poapoa rama'a! Haa! Abaa mei i
bigi'aa fei augu ana mei i bigi'aa fei lalona?
41 Ma'uaa hamonei fanaa ei lomi rona pa'i
tamanu na ude laloo fei lopi,† ma minaa ei manu-
manu i fafa'arai a'amu.
42 “Hamona fagiana hamu'ou ena Pharisee,
uaa hamona fanaa mei Haidaa hepalo a'a he-
fua mint, rue ma minaa ei mau manumanu
pe'ihapee hamu'ou, ma'uaa hamona madi'inaa fei
na wanewane ma fei haguaa mei Haidaa. Ha-
monei bigi'aa guapaloeni ma ana hamonei fani
fanaa hamu'ou.
43 “Hamona fagiana hamu'ou ena Pharisee, uaa
hamona nunuminaa ei gutanaa ei baua rama'a
laloo fei synagogue ma ba ronei famafufuoi ma
fanunu'apa'aa hamu'ou yei fawelei rona'o alo
manumanu ei rama'a.
44 “Hamona fagiana hamu'ou, uaa tawi'aa
hamu'ou ale'ei fei huapu lo'e lalana, fei lomi
rona apa'ia rama'a ma rona tatalai pafona.”
45 Hemea na pa'i baua apa'ana a'a fei law na
warenaa a'ana, “Feroia, ena ona wareaa ena
manumanu ena, ana oi warefafeloaa hai'ou.”
46 Jesus na ware, “Ma hamu'ou ena na pa'i baua
apa'a a'a fei law, hamona fagiana anaa, uaa ha-
mona fani rarabaa ei rama'a, ei namina rataiaa
ro'ou ma ana lomi hamona fani ma'ida pani a'a
ro'odu.

† **11:41: 11:41** O, *tamanu ona pa'i*

47 “Hamona fagiana, uaa hamona fadufani humuu ma'eaa ei mamama'a, ma'uaa ana ena upuu hamu'ou, ena rona fo'afama'eaa ro'odu.
48 Ma hamona ware ba na rawani fei bigi'aa ei upuu hamu'ou; fei fo'afama'eaa ro'ou ei mamama'a ma hamona faduaa ei humuu ro'ou, humuu ma'ea.
49 A'a fei, mei Haidaa wagii fei apa'ana na ware, ‘A aloawii ei mamama'a ma apostle a'a ro'ou. Hefi'a ro'aa fo'afama'eaa ro'ou ma hefi'adiai ro'aa haperararaiaa ro'ou.’
50 Si'ei, i udenaa a'a eni rama'aa feni au feni fei namoo minaa ei mamama'a, fei wigianamai a'a fei mamaraiamii feni ano nopa'amii wagieni.
51 I a'a fei namoo Abel dinamii a'a fei namoo Zechariah, mei rona fo'afama'eia watolaa fei tawahafi na apunai ma fei humuu mei Haidaa. Hi'i, a warefanaa hamu'odu ba ei rama'aa feni au feni ro'aa tonaa fagianaa wagii minaa e'ei.

52 “Hamona fagiana, ena hamona pa'i baua apa'a a'a fei law, uaa hamona opa'ainaa fei gigigii fei apa'a. Lomi hamona wadu'ai ma hamona lawaraa ei ba ro'aa wadu'ai anaa.”
53 I di'ininaa fawelei Jesus, ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ronamina fiharenii a'ana ma i'igai watauda
54 ba ro'aa fa'alabe'ia ma panarofia na'aa i warefatata.

12

Fei Aweia a'a fei Mau Ware'onia
(Matthew 10:26, 27)

1 Ma a'a fei au fei, rona figupuimai watauda
pufaba'a rama'a ma finitonitoi, Jesus nado'o ware-
naa a'a ei otalai nenerana, “Oma'aa hamu'odu a'a
fena fafuafuaa ena Pharisee. Uaa fei fafuafua,
pa'aa ware'oni.
2 Lomi hepalo manumanu opa'aia ba lomi i
lelefo, o hepalo manumanu na ude'opa'ai ba lomi
ro'aa apa'ia.
3 Tamanu ona wareia a'a fei roromaa,
o'aa guainia na arewaa. Ma tamanu ona
baba'ufagiginia adiaa hemea laloo humu, fei
manumanu fei, ro'aa mewainia pupuaa humu.

Ma'auaa mei Haidaa
(Matthew 10:28-31)

4 “A pa'aa warefanaa hamu'ou ena tafiu, apuna
ma'auaa ena rona fo'afama'epa'aa fei hudi unu
ma nene, lomi ro'aa bigidinaa hepalo manumanu.
5 Ma'uaa a fa'aiaa hamu'ou mei ba hamonei
ma'auia. Ma'auaa mei nabaa i fo'afama'edigaa fei
hudi unu, na pa'i faufauna ba i siminaa hamu'ou
wagii fei hafi lomi i peretoo. Hi'i, a warefanaa
hamu'ou ba hamonei ma'auia.
6 Hamona aidadii ba haipani sumara, rona
alonaa guai pusu'o mugoo po'i.* Ma'uaa lomi
hepalo ro'odu ba mei Haidaa na madi'inia.
7 Hamonei aida ba ei hugoo tabaa hamu'ou,
na aidadii puduna. Apuna ma'au; na awatanaa
hamu'ou laraa ei watauda sumara.

Mei i Ware ba Lomi na Apa'aa Christ
(Matthew 10:32, 33; 12:32; 10:19, 20)

---

* **12:6: 12:6** Warea Greek *guapalo assaria*

8 “A warefanaa hamu'ou ba hini i u a'au i pudaa
rama'a, mei Na'uu Rama'a ana i u a'ana i pudaa ei
alo'aloo mei Haidaa.
9 Ma'uaa hini i ofadugau i pudaa rama'a, ana a
ofadugia i pudaa ei alo'aloo mei Haidaa.
10 Ma hini i warefafeloaa mei Na'uu Rama'a,
mei Haidaa i futoia, ma'uaa hini i warefafeloaa fei
Spiriti Apuna, mei Haidaa lomi ba iwe futoia.
11 “Ma ena rona fa'ugaa hamu'ou a'a ei syna-
gogue ma pudaa ei bauana ma ei forafora, apuna
naranara watauda ba batanai hamona wareaa
fipepei a'a hamu'ou ma hamu'ou ware bata,
12 uaa fei Spiriti Apuna, iwe feroinaa hamu'ou
tamanu hamo'aa wareia a'a fei au fei.”

Fei Warea Hanunuu mei Poapoa Watauda Mugoo Po'ina

13 Hemea i dupuaa ei rama'a na warenaa a'ana,
“Feroia, warenaa a'a mei lofuu ba nei alaginaa ei
manumanu haiguna tonia a'a mei amaa haigua.”
14 Jesus na ware, “Otafi, hini na rafeinau ba
fawanewaneaa hamugua?”
15 Ma ina warenaa a'a ro'ou, “Wagi'inaa
hamu'ou! Oma'aa hamu'ou a'a fei maumau
bagito; fei fawewenii hemea abaa i nomai a'a
ei watauda manumanuna.”
16 Ma na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu: “Fei
pe'ihapee hemea watauda mugoo po'ina, na pa'i
watauda du'ua.
17 Ma ina naranara, ‘A bigi'aa tamanu? Lomi
baua pale ba a augaa ei du'ua.’
18 Ma nawe ware, ‘Sifeni feni unei bigi'ia. Unei
rosiaa ei pusu'o pale ma bigi'aa hefi'adiai baua

pale ma a aufarawaninaa ei du'ua ma ei manu-
manuu.
19 Ma apowe warenaa ana a'au, “Yoi na pa'i
watauda manumanu i udelao watauda igisimasi.
Gutafamamadi'ai ua; hananafarawani, hunu-
farawani ma gutani'eni'elao.” ’
20 “Ma'uaa mei Haidaa na warenaa a'ana, ‘Yoi
pa'aa poapoa! Feni poi feni, fena fawewenimu a
tonia a'amu. Ma hini ba i tonaa ei manumanu, ei
ona to'augia ba manumanumu?’
21 “Ana ale'ei a'a hini na to'au manumanu
ba manumanuna, ma'uaa lomi na bigi'aa hefi'a
manumanu a'a mei Haidaa.”

Apuna Naranara Watauda (Matthew 6:25-34)

22 Ma Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana,
“Apa'aa warefanaa hamu'ou, apuna naranara
watauda a'a fei gutanaa hamu'ou ba hamo'aa
hanaiaa tamanu, o fei hudi unuu hamu'ou ba
hamo'aa lawainaa tamanu.
23 Wagii fei gutanaa hamu'ou na pa'i hefi'a
manumanu na muainaa ei du'ua ma fei hudi unu
na muainaa ei lawalawa.
24 Fanunuma'aiaa fei maumau ei sigo. Lomi
rona faro ma hufu. Ana lomi rona pa'i pale
ude'udee manumanu ma'uaa, mei Haidaa na
faguaa ro'ou. Ma hamu'ouna rarabadiai laraa ei
manufidufidu!
25 Hini hamu'ou nabaa i naranara watauda ba i
famaladinaa fei gutanana?†
26 Nabaa lomi hamo'aa bigipa'aa fei pusu'o
manumanu fei, tani hamo'aa naranara watauda
a'a hefi'adiai manumanu?

---

† **12:25: 12:25** O, *watauda ba i fatareaa anaia hepalodiai cubit*

27 “Fanunuma'aiaa fei mau habeaa ei lily. Lomi
rona bigimaguhagu ma tawitawi. Ma'uaa a ware-
fanaa hamu'ou ba Solomon wagii ei watauda
hawerana lomi na hawawaraa ei fota ei.
28 Si'ei ba mei Haidaa na haweginaa ei guanaa
fei pe'ihape, ei yeni wagieni ma narani i simainaa
hafi, po'o batanai fei hawegiana, hamu'ou ena
lomi namina we'i naranara hamu'ou!
29 Ma apuna naranara watauda a'a tamanu
hamo'aa hanaia ma hunumia.
30 Uaa, ei rama'aa roromaa feni ano, rona
ponineneraa ei manumanu ei ma mei Amaa
hamu'ou na apa'idigia ba hamu'ounapa'aa nun-
uminia.
31 Ma'uaa labaginaa fei haparaiana ma ei manu-
manu ei, ana i fanaa hamu'ou.

Ei Rawani'a Manumanu i Pafea (Matthew 6:19-21)

32 “Apuna ma'au, hamu'ou ena na'uu sipsipi,
uaa mei Amaa hamu'ou na ni'eni'e ba i fanaa
hamu'ou fei haparaia pafea.
33 Aloaa ena manumanuu hamu'ou ma fanaa
ei lomi rona pa'i. Hamonei tonaa ei raba, ei
lomi i wara'atoo ma augaa ei rawani'a manumanu
i pafea, ei lomi i pedutoo, fawelei lomi na pa'i
fafanao ma pugo'a.
34 Uaa hitani na ude ei rawani'a manumanuu
hamu'ou, fei naranaraa hamu'ou ana yei.

Ofafaufau

35 “Hamonei hawegi ma ofafaufau a'a fei bigi'a
ma fa'udewe'a'uaiaa fei we'ai hamu'ou

36 ale'ei ei rona oma'aa fei hadiwe'iamii mei
fasuu ro'ou a'a fei hananaa fei lalaia, uaa ena na
nomai ma faba'aba'a, ro'aa ponigigifania fei gigei.
37 Na rawaninaa ei nafi, nabaa i nopa'amii ro'ou
mei fasu roi oma'afafaufau. A warefa'uai a'a
hamu'ou ba ana hia i hawegi ale'ei hemea nafi ma
ware a'a ro'ou ba ronei gutafapalagi ditataa fei
tawa ma i hasufani hanaa ro'ou.
38 Ina rawaninaa ei nafi nabaa mei fasu i
nopa'amiaa ro'ou, roi oma'afafaufau laloo poi
difa'u'u nopa'aloo mafufuo badu.
39 Ma'uaa hamonei apa'ifarawaninia feni:
nabaa mei amaa fei humu nadii aida ba nahaiga
i nomai mei fafanao, lomi ba i gutamamadi'ai ua
ba i wadu'aimai mei fafanao.
40 Ma hamu'ou, ana hamonei ofafaufau, uaa
mei Na'uu Rama'a i nomai a'a fei au lomi hamona
nara ba i nomai."

Rawani'a ma Hafelo'a Nafi (Matthew 24:45-51)

41 Peter na i'igai, "Mena Fasu, ena o u'ugaa feni
warea hanunu, oi u'ufanaa hai'odu, o minaa ei
rama'a?"
42 Na ware mei Fasu, "Ale'ei ba hini i oafagugu
ma na pa'i apa'ana ba mei fasu i faninaa panina
oma'aa ei tameloina ma fani pono'aa hanaa ro'ou
a'a fei pa'aa au?
43 Na rawaninaa mei nafi nabaa i
hadiwe'ipa'amai mei fasu fi bigi'aa e'ei.
44 A warefa'uai a'a hamu'odu, mei fasuna i fani-
naa panina oma'aa minaa ei manumanuna.
45 Ma'uaa nabaa mei nafina na naranara, 'Haa,
mei fasuu, namina madii noranamai' ma si'ei, ina

babuinaa ei nafi wawane ma pifine ma hanana
ma hunu ma hunufapoapoai.
46 Mei fasuu mei nafi, iwe nomai a'a fei arewaa
ma fei au lomi na nara ba mei fasuna i nomai. Iwe
walawalainia ma ware ba nei oafipui a'a ei abaa
narafawe'ia.
47 “Mei nafi, mei na apa'aa ei nunumiaa mei
fasuna, ma'uaa lomi na ofafaufau, o bigi'aa ei
nunumiana iwe tonaa watauda babu.
48 Ma'uaa mei lomi na aida ma na bigifatata ba
inei to babu, iwe to ma'ida babu. Uaa minaa ei
rona to watauda, ana ronei bigi'aa watauda; ma
a'a mei na udenaa panina watauda, mei fasuna
ana i nara ba inei bigi'aa watauda.

Abaa Gutafarawania Uaa Fi'alagia (Matthew 10:34-36)

49 “Ena a nomai ba a fagu'anaa hafi feni
malagufu ma nunumiau ba gu'adigana mina!
50 Ma'uaa na pa'i hepalo ale'ei pudugufaia ba
unei pudugufai wagina ma na fafi'iaa niniwaiu
hawina na nopa'aloo fei pedugana.
51 Ei naraa hamu'ou ba eni a nomai ba a faguta-
farawaninaa ei rama'a yeni pu? A warefanaa
hamu'ou ba pa'aa lomi, uaa a fafi'alaginaa ei
rama'a.
52 E'eni ma nolao iwe pa'i ale'ei haipani rama'a
laloo hepalo humu ma ro'aa fi'alagii, o'odui hep-
apa ma helagui hepapa, o helagui hepapa ma
o'odui hepapa.
53 Rowe fi'alagii. Mei ama i fadugeaa mei
na'una baduu wawane, o mei na'u baduu wawane
i fadugeaa mei amana, mei ina i fadugeaa mei
na'una baduu pifine, o mei na'u baduu pifine i

fadugeaa mei inana, mei inaa baduu i fadugeaa
mei haroo mei na'una wawane, o mei haroo
na'una wawane i fadugeaa mei rama'ana.”

Fanunu'apa'aa fei Au
(Matthew 16:2, 3)

54 Ina warenaa a'a fei gupuu rama'a, “Nabaa ha-
mona fanunupa'aa ei papalei na asi'amai Hafaa,
hamona poniware ba, ‘Ooo, i pa'i maunu,’ ma
napa'aa ropa.
55 Ma nabaa i agimai fei lalarena Rai, hamona
ware ba, ‘Pa'aa baua halo wagieni,’ ma pa'aa fa'ua.
56 Hamu'ou ena ware'oni! Hamona
fanunu'apa'aa ei manumanu wagii feni malagufu
ma fei pumanugawe. Ma tani lomi hamona
fanunu'apa'aa ei manumanu a'a feni au feni?

Fawanewaneia a'a mei ba i Dududuio
(Matthew 5:25, 26)

57 “Tani lomi hamona nara'apa'ia ba afaia na
wanewane?
58 Ena ona aunufipui a'a mei ba i dududuio a'a
mei fadududua, oneimina fawanewaneia a'ana.
Nabaa lomi, i duginaa yoi a'a mei fadududua ma i
fifaninio panii mei bobo'aia ma i augio bobo'aia.
59 A warefanio, pa'aa lomi o lele'aa hawina ona
hodipedugaa fei dududuamu.”‡

13

Filoginaa Naranara o Tonaa Fagianaa

1 A'a fei au fei, na pa'i hefi'a yei rona u'ufanaa
Jesus ba Pilate na fo'afama'eaa ei Galilee ei ro'ei
moro'aa huaa ei manulelele wagii fei losuu ro'ou.

‡ **12:59: 12:59** Warea Greek *lepton*

2 Jesus na ware, “Ei naraa hamu'ou ba ei Galilee
ei, ronapa'aa hafelo laraa hefi'adiai Galilee uaa
rona tonaa hafelo'aa ro'odu ale'ei?
3 A warefanaa hamu'odu ba pa'aa lomi!
Ma'uaa nabaa lomi hamona filoginaa naranaraa
hamu'ou, minaa hamu'ou anaa, hamo'aa fagiana.
4 O, ei naraa hamu'ou ba ei hefua ma fainaroa
rama'a, ei rona ma'e ei i pasi'onaa ro'ou fei pa'aa
tarea humu yei Siloam, ba ronapa'aa tata laraa ei
hefi'adiai yei Jerusalem?
5 A warefanaa hamu'odu ba pa'aa lomi!
Ma'uaa nabaa lomi hamona filoginaa naranaraa
hamu'ou, minaa hamu'ou anaa, hamo'aa
fagiana.”

6 Si'ei, na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu:
“Hemea rama'a na faroaa hepalo hapena haihai
figi i pe'ihapena. Ma na aunu ba i hufu fuana,
ma'uaa lomi na pa'i.
7 Si'ei, na warenaa a'a mei oma'aa fei
pe'ihapena, ‘Laloo oduai igisimasi una'aida
nomai ba a hufu'aa fuaa feni figi ma lomi na
pa'i. Rerefapasia! Lomi hanuna ba i udemai!’

8 “Mei oma'ama'aa na ware, ‘Mena bauana,
fido'o augalao heaidiai igisimasi ma awe agi-
faweloinaa fasuna ma penuia.
9 Nabaa na fuaa fena igisimasi i nomai, te, na
rawani! Nabaa lomi, te, rereia.’ ”

Mei Pifine na Hawi Uguna nawe Rawanidiai laloo Sabbath

10 Heai Sabbath Jesus fi feroi laloo hepalo syna-
gogue,

11 hemea pifine yei na fabauwiaa uguna hepalo
spiriti laloo hefua ma fainaroa igisimasi. Namina
bauwi ma pa'aa lomi i fawanewanepa'i.
12 I fanunupa'ia Jesus, na harofamai ma ware-
naa a'ana, “Mena pifine, onawe ma'ala a'a fei
funuamu.”
13 Ma na augaa guapaloei panina pafona ma ana
ei ua na ha'uifawanewane ma na uduginaa mei
Haidaa.
14 Si'ei ba Jesus na fawanewaneia laloo Sabbath,
mei bauaniaa fei synagogue na siba ma warenaa
a'a ei rama'a, “Na pa'i oloroa arewaa bigi'a. Si'ei,
hamonei nomai ma fapedugaa ei funuaa hamu'ou
a'a ei arewaa ei, abaa laloo fei Sabbath.”
15 Mei Fasu na warenaa a'ana, “Hamu'ou
pa'aa ware'oni! Haa, laloo fei Sabbath lomi
ba hememea hamu'ou na alaraa fei hapena
manulelele a'a fei palena, foranaa ano ma fani
numana ranu?
16 Ma meni pifine meni, meni na'uu Abraham,
meni na panarofia laloo hefua ma fainaroa igisi-
masi Satan, lomi ba laloo fei Sabbath i ma'ala a'a
ei na panarofia?”
17 I wareaa fei, minaa ei na bidibidi unuu ro'ou
a'ana, ronamina mafafafelo, ma'uaa, ei rama'a,
ronamina ni'eni'e a'a minaa ei rawani'a bigi'ana.

Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard (Matthew 13:31, 32; Mark 4:30-32)

18 Jesus na i'igai, “Batanai maumau fei hapara-
iaa mei Haidaa? A fihawawaginia a'a tamanu?
19 Ina ale'ei fei lau mustard hemea na faroia i
pe'ihapena. Na habenaa haihai ma ei manufidu-
fidu, rona guta a'a ei rarana.”

Fei Warea Hanunuu fei Fafuafua
(Matthew 13:33)

20 Ina i'igidiai, “A fihawawaginaa fei haparaiaa
mei Haidaa a'a tamanu?
21 Ina ale'ei fei fafuafuaa hemea pifine na to-
nia ma fihafuinia a'a watauda palaua,* bigi'alao
nopa'aloo fei ba namina fafuapedugaa minaa ei
palaua.”

Fei Migigii Gigei
(Matthew 7:13, 14, 21-23)

22 Jesus na aunupedunaa ei pusu'o ma baua
gufu nofeferoilao dinaa Jerusalem.
23 Hemea na i'iginia, “Mena Fasu, pa'aa hefi'a ua
rama'a ro'aa tela?”
Ina warenaa a'a ro'ou,
24 “Hamoneimina nigofawe'i wagii fei migigia
gigei, uaa a warefanaa hamu'ou ba watauda ro'aa
wadu'ai, ma'uaa lomi ro'aa wadu'aipa'i.
25 Ma ena na fare'idigaa fei gigei mei amaa fei
humu, hamowe ufaba'aba'a ua ano ma ware'ai'ai
ba, ‘Mena bauana, gigifanaa hai'odu fei gigei.’
“Ma'uaa i ware, ‘Lomi na apa'aa hamu'ou ma
ana lomi na aida ba noramiaa hamu'odu hitani.’
26 “Ma hamopowe ware, ‘Hai'ouna hanana ma
hunufipui a'amu ma ona feferoi i malalaa gufuu
hai'ou.’
27 “Ma'uaa i ware ua, ‘Lomi una apa'aa hamu'ou
ma ana lomi una aida ba noramiaa hamu'odu
hitani. Faraua a'au, hamu'ou ena rama'a hafelo!’
28 “Ma yei, iwe pa'i ai'aiga ma roiroiaa difo
ena hamona fanunupa'aa Abraham, Isaac, Jacob

---

* **13:21: 13:21** Warea Greek *odumanu satas* (ale'ena 22 litres)

mawe ei mamama'a yei a'a fei haparaiaa mei
Haidaa, ma'uaa ro'aa poronafa'ainaa hamu'ou
ano.
29 Ei rama'a rowe norai yei rai ma hafaa ma oala
ma hara'uu ma tonaa ei gutanaa ro'ou a'a fei baua
hananaa wagii fei haparaiaa mei Haidaa.
30 Hi'i, pa'aa fa'ua ba na pa'i rama'a, ei mugi,
ro'aa oanaa ma'a ma ei ma'a, ro'aa oanaa mugi."

Jesus na Faloloa'inaa Jerusalem (Matthew 23:37-39)

31 A'a fei au fei, hefi'a Pharisee, rona nomai a'a
Jesus ma warenaa a'ana, "Di'ininaa feni gufu feni
ma aununaa hefawala. Ba i fo'afama'eio Herod."
32 Ina ware, "Wi warefanaa fena ponoto fena,
'A fawala'anaa ei pigea ma farawaninaa ei funua
wagieni ma narani ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa,
awe fapedugaa fei bigi'au'—
33 uaa pa'aa lomi ba hemea mamama'a i ma'e
auguu Jerusalem!
34 "Oo Jerusalem, Jerusalem, yoi mena, ona
fo'afama'eaa ei mamama'a ma nafanaa mugoo
ena aloamiana a'amu. Pa'aa nunumiau ba a
gumi'ifigupuinaa ena na'umu ale'ei fei inaa a'aroo
na hawainaa ei na'una haroo pauna, ma'uaa lomi
ona nunumiai!
35 Ma'aia, fei humumu na halohaloa. A
warefanaa hamu'ou, lomi o fanunudinaa pudau
nopa'aloo fei ba opowe ware, 'Na pa'i hawegiana
mei na nomai wagii fei haraa mei Fasu.' "

14

Jesus a'a fei Humuu Hemea Pharisee

1 Hepalo Sabbath, ei i aunu Jesus ba i hanana hu-
muu hemea bauana, mei ana Pharisee, ronamina
pupudainia.
2 Na pa'i hemea i ma'ana, mei namina popopola
ununa.
3 Jesus na i'iginaa ei Pharisee ma ei rona pa'i
baua apa'a wagii fei law, “Na rawani a'a fei law ba
o'ou farawaninaa ei funua a'a fei Sabbath, o lo'e?”
4 Ma'uaa rona babanini ua. Si'ei, na tauaa mei
rama'a, na fapedugaa funuana ma aloia.

5 Ma na i'iginaa ro'odu, “Nabaa hemea hamu'ou
na pa'i na'una,* o hapena manulelele ma a'a fei
Sabbath na pasi laloo fei ranu agi'agi, fei namina
walalo, lomi ba o batafa rafefa'asi'anana?”
6 Ma lomi rona pa'i warewareaa ro'ou.

7 I fanunuaa ei rama'a, ei rona nomai a'a fei
hananaa ba batanai rona tonaa ei gutaa ei baua
rama'a a'a fei tawa, ina u'ufanaa ro'ou feni warea
hanunu:
8 “Nabaa hemea i lala'io ba onei nomai a'a fei
hananaa lalaia, onei'aa tonaa ei gutaa ei baua
rama'a, uaa woro i nomai hemea na bauanaidiai
a'amu.
9 Nabaa ale'ei, mei i lala'aa hamugua i nomai
ma ware a'amu, ‘Fanaa meni feni gutanamu.’ Yoi
opowe mamafa ma oree guta a'a ei lomi haraa
ro'ou.
10 Ma'uaa ena rona lala'io, tonaa fei gutaa ei
lomi na pa'i haraa ro'ou, uaa na nomai mei i lala'io
i ware a'amu, ‘Otafi, guta a'a ei baua rama'a.’ Ma
nabaa ale'ei, omina raraba i pudaa minaa ei rona
nomai a'a fei hananaa.

---

* **14:5: 14:5** Hefi'a ne'ia ba *donkey*

11 Uaa hini i poronaa hia pafea, i oanaa pu ma
hini i fafafaunaa pu, i oanaa pafea."
12 Ma nawe warenaa a'a mei i lala'ia, "Nabaa
o bigi'aa hepalo hananaa, onei'aa lala'aa ena
tafimu, lofumu, gufumu o ena na pa'i watauda
mugoo po'i. Nabaa o bigi'ia ale'ei, ana ro'aa lala'io
ma owe tohadiwe'idinaa ei fanamu.
13 Ma'uaa nabaa o panarofaa hefaa baua
hananaa, onei lala'aa ei lomi mugoo po'ii ro'ou, ei
hawii ugu, ei afetoo ma ei pudawerai
14 ma o to hawegiamu. Fa'ua ba lomi
ro'aa fanihadiwe'inaa ei fanamu, ma'uaa owe
tohadiwe'inaa ei fanamu a'a fei au asi'anaa ei
wanewanea."

Fei Warea Hanunuu fei Baua Hananaa (Matthew 22:1-10)

15 I guainaa fei hemea papana a'a fei tawa,
na warenaa a'a Jesus, "Baua ni'eni'ea a'a mei i
hanana a'a fei baua hananaa wagii fei haparaiaa
mei Haidaa."
16 Jesus na ware, "Hemea na bigi'aa hepalo baua
hananaa ma lala'aa watauda.
17 I nopa'aloo fei baua hananaa, na aloaa mei
nafina ba nei warefa'aiaa ei na lala'aa ro'ou, 'No-
mai, uaa minaa ei manumanu na udedii.'
18 "Ma'uaa minaa ro'ou, rona ware ba lomi ro'aa
nomai uaa na pa'i bigi'aa ro'ou. Mei rawarawa na
ware, 'Ana eni ua na pono'aa fei pe'ihape ma aree
ma'aia. Pa'aa hagu'u.'
19 "Hemeadiai na ware, 'Ana eni ua na pono'aa
reia buduma'ao ma ado'oree maniaa ro'ou. Pa'aa
hagu'u.'
20 "Hemeadiai na ware, 'We lalai'uau eni ma
lomi ba a nomai.'

21 “Na hadiwe'imai mei nafi ma na warefanaa
mei fasuna. Si'ei, na siba mei amaa fei humu ma
na warefawe'i a'a mei nafina, ‘Aunubatafanaa ei
tala ma ei iaraa fei baua gufu ma dugamii e'ei
lomi rona pa'i, ei hawii ugu, ei pudawerai mawe
ei afetoo.’
22 “Na ware mei nafi a'ana, ‘Mena bauana,
tamanu wareamu na bigidigia, ma'uaa atawe
pepesu fei humu.’
23 “Si'ei, mei fasu na warenaa a'a mei na-
fina, ‘Aununaa a'a minaa ena tala ma ena gufu
tadiwe'ai ma ware a'a ro'ou ba ronei nomai ba nei
pa'aa pepesu feni humuu.
24 Apa'aa warefanio ba lomi hemea ena una
lala'aa ro'ou iwe hanana a'a feni bigi'au baua
hananaa.’ ”

Fei Pono'a ba O'aa Oanaa Otalai Nenera (Matthew 10:37, 38)

25 Hefi'a baua gupuu rama'a, na aunuhugiaa
Jesus ma i momo'inaa a'a ro'ou na ware,
26 “Nabaa hemea hamu'ou i nomai a'au ma
lomi na fabidinaa ununa amana ma inana, mei
harona ma ei na'una, ei lofuna ma agina o ana fei
fawewenina, lomi iwe oanaa otalai nenerau.
27 Ma hini lomi i harenaa fei hawafolona ma
nenerau, hia ana abaa otalai nenerau.
28 “Nabaa hemea hamu'ou i faduaa hepalo
humu tare, haa lomi ido'o gutawareinaa puduu
pono'aa ei finefine ma fanunuia ba na pa'aa haw-
iaa ei mugoo po'ina fapedugana?
29 Uaa, nabaa i fa'u'uaiaa ei u ma lomi na
fapedupa'ia, ro'amina fafadinia ei rama'a.
30 Ma ro'aa ware, ‘Meni rama'a meni ba i fadu;
na fa'ugaa ei u ma lomi na fapedupa'ia.’

31 “O, nabaa hemea hapara, ba i fifo'ai a'a
hemeadiai hapara, haa lo'e ido'o gutanarama'aia
ba hia ma ei maroana puduu ro'ou hefua pa'ania
pufaba'a, rona hawia ba ro'aa muainaa mei
hapara mei na pa'i maroana puduu ro'ou enu
pa'ania pufaba'a?
32 Ma nabaa lo'e na hawia, te i aloaa hefi'a
maroana ba ronei nolao ma i'iginaa ro'ou ba ro'aa
fafiwanewanei, ei ana roi fi nomai rauaa.
33 Ana ale'ei hamu'ou, hini lomi i fanaa minaa ei
hia na pa'i, lomi i oanaa otalai nenerau.

Fei Agi na Hafelo
(Matthew 5:13; Mark 9:50)

34 “Ina rawani fei agi, ma'uaa nabaa na pa'ai fei
agi'agiana, batanai ba i fa'agi'agidinia?
35 Ana lomi na rawaninaa fei malagufu, o fei
dupudupuu meme, ro'aa simi'uaia.
“Hini na pa'i adiana nei guai.”

15

Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Sipsipi
(Matthew 18:12-14)

1 Ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei
“hafelo'a rama'a”, ronamina hoaninia ba ro'aa
guai wareana.
2 Ma'uaa ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona
bababau'u, “Meni rama'a meni, na taufa'ugaa ei
hafelo'a ma hananafipui a'a ro'ou.”
3 Si'ei, Jesus na u'ufanaa ro'ou feni warea ha-
nunu:
4 “Nabaa hemea hamu'ou, na pa'i hapena sip-
sipi, puduu ro'ou ale'ena hefa pu'u ma na pa'ai
hepalo, haa lomi i di'ininaa ei faimfua pa'ania ma

faimpalo fawelei na mama'a ma re labaginaa fei
pa'aiaa sipsipi hawina na pa'ia?
5 Ma i nopa'alao, na ni'efuharenia
6 ma baguanaa gufu. Ma nawe harofamai
ei tafina mawe ei gufuna ma ware, ‘Hamonei
ni'eni'efipui a'au, uaa na pa'idigia fei pa'aiaa
hapeu sipsipi.’
7 A warefanaa hamu'ou ba ana ale'ei, i pa'i baua
ni'eni'ea yei gufu pafea a'a hemea hafelo'a na
filoginaa naranarana laraa ei faimfua pa'ania ma
faimpalo, ei ba rona wanewane ma ba lomi ro'aa
filoginaa naranaraa ro'ou.

Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Mugoo Po'i

8 “O, nabaa hemea pifine na pa'i hefua mugoo
po'i* ma ina fapa'ainaa hepalo, haa lomi ido'o
ha'inaa fei we'ai, rofaa fei humu ma lalabagi-
farawaninia hawina na pa'ia?
9 Ma ena na pa'ia, i harofamai ei tafina mawe ei
gufuna ma ware, ‘Me'o, ni'eni'efipui a'au. Uaa, na
pa'idigia fei pa'aiaa mugoo po'iu.’
10 Ana ale'ei, a warefanaa hamu'ou, i pa'i
baua ni'eni'ea inamoaa ei alo'aloo mei Haidaa a'a
hemea hafelo'a na filoginaa naranarana.”

Fei Warea Hanunuu mei Pa'aiaa Na'u Wawane

11 Jesus na waredilao: “Hemea rama'a na pa'i
helagui na'una baduu wawane.
12 Mei umugi na warenaa a'a mei amana,
‘O'ama, fanau ei manumanu ba a tonia a'amu.’
Si'ei, mei ama na alaginaa ei manumanuna a'a
laguei na'una.

---

* **15:8: 15:8** Warea Greek *hefua drachmas,* hepapalo hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa

13 “Ataa madii ma mei umugi, na paiaa minaa
ei manumanuna ma aununaa gufu raua ma yei
ina neneneinaa ei manumanuna a'a ei maumau
hafelo'a.
14 I'a neneneipedugaa ei manumanuna na
moubiabia a'a fei tadiwe'aiaa fei gufu fei ma
nawe nanamuinia.
15 Si'ei, na aunulabarai bigi'ana a'a hemea
rama'aa fei gufu fei, mei ina alonaa hia
pe'ihapena ba nei faguaa ei hapena moimoi.
16 Ina naranara ba i famagunaa iana ei hudii
bean, ei roi hanaia ei moimoi ma'uaa, lomi hemea
na fani manumanu a'ana.
17 “Ipowe gutanarapa'ia, ina ware, ‘Figa tameloi
mei amau rona pa'i dufu du'ua ma yau yeni, nam-
ina baofafelo!
18 Unei hadiwe'ai ma dinaa a'a mei amau ma
ware a'ana: O'ama, unamina hafelo i pudaa fei
gufu pafea ma i pudamu.
19 Lomi una rawani ba o ware ba yau na'umu;
augau ale'ei hemea tameloimu.’
20 Si'ei, na asi'aa ma aununaa a'a mei amana.
“Ma'uaa ei fi nomai rauaa, mei amana na fa-
nunupa'ia ma namina faloloa'inia. Ina ponilao a'a
mei na'una, hapiroro'ia ma hatofaa pudana.
21 “Ma mei na'u na warenaa a'ana, ‘O'ama, nam-
ina hafelo i pudaa fei gufu pafea ma i pudamu.
Lomi na rawani ba o ware ba yau na'umu.’†
22 “Ma'uaa mei ama na warenaa a'a ei nafina,
‘Batafa! Tonamai fei pa'aa rawani'a lawalawa ma
falawainia. Augaa hepalo alatai ana'anana ma
farafefani supinena.

---

† **15:21: 15:21** Hefi'a ne'ia mina ba *rawani ba yau na'umu. Augau ale'ei hemea bigibigi'a a'amu.*

23 Foraiamii fei baua na'uu buduma'ao ma
fo'afama'eia. O'aa bigi'aa hefaa baua du'ua ma
hanana wiwiwidi.
24 Uaa meni na'uu na ma'edii ma na
mama'adiai; ina pa'aidii ma ona pa'idinia.' Si'ei,
ronawe hanana wiwiwidi.
25 "Ma ei, mei uma'ua, hia laloo pe'ihape. I'a
nofarafi'imai a'a fei humu, ina guainaa ei lauga
ma ei roi palapala.
26 Si'ei, ina harofaa hemea nafi ma i'iginia ba roi
fetanai ei.
27 Ina ware, 'Mei lofumu na nodigimai ma mei
amamu na fo'afama'eaa fei na'uu buduma'ao, uaa
na hadiwe'imai ma lomi manumanu na fafeloia.'
28 "Mei uma'ua namina sibafafelo ma lomi
na wadu'ai. Si'ei, mei amana na asi'alao ma
ware'ai'ai a'ana.
29 Ma'uaa na warefanaa mei amana, 'Ma'aia!
Minaa ei igisimasi yau na bigi ale'ei nafimu ma
lomi na barafeaa wareamu. Ma'uaa ana pa'aa
lomi hepalo fanamu na'uu memee ba a hanana
wiwiwidifipui a'a ei tafiu.
30 I'a nomai meni na'umu, meni na neneneinaa
ei manumanumu a'a ei pifinee tala, ona
fo'afama'eaa fei baua na'uu buduma'ao a'ana!'
31 "Na ware amana, 'Mena na'uu, yoi mina
a'au ranimai ma minaa eni manumanuu, manu-
manumu.
32 Ma'uaa agunei wiwiwidi ma ni'eni'e, uaa mei
lofumu na ma'edii ma na mama'adiai. Na pa'aidii
ma o'ouna pa'idinia.' "

16

Fei Warea Hanunuu mei Poahafeloi Oma'ama'aa

1 Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Na
pa'i hemea rama'a na watauda mugoo po'ina
ma na pa'i hemea oma'ama'aa ei manumanuna
ma hefi'a, rona ware ba mei oma'ama'aa na
babibiyeinaa ei manumanuu mei fasuna.
2 Si'ei, na harofamai ma i'iginia, ‘Tamanu eni
guguaiau wagii fei oma'ama'amu? Onei ware-
farawaninaa fei bigi'amu, uaa lomi ba o bigidiai.’
3 “Mei oma'ama'aa na naranara, ‘A bigi'aa
tamanu eni? Mei fasuu ba i fapedugaa bigi'au.
Lomi na pa'i faufau ba a agi ma una mamafa
noinoia.
4 Haa, una aida ba a bigi'aa tamanu, uaa nabaa
i pedu bigi'au yeni, ei rama'a ro'aa taufagutanau
humuu ro'ou.’
5 “Si'ei, na harofahememeanaa ei rona to mugoo
po'i mina a'a mei fasuna ma rotawe hodi'ia. Na
i'iginaa mei rawarawa, ‘Hefiga puduu ei ba onei
hodi'ia a'a mei fasuu?’
6 “Ina ware, ‘Odufua pufaba'a litre* pao olive.’
“Mei oma'ama'aa na warenaa a'ana, ‘Tonaa fei
ne'ia, gutabatafa ma filoginaa fei puduna, ale'ei
hefa pufaba'a ma haipani pu'u.’
7 “Ma na i'iginaa mei fahelaguiana, ‘Ma yoi nei
hodi'aa hefiga?’
“Ina ware, ‘Hefa pufaba'a ba'ale† wheat.’
“Ina warenaa a'ana, ‘Tonaa fei ne'ia ma filogi-
naa puduna ale'ei fainaroa pu'u.’
8 “Si'ei ba mei oma'ama'aa na bigi'ia ale'ei, na
wareaa fei sifisifina mei fasuna. Hamatee ei

* **16:6: 16:6** Warea Greek ba *hefa pu'u batous* (ale'ena 3 kilolitres)
† **16:7: 16:7** Warea Greek *hefa pu'u korous* (ale'ena 35 kilolitres)

rama'a feni ano, rona pa'i baua apa'aa ro'ou ba
ro'aa bigi'aa tamanu a'a ei na fimina'ei maumau
ro'ou laraa ei rama'a a'a fei we'ai.
9 A warefanaa hamu'ou, talainaa eni watauda
manumanu feni ano ba hamonei pa'i tafii
hamu'ou ma ena na pedu i pa'i rama'a
taufagutanaa hamu'ou a'a fei gufu lomi i pedutoo.
10 "Mei i oma'afarawaninaa ma'ida ua, ana i
oma'afarawaninaa watauda manumanu ma mei
lo'e i oma'apa'aa ma'ida ua, ana lomi i oma'apa'aa
watauda manumanu.
11 Si'ei, nabaa lomi hamona oma'afarawaninaa
ei mugoo po'i wagii feni ano, hini ba i fifaninaa
panii hamu'ou oma'aa tamanu napa'aa pa'i rara-
bana?
12 Ma nabaa lomi hamona oma'afarawaninaa
manumanuu hemea, hini ba i fani manumanu a'a
hamu'ou?
13 "Lomi hemea nafi i bigi a'a helagui fasu. Uaa
i bidi ununa a'a mei ma i haguaa mei. O, imina
oafagugu a'a mei ma narafafelo a'a mei. Lomi na
hawia ba hamu'ou nafii a'a mei Haidaa ma a'a fei
mugoo po'i anaa."

Hefi'a ei Wareaa Jesus
(Matthew 11:12, 13; 5:31, 32; Mark 10:11, 12)

14 Ei Pharisee, ei rona haguaa mugoo po'i, ro'aa
guainaa fei, rona falalasiaa Jesus.
15 Ina warenaa a'a ro'ou, "Hamona fa'upe'upei
ba hamona rawani i pudaa rama'a, ma'uaa mei
Haidaa na apa'idigaa ei naranaraa hamu'ou.
Tamanu fei ei rama'a rona nara ba na rawani, na
hafelo i pudaa mei Haidaa.

Fahononoo ei Feroia

16 “Ei ne'ia wagii fei Law ma ei mamama'a,
ronamina u'ugamai nopa'amii fei au John. Nenee
fei au fei, fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei
Haidaa, rona u'ugamai. Ma minaa ei rama'a ron-
amina nigo ba ro'aa wadu'ai wagina.
17 Na maduta ua pa'aiaa fei pumanugawe ma
feni malagufu laraa fei ba ma'ida ne'ia wagii fei
Law i pa'ai.
18 “Hini wawane i fi'alagii a'a mei harona ma
lalainaa hemeadiai pifine, ina bigi'aa fei fiharo-
haroipa'aia. Ma mei wawane i lalainaa mei pifine
na fi'alagii a'a harona ana na bigi'aa fei fiharo-
haroipa'aia.

Mei Watauda Mugoo Po'ina ma Lazarus

19 “Na pa'i hemea na watauda mugoo
po'ina, mei na hawegi a'a ei manumanu
namina rata pono'ana ma na'aida guta hanana
ma'igufarawani ua.
20 Yei poaa fei gigeina, rona fahainopaa hemea
noinoi, harana Lazarus. Ei ununa, namina loralo-
rai
21 ma napa'aa nunumiai ba i hana tamanu na
pasimai a'a fei tawaa mei watauda mugoo po'ina.
Ma ei ponoto, ana rona nomai mi rawe'aa ei lo-
ralorana.
22 “Nawe nomai fei arewaa ba na ma'e mei
noinoi ma ei alo'alo, rona noporonaa hia a'a Abra-
ham. Mei watauda mugoo po'i, ana na ma'e ma
rona i'ifinia.
23 Hia na tonaa fi'ina i a'a ei ma'ea,‡ ma'uaa
na fanunupa'aa Abraham rauaa ma i papana,
Lazarus.

‡ **16:23: 16:23** Warea Greek *Hades*

24 Si'ei, na haroharonaa a'ana, ‘O'ama Abraham,
faloloa'inau ma aloamii Lazarus ba nei pudinaa
ranu umuu ana'anana ma mi falolomaa rawer-
aweu uaa yau eni na tonaa fi'iu a'a feni hafi.
25 “Ma na ware Abraham, ‘Ona'uu, nonominia
ba ei odo'o guta ona tonaa ei rawani'a manumanu,
ma'uaa Lazarus namina hafelo gutana. Ma e'eni,
ina gutafarawani yeni ma yoi na tonaa fi'imu.
26 Ma hepalodiai, na mina walalo wara'afalaa
watolaa haigua ma yoi ma hini i di'ininaa yeni ma
dinaa a'amu, pa'aa lomi talana ma ana lomi ba
hemea a'amu i nopa'imai a'a haigua.’
27 “Ina ware, ‘Na ale'ena o'ama, aloaa Lazarus
ba nei dinaa humuu amau
28 uaa na pa'i hapaini lofuu. Ware a'ana ba
neidii warefa'aiaa ro'ou ba ronei'aa nomai a'a feni
gufuu fi'ia.’
29 “Abraham na ware, ‘Moses ma ei mamama'a,
ro'ou yei a'a ro'ou ma ei lofumu ronei guainaa
ro'ou.’
30 “Ina ware, ‘Lomi, o'ama Abraham, ma'uaa,
nabaa hemea a'a ei ma'ea i dinaa a'a ro'ou, rowe
filoginaa naranaraa ro'ou.’
31 “Ina warenaa a'ana, ‘Nabaa lomi rona
guainaa Moses ma ei mamama'a, ana lomi ba
ro'aa nara ba pa'aa fa'ua nabaa hemea i asi'aa a'a
ei ma'ea.’ ”

17

Fei Hafelo'a, fei Narafawe'ia ma fei Bigi'a
(Matthew 18:6, 7, 21, 22; Mark 9:42)

1 Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Iwe
nomai ei manumanu ba i fapasiaa ei rama'a,
ma'uaa ipa'aa fagiana mei na fapasiaa hemeadiai.

2 Na rawani ba ro'aa faunaa huana hepalo baua
mugoo ma famomogia agi laraa fei ba i fapasiaa
hemea e'eni pusu'o baduu a'a fei hafelo'a.
3 Si'ei, oma'aa hamu'ou.
"Nabaa na pasi a'a ei hafelo'a mei lofumu, ware-
fawe'i a'ana ma nabaa i filoginaa naranara, onei
futoaa ei hafelo'ana."
4 Nabaa i bigi'aa olorompalo tata a'amu laloo
heai arewaa ma na hadiwe'imai olorompalopoa
a'amu ma ware, 'Na filoginaa naranarau,' onei
futoaa ei hafelo'ana."
5 Ei apostle, rona warenaa a'a mei Fasu, "Fagi-
peaa fei we'iaa naranaraa hai'ou!"
6 Ina ware, "Nabaa namina pusu'o ale'ei lau
mustard ei we'iaa naranaraa hamu'ou, hamo'aa
warenaa a'a feni baua haihai mulberry, 'Onei
afue ma wi pasi agi,' ma i guainaa hamu'ou.
7 "Nabaa hemea hamu'ou na pa'i nafina, mei
fi bigi pe'ihape, o oma'aa ei sipsipi, ana i ware
a'a mei nafi ei na baguamai podu ba, 'Nomai, mi
gutahanana'.
8 O i ware a'ana ba, 'Babagifani hanau, wi
nunuu, mi hasufani hanau ma tofanimai numau
ma nenee fei, wi hanana ma hunu'.
9 Ana lomi i ware 'ta' a'a mei nafi uaa ina bigi'aa
tamanu wareana ba nei bigi'ia.
10 Ma hamu'ou ana ale'ei. Ena hamona bigi'aa
minaa ei manumanu, ei hamona guainia ba ha-
monei bigi'ia, hamonei ware, 'Hai'ou, nafi ua.
Hai'ou bigi'uaiaa ei bigi'aa hai'ou.' "

Na Fapedugaa Watawataa Hefua Rama'a

11 Ifi tatalailao dinaa Jerusalem, Jesus na nen-
eraa fei tala watolaa Samaria ma Galilee.

12 Ifi aunulao a'a hepalo gufu, hefua watawatai*
na u'oma'aia. Rona ufaraua
13 ma harofabauanamai, “Jesus, mena Fasu,
faloloa'inaa hai'ou!”
14 I fanunupa'aa ro'ou na ware, “Nowau, wi
famaua a'a ena bauaniaa humuu mei Haidaa.” Ma
ei roi talailao nawe fafa'arai hudi unuu ro'ou.
15 Hemea ro'ou, i fanunuia ba fei hudi ununa
na fafa'arai, na hadiwe'ilao ma warefabauana ma
uduginaa mei Haidaa.
16 Ina fapasi igoaa Jesus ma ware ‘ta’ ma hia,
hemea Samaria.
17 Jesus na i'igai, “Abaa ro'ou hefua namina
fafa'arai? Ma ro'ou hitani, ei faimemea?
18 Lomi hemea ro'ou i hadiwe'imai ma uduginaa
mei Haidaa? Ana simeni ua, meni hepapa gufu?”
19 Si'ei, na warenaa a'ana, “Asi'a'aunu; fena
we'iaa naranaramu na farawaninio.”

Fei Noramiaa fei Haparaiaa mei Haidaa (Matthew 24:23-28, 37-41)

20 Hefarani, ei Pharisee na i'iginia ba nahaiga i
nomai fei haparaiaa mei Haidaa. Jesus na ware,
“Fei haparaiaa mei Haidaa, lo'e ba hamu'ou fa-
nunupa'ia ba na nodigimai
21 ma ana lomi ro ware ei rama'a ba ‘Oo sifeni,
na ude yeni,’ o ‘Sifei yei,’ uaa fei haparaiaa mei
Haidaa na ude i laloo iaa† hamu'ou.”
22 Ma na warenaa a'a ei otalai nenerana, “I
nomai fei au ba hamowe nunuminaa hepalo ei
arewaa mei Na'uu Rama'a, ma'uaa lomi hamowe
fanunupa'ia.

---

* **17:12: 17:12** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua. † **17:21: 17:21** O, *mei Haidaa na oa i dupuaa*

23 Ro'aa warefanaa hamu'odu ei rama'a ba
‘Simei. Hia, yei!’ o ‘Simeni. Hia, yeni!’ Apuna
ponineneraa ro'ou.
24 Uaa mei Na'uu Rama'a a'a fei arewana,‡ hia
ale'ei fei usida, fei na usidai ma fawe'ainaa fei
pumanugawe fipepei ama'anaa fipepei.
25 Ma'uaa neido'o tonaa watauda fi'ina ma ei
rama'aa feni au feni ro ofadugia.
26 “Fei au Noah ana ale'ei fei au mei Na'uu
Rama'a.
27 Ei rama'a, rona hanana, hununu, lalai
ma falalai nopa'aloo fei arewaa ba Noah na
wadu'ainaa fei baua wa. Ma fei mamaua suwela
nawe nomai ma fawawau'uma'eaa minaa ro'odu.
28 “Ana ale'ei a'a fei au Lot. Ei rama'a, rona
hanana, hununu, ponopono, alo'alo, farofaro
du'ua ma fadufadu.
29 Ma'uaa fei arewaa i di'ininaa Sodom Lot, fei
hafi ma ei babaiaa mugoo na pasirai pumanu-
gawe ma sidafama'eaa minaa ro'odu.
30 “Ana i ale'ei a'a fei arewaa na fa'arewa mei
Na'uu Rama'a.
31 A'a fei arewaa fei, nabaa nemea i pafoo hu-
muna, inei'aa upu ba i wadu'ainaa humuna ba
i to manumanuna. Ana ale'ei, nabaa nemea yei
pe'ihapena, inei'aa bagua ba i to hepalo manu-
manu.
32 Hamonei nonominaa mei haroo Lot!
33 Uaa hini ba i fatelaiaa fei fawewenina, i pa'ai
a'ana, ma'uaa hini i fapa'ainaa fei fawewenina
a'au, i tohadiwe'idinia.
34 A warefanaa hamu'odu ba i a'a fei poi
fei, helagui rama'a, lagu'awe haino pafoo tawa.

‡ **17:24: 17:24** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *a'a fei arewana.*

Hemea i apa'ai ma hemea ana yei.
35 Helagui pifine, lagu'aa u'ufipui grain; hemea
i apa'ai ma hemea ana yei.”§
37 Rona i'igai, “Yei hitani, mena Fasu?”
Ina ware, “Hitani na pa'i ma'ea, yei ei ro'udo,
ro'aa hoania.”

18

Fei Warea Hanunuu mei Pifine na Ofasisia

1 Ma Jesus na u'ufanaa ei otalai nenerana hep-
alo warea hanunu i fama'aiaa ro'ou ba ranimai
ronei lafulafu ma ronei'aa rawa'a'afai.
2 Ina ware: “I a'a hepalo gufu na pa'i hemea
fadududua lomi na ma'auaa mei Haidaa o rama'a.
3 Ma na pa'i hemea pifine ma'esuabea, mei na
u no'ualao ma ware'ai'ai a'a mei fadududua ba,
‘Fawanewaneaa pafoo haigua mei na bidibidi un-
una a'au.’
4 “Mina figa i'igiana ma lomi na ugainia. Ma'uaa
inawe nara, ‘Fa'ua ba lomi una ma'auaa mei
Haidaa o ei rama'a,
5 ma'uaa si'ei ba meni pifine meni, namina fa-
hauaa unuu, hee, unei pa'aa fawanewaneia ma
lomi i fai famatapuaa unuu!’ ”
6 Ma na ware mei Fasu ba, “Hamonei guainara-
iaa ei wareaa mei fadududua, mei lomi na
wanewane.
7 Ma nabaa ale'ei, naraa hamu'ou ba lomi i
fawanewaneaa ei manumanu wagii e'ei rafeiana
mei Haidaa, e'ei rona ai'ainaa a'ana arewaa ma
poi? Ana hamona nara ba i ofadugi'uaiaa ro'ou?

---

§ **17:35: 17:35** Hefi'a ne'ia *ana yei. 36 Helagui wawane, lagua pe'ihape; hemea i apa'ai ma hemea ana yei.*

8 A warefanaa hamu'ou, iwe fawanewane
batafainaa ei pidawaiaa ro'ou. Ma'uaa ena na
nomai mei Na'uu Rama'a, ana i ma'apa'i rama'a
na narafawe'i yeni malagufu?”

Fei Warea Hanunuu mei Pharisee ma mei Otonaa Mugoo Po'ii Gavaman

9 Ma a'a feni warea hanunu feni, Jesus na u'ugaa
hefi'a rona o'ugaa fei wanewaneaa ana ro'ou ma
ba hefi'adiai, rona hafelo:
10 “Helagui rama'a, laguna tafanewadu'ainaa
humuu mei Haidaa ba lagu'aa lafulafu. Hemea
lagua, hia Pharisee ma hemea, otonaa mugoo po'ii
gavaman.
11 Mei Pharisee na ufalarai ma lafulafu ba hia
batanai,* ‘Mena Haidaa, a ware ‘ta’ a'amu ba yau,
abaa ale'ei hefi'a rama'a—ei fafanao, ei na bigi'aa
ei hafelo'a, ei fiharoharoipa'aia, o ale'eni meni
otonaa mugoo po'ii gavaman.
12 Una'o fabao ale'ei guapoa laloo heai hafapagi-
pagia ma na'aida au hepalo a'a hefua wagii minaa
ei finefineu.’
13 “Ma'uaa mei otonaa mugoo po'ii gavaman na
ufaraua. Ana lomi na aranaa pafea, ma'uaa
na warehafugaa niniwaina, ‘Mena Haidaa,
faloloa'inau, yau meni hafelo'a.’
14 “A warefanaa hamu'odu ba mei rama'a mei,
na hadiwe'inaa humuna ma na wanewane i pu-
daa mei Haidaa laraa mei Pharisee. Uaa hini i
poronaa hia pafea, i oanaa pu ma hini i fafafaunaa
hia pu, i oanaa pafea.”

---

* **18:11: 18:11** O, *na ufalarai ma lafulafunaa anaia*

Ei Pusu'o Baduu ma Jesus
(Matthew 19:13-15; Mark 10:13-16)

15 Ei rama'a roi dugaloo ei pusu'o baduu a'a
Jesus ba nei idoaa ro'ou. Ro'aa fanunuia ei otalai
nenera, rona hota'aa ro'ou.
16 Ma'uaa Jesus na harofamii ei baduu a'ana
ma ware, “Fa'aunuamii ena baduu a'au ma apuna
pauniaa ro'ou, uaa fei haparaiaa mei Haidaa,
pa'aa manumanuu eni baduu ale'eni.
17 A warefa'uai a'a hamu'odu ba hini lomi i
tonaa fei haparaiaa mei Haidaa ale'ei ei baduu,
pa'aa lomi iwe wadu'ai lalona.”

Mei Bauana na Watauda Mugoo Po'ina
(Matthew 19:16-30; Mark 10:17-31)

18 Na pa'i hemea bauana na i'iginia, “Mena
rawani'a feroia, a bigi'aa tamanu ba a to harenua
lomi i pedutoo?”
19 Jesus na ware, “Tani o ware ba yau rawani'a?
Lomi hemea na rawani. Pa'aa unaiaa mei Haidaa
ua.
20 Yoi na apa'idigaa fei law: ‘Onei'aa fiharo-
haroipa'ai, fo'afama'e, fafanao, fanaa fei sifisifi
u'uga a'a nemea ma onei ma'auaa amamu ma
inamu.’ ”
21 Ina ware, “Minaa ena na fanima'aia ei ui
badui nopa'amii wagieni.”
22 I guainaa fei Jesus, na warenaa a'ana, “Du-
fudiamu hepalo manumanu. Aloaa minaa ena
ona pa'i ma fanaa ei lomi rona pa'i. Ma owe pa'i
manumanumu i pafea. Nenee fei, mi nenerau.”
23 I guainaa fei, namina faloloa'i, uaa na
watauda manumanuna.

24 Jesus na fanununaa a'ana ma ware, “Na mina
waiwai a'a ei na pa'i watauda manumanu ba ro'aa
wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa!
25 Hi'i, na madutainaa fei camel ba i wadu'ainaa
fei walawalaa fei tawi laraa mei na pa'i watauda
manumanu ba i wadu'ainaa fei haparaiaa mei
Haidaa.”
26 E'ei ro'aa guainaa fei, rona i'igai, “Hama pa'aa
hini i tela?”
27 Jesus na ware, “Tamanu lomi na ma'atalaa a'a
rama'a na ma'atalaa a'a mei Haidaa.”
28 Peter na warenaa a'ana, “Hai'ouna di'ininaa
minaa ei hai'ouna pa'i ba hai'ou nenegio!”
29 Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Apa'aa
warefa'uai a'a hamu'odu. Hini i di'ininaa gufuna,
o harona, o lofuna, o amana ma inana, o na'una
uaa fei haparaiaa mei Haidaa,
30 i tonaa wataudadiai wagii feni au feni ma
wagii fei au i nomai, i tonaa fei harenua lomi i
pedutoo.”

Jesus Nadii Ware'augaa fei Ma'eana (Matthew 20:17-19; Mark 10:32-34)

31 Jesus na dugitata'ainaa ei hefua ma helagui
ma warefanaa ro'ou, “O'ou, o aununawii
Jerusalem ma minaa ei ne'iaa ei mamama'a mei
Na'uu Rama'a, ipowe fa'uai.
32 Ro'aa fifaninia panii ei Gentile. Ma ro'aa
warefafeifeinia, warefafeloia, huwia, babuinia
ma fo'afama'eia.
33 Ma a'a fei fa'oduiaa arewaa, iwe asi'adiai.”
34 Ei otalai nenera, lomi rona apa'ifarawaninaa
fei. Fei hanuna na ude'opa'ai a'a ro'odu. Ma lomi
rona apa'aa tamanu fi wareia.

Mei Noinoi Pudawerai na Fanunupa'i (Matthew 20:29-34; Mark 10:46-52)

35 I nofarafi'inaa Jericho Jesus, hemea pudawerai na guta noinoi papaa tala.
36 I guainaa fei gupuu rama'a roi nolao, na i'igai ba tamanu fei.
37 Rona warefania, “Jesus, mei Nazareth fi nolao.”
38 Ina haroharo, “Jesus, mena Na'uu David, po'o faloloa'inau!”
39 Ei rona talailao ma'a, rona hota'ia ma ware a'ana ba nei babanini. Ma'uaa, namina haropararai ua, “Mena Na'uu David, po'o faloloa'inau!”
40 Jesus na u ma ware ba ronei dugiamai a'ana. I nofarafi'imai, Jesus na i'iginia,
41 “Tamanu nunumiamu ba a bigi'ia a'amu?”

Ina ware, “Mena Fasu, nunumiau ba a fanunupa'i.”

42 Jesus na warenaa a'ana, “Onei fanunupa'i! Fei narafawe'iamu na farawaninio.”
43 Ana ei na fanunupa'i ma neneraa Jesus ma na uduginaa mei Haidaa. Ro'aa fanunuia minaa ei rama'a, ana rona uduginaa mei Haidaa.

19

Zacchaeus, mei Otonaa Mugoo Po'ii Gavaman

1 Jesus na dinaa Jericho ma talailao.
2 Na pa'i hemea yei, harana Zacchaeus, hia famomoaa ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma na pa'i watauda mugoo po'ina.

3 Hia ba i fanunu ba Jesus rama'a bata, ma'uaa
si'ei ba namina welegui, lo'e na fanunupa'i uaa fei
gupuu rama'a.
4 Si'ei, na poninaa ma'a ma faneaa hepalo figi
sycamore ba i fanunuia, uaa Jesus fi talailao yei.
5 I nopa'aloo fawelei Jesus, na arenaa pafea ma
warenaa a'ana, “Zacchaeus, upubatafagio. A guta
humumu wagieni.”
6 Si'ei, na poni'upu ma taufa'ugia.
7 Minaa ei rama'a, rona fanunuaa fei ma
bababau'u, “Hia, ba iree gutafipui a'a hemea
‘hafelo'a.’ ”
8 Ma'uaa, Zacchaeus na ufalarai ma warenaa
a'a mei Fasu, “Mena Fasu, fanunu! Yeni ma e'eni
a fani hesuwi wagii minaa ei manumanuu a'a ei
lomi rona pa'i. Ma nabaa una fafanaonaa hemea
a'a hepalo manumanu, te, a hodi'ia ma pafoinaa
obaodiai.”
9 Jesus na warenaa a'ana, “Wagieni, fei talaa
tela'ana na nomai a'a feni humu feni, uaa meni
rama'a meni, ana hemea na'uu Abraham.
10 Uaa mei Na'uu Rama'a na nomai ba i labagi-
naa ei rona pa'ai ma fatela'anaa ro'ou.”

Fei Warea Hanunuu Hefua Mugoo Po'i (Matthew 25:14-30)

11 Ei roi guguainaa fei, ina waredilao ma
u'ufanaa ro'odu hepalo warea hanunu, uaa hia,
na rafi'inaa Jerusalem ma ei rama'a, rona nara-
nara ba fei haparaiaa mei Haidaa ipa'aa sufudai
e'eni.
12 Ina ware: “Na pa'i hemea rama'a, waninianamai a'a fei maroaa ei hapara. Ma na aununaa a'a

hepalo gufu rauaa ba ro'aa fania fei hapara ma
nene, iwe hadiwe'imai.
13 Si'ei, ina lala'aa hefua ei tameloina ma fanaa
ro'ou hefua mugoo po'i.* Ina ware, ‘Hamonei
bigifani fahononoo eni mugoo po'i hawina una
hadiwe'imai.’
14 “Ma'uaa ei paniaa panina na bidi unuu ro'ou
a'ana ma rona aloaa hefi'a nenena ba ronei ware,
‘Lomi hai'ouna nunuminaa meni rama'a meni ba
haparaa hai'odu.’
15 “Ma'uaa inawe tonaa fei hapara ma
hadiwe'inaa gufuna. Ma na lala'amii ei tameloina,
ei i fani mugoo po'i a'a ro'ou ba i pa'aa apa'ia ba
rona bigifani fahononona.
16 “Mei rawarawa na nomai ma ware ba, ‘Mena
bauana, una bigipa'aa hefuadiai a'a fei mugoo
po'imu.’
17 “Mei fasuna na ware, ‘Na rawani bigi'amu
mena rawani'a tameloiu! Ma si'ei ba ona bigi-
farawani a'a ei pusu'o manumanu, o'aa oma'aa
hefua baua gufu.’
18 “Na nomai mei fahelaguiaa tameloina ma
ware, ‘Mena bauana, una bigipa'aa haipanidiai
a'a fei mugoo po'imu.’
19 “Mei fasuna na ware, ‘Yoi oma'aa haipani
baua gufu.’
20 “Ma i dii, na nomai hemeadiai tameloina ma
ware, ‘Mena bauana, sifeni, feni mugoo po'imu;
una sumia laloo hepalo pusu'o lawalawa.

---

* **19:13: 19:13** Fei mugoo po'i fei, harana “mina” (Greek). Hepalo “mina” ale'ena pono'aa bigi'aa hemea laloo oduai puda.

21 Una mama'auio, uaa yoi, hemea sibasiba
rama'a. Ona tonaa ei abaa augamu ma hufu'aa ei
abaa faroamu.'
22 "Mei fasuna na ware, 'A dududunaa yoi a'a ei
wareamu, mena hafelo'a tameloiu! Yoi na aida ba
yau hemea sibasiba rama'a ba una tonaa ei abaa
augau ma hufu'aa ei abaa faroau, na?
23 Nabaa ona aida, tani lomi ona aunaa hu-
muu mugoo po'i ma una hadiwe'imai i pa'i fa-
hononona?'
24 "Ma ina warenaa a'a ei rona ufalarai yei,
'Tonaa fei mugoo po'ina ma fanaa mei na pa'i
hefua mugoo po'i.'
25 "Rona ware, 'Mena bauana, na pa'idii hefua
a'ana!'
26 "Ina ware, 'A warefanaa hamu'odu ba hini
na pa'i, mei fasuna i fani hefi'adiai a'ana, ma'uaa
hemei lomi na pa'i, tamanu ma'idei hodihodiana,
mei fasuna i tohadiwe'inia a'ana.
27 Ma'uaa ei rama'a na bidi unuu ro'ou a'au, ei
lomi rona nunumiai ba unei haparainaa ro'ou—
dugamii ro'ou yeni ma fo'afama'eaa ro'ou i pu-
dau.' "

Fei Baua Ni'eni'ea a'a fei Wadu'aiana (Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; John 12:12-19)

28 I waredigaa fei Jesus, nado'o nono'aununaa
pafea, yei Jerusalem.
29 Ei fi nofarafi'inaa Bethphage ma Bethany
a'a fei maugeni, harana Maugeni Olive, na aloaa
helagui otalai nenerana ma warenaa a'a lagua,

30 “Aununaa a'a fei gufu i ma'aa hamugua ma
ena hamuna nowau, hamu'aa fanunupa'aa hep-
alo baubara hosi na fau yena, fena rotawe hugi
pafona. Alagia ma foraiamai yeni.
31 Nabaa nemea na i'iginaa hamugua, ‘Tani
hamu'aa alagia?’ warefania, ‘Mei Fasu na nun-
uminia.’ ”
32 Laguei, lagu'ado'o nolao ma'a, laguna pa'ia
ana ale'ei i wareia a'a lagua.
33 Lagu'aa alaraa fei hosi, ei amaa fei, rona
i'iginaa lagua, “Tani hamu'aa alaraa fei hosi?”
34 Laguna ware, “Mei Fasu na nunuminia.”
35 Laguna foranaa a'a Jesus ma augaa ei hawaa
uguu lagua pafoo fei hosi ma fahuginaa Jesus
pafona.
36 Ei fi ponilao, ei rama'a, rona hafeninaa fei tala
a'a ei hawaa uguu ro'odu.
37 I nofarafi'imai a'a fei tala i upunaa fei Mau-
geni Olive, minaa fei gupuu ei otalai nenerana,
namina ni'eni'e ma laugifabauana uduginaa mei
Haidaa a'a tamanu foigia rona fanunuia:
38 “Hawegia a'a mei hapara, mei i nomai wagii fei
haraa mei Fasu!”
“Fei gutafarawania i pafea ma fei hawera a'a
mei na Pafeai!”
39 Hefi'a ei Pharisee a'a fei gupuu rama'a na
warenaa a'a Jesus, “Feroia, sibaiaa ei otalai nen-
eramu!”
40 Ina ware, “A warefanaa hamu'ou, nabaa rona
babanini, ei mugoo, ro'aa lalaugi.”
41 I nofarafi'inaa Jerusalem ma fanunupa'aa fei
gufu, na pasi u'ugu ranuu pudana wagina

42 ma na ware, “Nunumiau ba hamonei aida
tamanu i fagutafarawaninaa hamu'ou wagieni—
ma'uaa eni, na opa'ai pudaa hamu'ou.
43 I nomai ei arewaa ba ena na bidi unuu ro'ou
a'a hamu'ou, ro'aa ufaweloinaa gufuu hamu'ou
ma afi e'ee pinee ro'ou ba ro tafanewadu'ainaa
gufuu hamu'ou ma fifo'ai a'a hamu'ou.
44 Ro'aa fo'afapasinaa hamu'ou pu, hamu'ou ma
ena na'uu hamu'ou a'a ei humuu hamu'ou. Lomi
rowedii augaa ne'aa mugoo pafoo hepalodiai, uaa
lomi hamona fanunu'apa'aa fei noramiaa mei
Haidaa a'a hamu'ou.”

Jesus a'a Fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 21:12-17; Mark 11:15-19; John 2:13-22)

45 I dii, na dinaa malalaa fei humuu mei Haidaa
ma teteaa ei roi alo'alo.
46 Ina warenaa a'a ro'odu, “Na udedii fei ne'ia
‘Fei humuu, humuu lafulafua’; ma'uaa hamona
fafaia ale'ei ‘waduu ei fafanao.’ ”
47 Minaa ei arewaa na feferoi laloo fei humuu
mei Haidaa. Ma'uaa ei famamoaa humuu mei
Haidaa, ei feroiaa law ma ei bauaniaa gufu ba
ro'aa fo'afama'eia.
48 Ma'uaa lomi rona labagipa'i tala ba ro'aa
batanainia, uaa minaa ei rama'a namina
guaimalefa a'a ei wareana.

20

Rona Haninaa fei Foraforaa Jesus
(Matthew 21:23-27; Mark 11:27-33)

1 Heai arewaa, ei fi feroinaa ei rama'a i malalaa
fei humuu mei Haidaa ma u'ugaa fei rawani'a

warea, ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei fer-
oiaa law mawe ei bauaniaa gufu, rona nomai
a'ana.
2 Rona i'igai, “Warefanaa hai'ou, foraforaa hini
feni o bigi'aa eni manumanu eni. Ma hini na fanio
fei forafora?”
3 Ina ware, “Ana na pa'i i'igiau. Warefanau,
4 Hefei pudugufaiaa John—noranamai gufuu
pafea, o a'a rama'a?”
5 Rona fiwarewarei wagina ma ware, “Nabaa
ona ware ba, ‘Noramiana pafea,’ i i'igai,
‘Hamatani lo'e hamona nara ba fa'ua ei wareana?’
6 Ma'uaa nabaa o ware ba, ‘A'a rama'a,’ minaa ei
rama'a ro'aa nafanaa o'ou mugoo, uaa rona nara
ba John, hemea mamama'a.”
7 Si'ei, rona ware, “Lomi hai'ouna aida ba fei
pudugufaiana noramiana hitani.”
8 Jesus na ware, “Ana lo'e a warefanaa hamu'ou
ba hini na fanau fei forafora, fei na biginaa eni
manumanu eni.”

Fei Warea Hanunuu ei Oma'ama'aa Pe'ihape (Matthew 21:33-46; Mark 12:1-12)

9 Ina u'ulao ma na u'ufanaa ei rama'a feni warea
hanunu feni: “Hemea rama'a na bigi'aa hepalo
pe'ihape fuaa wine ma hefi'a faroa, rona fania
ma'ida mugoo po'i ba rodo'o bigibigi wagina. Ma
mei amaa fei pe'ihape na aununaa gufu rauaa ma
guta famadii ma'ida.
10 I nopa'aloo fei au hufu'a, ina aloaa hemea
nafina a'a ei faroa ba ronei fania ma'ida fua a'a
fei pe'ihape. Ma'uaa ei faroa, rona babuinia ma
alofatatalainia, pani ua.

11 Ina aloaa hemeadiai nafi, ma'uaa ana ale'ei,
rona babuinia, famamafaia ma rona alofatata-
lainia, pani ua.
12 Ina alodinaa mei fa'o'oduiaa ro'ou ma rona
hafufararaiaa ununa ma bainafa'ainia ano.
13 “Idii, mei amaa fei pe'ihape nawe ware, ‘A
fetanainia feni? Unei aloaa mei na'uu, baduu
wawane, mei una haguia; woro ro'aa ma'auia.’
14 “Ma'uaa ro'aa fanunupa'ia e'ei faroa, rona
fiwarewarei, ‘Simeni, meni ipowe amainaa feni
pe'ihape. O dii, o'aa fo'afama'eia ma fei pe'ihape,
o'aa tonia.’
15 Si'ei, rona bainafa'ainia auguu fei pe'ihape
ma fo'afama'eia.
“Ei naraa hamu'ou ba mei amaa fei pe'ihape i
fetanainaa ro'odu?
16 I nomai, fo'afama'eaa ei faroa ma fanaa fei
pe'ihape a'a hefi'adiai.”
Ro'aa guainaa fei ei rama'a, rona ware, “Pa'aa
lomi na rawani ba fei nei nomai!”
17 Jesus na fanunufa'u'uaa ro'odu ma na i'igai,
“Ana? Hama tamanu feni ne'ia:
“ ‘Fei mugoo, fei rona suminia ei fadufadua,
i oanaa fafasuii* fei humu’?†
18 Minaa ei rona pasi pafoo fei mugoo, ro'amina
matalatala, ma'uaa, hini i pasi'onia fei mugoo
imina marafita.”

Fani Mugoo Po'i a'a Caesar
(Matthew 22:15-22; Mark 12:13-17)

---

* **20:17: 20:17** O, *i oanaa fafasuii fei fasu'ufufugoi* † **20:17: 20:17** Psalm 118:22

19 Ei feroiaa law ma ei famamoaa humuu mei
Haidaa, roi labaginaa hefaa tala ba ro'aa pa-
narofia e'eni ua, uaa rona apa'ia ba ifi hanunuinaa
ro'ou. Ma'uaa rona ma'auaa ei rama'a.
20 Rona opapaninia ma aloaa hefi'a farerefaia
ba ronei nosifilao ma susuaninia ba inei warefa-
tata ma ba ro'aa fifaninia panii ei forafora, ei rona
pa'i faufau ro'ou a'a mei gavanaa.
21 Si'ei, ei farerefaia, rona i'iginia, “Mena fer-
oia, Hai'ouna aida ba ona ware ma feroinaa ei
na wanewane ma lomi omina fafefenaa hemea,
ma'uaa ona feroinaa fei talaa mei Haidaa wagii fei
na fa'uai.
22 Ina wanewane nabaa o'ou fani mugoo po'i a'a
Caesar, o lo'e?”
23 Ina fanunu'apa'idigaa fei waresuabaduiaa
ro'ou ma warenaa a'a ro'ou,
24 “Fama'aiau hepalo denarius. Hanunuu hini
ma ne'iaa hini wagina?”
25 Rona ware, “Caesar.”
Ina warenaa a'a ro'ou, “Nadii, fanaa Caesar ei
manumanuna ma fanaa mei Haidaa ei manuma-
nuna.”
26 Lomi rona guainaa ma'ida tataa ei wareana i
pudaa rama'a. Ma rona maduofo a'a ei wareana,
si'ei, rona babanini ua.

Fei Asi'ana ma Fei Lalaia
(Matthew 22:23-33; Mark 12:18-27)

27 Hefi'a ei Sadducee, ei rona ware ba lomi
asi'ana, rona nomai a'a Jesus a'a hepalo i'igaia.
28 Rona ware, “Mena Feroia, Moses na ne'ifanaa
o'ou ba nabaa hemea wawane haro lalai na pa'i
lofuna ma na ma'edi'ininaa harona ma lomi na'uu

lagua, mei lofuna nei lalainaa mei pifine ma
fuaifani na'uu mei lofuna.
29 Ma na pa'i oloromeai filofui. Mei uma'ua na
lalainaa hemea pifine ma na ma'e, lomi na'una.
30 Mei umugina na lalainia.
31 I ma'edii mei umugina, na lalainia mei
umugidiai. Ana ale'ei a'a ei oloromeai. Rona ma'e
ma lomi fuaa ro'ou.
32 Ma ana nawe ma'e mei pifine.
33 Si'ei, wagii fei asi'ana, pa'aa haroo hini mei
pifine, uaa ei oloromeai filofui rona lalainia?”
34 Jesus na ware, “Eni rama'a a'a feni au feni,
ronafane lalai ma falalai.
35 Ma'uaa ei rona pa'i haraa ro'ou ba ro'aa guta
wagii fei au na nomai ma a'a fei asi'anaa ei ma'ea,
lomi ba ro'aa lalai o falalai
36 ma lomi ba ro'aa ma'ediai, uaa ro'ou ale'ei ei
alo'alo. Ro'ou, na'uu mei Haidaa, uaa rona asi'aa
a'a fei ma'ea.
37 Ma'uaa ale'ei fei u'ugaa fei haihai, fei lomi na
gu'a wagii fei hafi, Moses na fama'aia ba ei ma'ea,
rona asi'aa, uaa ina harofaa mei Fasu ba, ‘Haida-
niaa Abraham ma Haidaniaa Isaac ma Haidaniaa
Jacob.’
38 Abaa hia Haidaniaa ei ma'ea, uaa ei rona
gutaguta, uaa i a'ana minaa ei, rona gutaguta.”
39 Hefi'a feroiaa law, rona ware, “Ona ware-
farawaninia, mena feroia!”
40 Ma lomi hemea na i'igidinia hefi'a i'igaia.

Mei Christ Na'uu Hini?
(Matthew 22:41-46; Mark 12:35-37)

41 I dii, Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Tani ro'aa
ware ba mei Christ,‡ hia na'uu David?

‡ **20:41: 20:41** O, *Messiah*

42 Te, David anaia na ware a'a fei Bu'uu Lauga:
“ ‘Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasuu:
“Guta raudei ma'au
43 nopa'aloo fei ba una augaa ei bidibidii unumu
labenaa pinemu.” ’
44 David na harofia ‘Fasu.’ Batanai ba hia, na'una?”

Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law (Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

45 Ei roi guguailao ei rama'a, Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana,
46 “Oma'aiaa hamu'ou a'a ena feroiaa law. Nunumiaa ro'ou ba ro'aa tatalai fininaa ei maleaa hawaa uguu ro'ou ma ba ei rama'a, ronei fanunu'apa'aa ro'odu fawelei rona alo'alo manumanu ma tonaa ei gutanaa ei baua rama'a laloo ei synagogue ma a'a ei baua hananaa.
47 Rona fa'amoaa ei humuu ei pifine ma'esuabea ma lafulafu famalaa i pudaa rama'a. Ma ei rama'a ale'ei, ro'aa pa'aa fagiana.”

21

Fei Fanaa mei Pifine Ma'esuabea (Mark 12:41-44)

1 I aranaa pafea, Jesus na fanunupa'aa ei rona pa'i watauda mugoo po'i, roi augaa ei fanaa ro'ou laloo fei bao mugoo po'ii humuu mei Haidaa.
2 Ana na fanunupa'aa hemea pifine ma'esuabea, mei lomi na pa'i mugoo po'ina na augaa guapaloei pa'aa pusu'o mugoo po'i.*

---

* **21:2: 21:2** Warea Greek *guapalo lepta*

3 Ina ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou, fei fanaa
mei pifine mei, na muainaa ei fanaa minaa ei
rama'a.
4 Minaa eni rama'a eni, rona fani a'a ei watauda
manumanuu ro'ou, ma'uaa hia na fani a'a ma'idei
hia na pa'i a'a fei gutana.”

Jesus na Wareaa fei Wata'o'oaa fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 24:1, 2; Mark 13:1, 2)

5 Hefi'a ei otalai nenerana na fiwarewareinaa
ei fananamaiaa mugoo haweraa fei humuu mei
Haidaa ma ei fana a'a mei Haidaa. Ma'uaa Jesus
na ware,
6 “Tamanu eni fanunupa'aa hamu'ou yeni, iwe
nomai fei au ba lomi nepalo mugoo i ude pafoo
hepalodiai. Minaa ro'ou i wata'o'onaa pu.”

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperaraia
(Matthew 24:3-14; Mark 13:3-13)

7 Rona i'igai, “Feroia, nahaiga ro'aa nomai ei
manumanu ei? Ma tamanu lalana ba ro'aa no-
mai?”
8 Ina ware, “Oma'aa hamu'ou ba lomi ro'aa
sifi'aa hamu'ou. Uaa watauda ro'aa nomai a'a fei
harau ma ware, ‘Yau, hia,’ ma ‘Na rafi'i fei au.’
Hamonei'awe neneraa ro'ou.
9 Ena hamona guainia ba na pa'i baua fifo'aia
ma hefi'a gufu na pa'i ei hafelo'a na fo'afipui a'a ei
bauaniaa gufu, hamonei'aa ma'au. Ei manumanu
ei, ido'o nomai ma'uaa, fei a'apoo arewaa lo'e i
nobatafamai.”
10 I dii, ina warenaa a'a ro'ou: “Hefaa baua gufu
i fifo'ai a'a hepalodiai baua gufu ma hefi'a hapara
ro'aa fifo'ai a'a hefi'adiai hapara.

11 I pa'i baua rererea a'a feni malagufu, mouabi-
abia ma hafelo'a funua a'a hefi'a gufu ma hefi'a
manumanu na famama'au ma hefi'a baua hilala
i haroo pumanugawe.
12 “Ma'uaa atawe nomai ei manumanu ei ma
ro'ado'o panarofaa hamu'ou ma haperaraiaa
hamu'ou. Ro'aa noduginaa hamu'ou a'a ei
synagogue ma humuu bobo'aia, ana ro'aa fa'ugaa
hamu'ou pudaa ei hapara ma gavaman, uaa fei
harau.
13 Ma wagii ei manumanu ei, hamo'aa u'ufanaa
ro'ou.
14 Ma'uaa hamoneido'o narafarawani ba lomi
hamo'aa naranara watauda ba batanai hamona
wareaa pepei a'a hamu'ou.
15 Uaa awe fani warea ma apa'aa hamu'ou ba
lomi ro'aa fadugeia, o fapidawainia.
16 Ana pa'aa ena ama ma ina ma lofu ma
maroa mawe ena tafii hamu'odu, ena rowe
aloaa hamu'ou panii ei fadududua ma ro'aa
fo'afama'eaa hefi'a hamu'odu.
17 I bidi unuu minaa ei rama'a a'a hamu'ou, uaa
yau.
18 Ma'uaa lo'e hepalo loaa tabaa hamu'odu i
pa'ai.
19 Nabaa hamona ofawe'i hamo'aa to faweweni.

Jesus na Wareaa fei Pasiaa Jerusalem (Matthew 24:15-21; Mark 13:14-19)

20 “Ena hamona fanununaa Jerusalem ba rona
faweloinia ei fo'aa, hamowe aida ba na rafi'i fei
ude halohaloana.
21 A'a fei au fei, ei yei Judea, ronei ponipa'ainaa
a'a ei maugeni ma ei a'a ei baua gufu, ronei

wala'aa ma ei yei sugatata'aia ronei'aa dinaa a'a
fei baua gufu.
22 Uaa sifei fei au ba i fani lagii ei hafelo'a ba nei
pa'aa fa'uai minaa ei ronadii ne'inia.
23 Ma a'a fei au fei, napa'aa famama'au a'a ei
wareu ma ei roi fasususuu baduu! Iwemina pa'i
baua awataa a'a fei gufu ma fei baua sibana i
dinaa a'a ei rama'a wagina.
24 Ro'aa ma'e a'a ei wadu ma hefi'a ro
bobo'ainaa ro'ou a'a minaa ei baua gufu. Ei
Gentile, ro'aa hapuni'onaa Jerusalem nopa'aloo
fei au na fapedugaa ro'ou mei Haidaa.

Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a (Matthew 24:29-31; Mark 13:24-27)

25 "I pa'i lala a'a fei halo, puda mawe ei pi'u. Yeni
ano, ei baua gufu ro'aa fatemu ma hamamagua
wagii fei waniwanina ma meme'ii unuu fei agi.
26 Ei rama'a ro'aa ma'aumemeroi ma naranara
watauda a'a tamanu fi nomai a'a feni ano, uaa ei
manumanuu haroo pafea, i taletatata.
27 A'a fei au fei, ropowe fanunupa'aa mei Na'uu
Rama'a fi nomai memewaa hepalo papalei fininaa
faufau ma baua hawera.
28 Ena na nomai ei manumanu ei, ufalarai ma
aranaa pafea, uaa fei ponohadiwe'iaa hamu'ou na
rafi'i."

To Feroia a'a fei Haihai Figi (Matthew 24:32-35; Mark 13:28-31)

29 Ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu feni:
"Fanununaa fei haihai figi ma hefi'adiai haihai.
30 Ena na sunaimai rau ro'ou, hamona fa-
nunu'apa'ia ba fei augai na rafi'i.

31 Ana ale'ei, ena hamona fanunupa'aa ei manu-
manu ei, hamonei aida ba fei au haparaiaa mei
Haidaa na rafi'i.
32 “A warefa'uai a'a hamu'ou ba ei rama'aa feni
au feni,† pa'aa lomi ba ro'aa ma'e hawina ba mi-
naa ei manumanu ei na nodigimai.
33 Fei haroo pafea ma feni malagufu i pa'ai,
ma'uaa ei wareau lomi i we pa'ai.
34 “Oma'afarawaninaa hamu'ou. Nabaa lo'e,
ei naranaraa hamu'ou i fa'awataia, ei babareia,
hunu poapoai ma naranara watauda a'a ei manu-
manuu feni ano ma fei arewaa i nopoponamiaa
hamu'ou.
35 Uaa, i nomai a'a ei rona guta a'a minaa ei gufu
tadiwe'aia.
36 Ranimai hamonei oma'ama'a ma lafulafu ba
hamo'aa telapa'i a'a tamanu i nomai, ba hamo'aa
upa'i i pudaa mei Na'uu Rama'a.”
37 Minaa ei arewaa Jesus na feferoi yei hu-
muu mei Haidaa ma minaa ei fafi na aunu ba i
gutafa'arewaia i pafoo fei maugeni, harana Mau-
geni Olive,
38 ma minaa ei rama'a, rona o nofoimai na
mafufuo ba ro'aa guainaa u'ugana i humuu mei
Haidaa.

22

Rona Fiwarei ba Ro'aa Panarofaa Jesus (Matthew 26:1-5; Mark 14:1, 2; John 11:45-53)

1 Hefei baua Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi
Fafuafua, harana fei Talai Falogia, fi norafi'imai

† **21:32: 21:32** O, *hamu'ou ba eni mau rama'a ale'eni*

2 ma ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei
feroiaa law, roi labarai tala ba ro'aa fapa'ainaa
Jesus, uaa rona ma'au a'a ei rama'a.

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus
(Matthew 26:14-16; Mark 14:10, 11)

3 Ma Satan na wadu'aa Judas, hepalo harana
Iscariot, hemea ei Hefua ma Helagui.
4 Judas na dinaa a'a ei famamoaa humuu mei
Haidaa mawe ei bauaniaa ei oanananaa fei hu-
muu mei Haidaa ma wareware a'a ro'ou ba
batanai i aloaa Jesus.
5 Ronamina ni'eni'e ma uga ba ro'aa fani mugoo
po'i a'ana.
6 Ina ugainaa ro'ou ma opaninaa hefaa au ba
i fifaninaa Jesus panii ro'ou nabaa lomi watauda
rama'a.

Fei Hananaa fei Talai Falogia
(Matthew 26:17-25; Mark 14:12-21; John 13:21-30)

7 Inawe nomai fei arewaa fei Faraa Pidaua Lomi
Fafuafua, fei arewaa ro'aa moro'aa huaa fei sip-
sipii fei Talai Falogia ba fana a'a mei Haidaa.
8 Jesus na aloaa Peter ma John ma ware,
“Hamunei pagi'augaa ena ba o hanaia a'a fei Talai
Falogia.”
9 Laguna i'igai, “Ma haigua pagi'augia hitani.”
10 Ina ware, “Ena hamuna nowau a'a fena gufu,
hamu'aa bapa'aa hemea fi talaiporo'aa fena baraa
ranu. Nenerawau a'a fena humu i dinaa wagina
11 ma warefanaa mei amaa fei humu, ‘Mei Fer-
oia na i'igai: hitani fei nopaa ei gufu raua ona'o
fanaa ro'ou, fei ba a hananafipui a'a ei otalai
nenerau wagii fei Talai Falogia?’

12 Iwe fama'aa hamugua hefaa baua nopa pafea
na ude'audii. Pagiaa ei manumanu yena."
13 Laguna dii ma fanunupa'aa ei manumanu
ana ale'ei i warefanaa lagua Jesus. Si'ei, laguna
pagi'augaa ei manumanuu fei Hananaa fei Talai
Falogia.

Fei Finei mei Fasu
(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Corinthi-
ans 11:23-25)

14 I nopa'aloo fei au, Jesus mawe ei apostle, rona
gutafapalagi ditataa fei tawa.
15 Ma na warenaa a'a ro'ou, "Pa'aa nunumiau ba
a hananafipui a'a hamu'ou feni Hananaa fei Talai
Falogia ma hinene a tonaa fi'iu.
16 Uaa, a warefanaa hamu'ou, lomi a hananadinia nopa'aloo fei ba na arewa fei hanuna wagii
fei haparaiaa mei Haidaa."
17 I todigaa fei bara, na ware 'ta' ma warenaa a'a
ro'ou, "Tonaa feni ma hunufima'ainia.
18 Uaa, a warefanaa hamu'ou ba lomi a hunudinaa fei ranuu grape nopa'aloo fei noramiaa fei au
haparaiaa mei Haidaa."
19 Ma ina tonaa fei faraa pidaua, ware 'ta',
itafia, fanaa ro'ou ma ware, "Feni, pigiou, fanau
a'a hamu'ou; bigi'ia ale'ei ba fanonomii hamu'ou
yau."
20 Ana ale'ei, ro'aa hananadii, na tonaa fei bara
ma ware, "Sifeni feni baraa fei manufau fi'ugaia
wagii fei namou, fei i wigii a'a hamu'ou.
21 Ma'uaa fei panii mei ba i aloau, yeni pafoo
tawa a'au.
22 Mei Na'uu Rama'a i aunu ana ale'ei fei ne'ia,
ma'uaa, ipa'aa fagiana mei ba i aloia.

23 Ma ronawe fi'i'igai ba hini ro'ou na bigi'aa fei.
24 Ana na pa'i fihareia dupuaa ro'ou ba hini i
pafeai.
25 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ei haparaa Gen-
tile rona fasuinaa ei rama'a ma ei paniaa panii
ro'ou, rona ware ba ro'ou ana Haduma.
26 Ma'uaa maumau hamu'ou, nei'aa ale'ei. Agia,
mei pa'aa bauana dupuaa hamu'ou nei ale'ei
hemea baduu ma mei na tonaa fei hapara nei
ale'ei hemea nafi.
27 Uaa amaia na pafeai, mei i guta tawa, o mei
hasumaa du'ua? A'a ba mei i guta tawa? Ma'uaa
yau ale'ei hemea nafi i dupuaa hamu'ou.
28 Hamu'ou, ena hamona palarau wagii ei man-
imaniau.
29 Ma a fanaa hamu'ou hefaa gufuu hapara, ana
ale'ei mei Amau na fanau hepalo
30 ba hamo'aa hana ma hunu a'a fei tawau wagii
fei haparaiau ma guta pafoo ei gutanaa hapara ma
dududuaa ei hefua ma guapaloei pai Israel.

Jesus na Ware'augaa fei Sifisifii Peter (Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; John 13:36-38)

31 “Simon, Simon, Satan na i'igai ba i nu-
enueinaa hamu'ou ale'ei baranafi.
32 Ma'uaa una lafulafunio, Simon, ba fei we'iaa
naranaramu nei'aa wata'adudu. Ma ena ona
momo'aimai, onei fawe'iaa naranaraa ei lofumu.”
33 Ma'uaa ina ware, “Mena Fasu, yau a aunuhu-
gio a'a fei bobo'aia ma fei ma'ea.”
34 Jesus na ware, “A warefanio, Peter, hinene i ai
fei a'aroo na wagieni i odupoai wareamu ba lomi
ona apa'au.”

35 Jesus na i'iginaa ro'ou, “Ei a aloaa hamu'ou
pani ua, lomi mugoo po'i, raba, o supinai, hamona
nunuminaa hefi'adiai?”

Rona ware, “Lomi.”

36 Na warenaa a'a ro'ou, “Ma'uaa e'eni, nabaa
na pa'i mugoo po'i, tonia ma hepalo raba anaa.
Ma nabaa lomi hamona pa'i wadu, aloaa ei hawaa
uguu hamu'ou ma pono'aa hepalo.
37 Na udedii feni ne'ia: ‘Hia, i wareifini a'a ei
barafeaa law’; ma u'ei warefanaa hamu'ou ba
feni, neipa'aa fa'uai a'au. Fa'ua, tamanu rona
ne'inaa a'au, fi nopa'amii fei fafa'uaiana eni.”

38 Ei otalai nenera, rona ware, “Ma'aia, mena
Fasu, siguapaloeni, guapaloeni wadu.”

Na ware, “Na hawidigia.”

Jesus na Lafulafu Pafoo fei Maugeni Olive (Matthew 26:36-46; Mark 14:32-42)

39 Ana ale'ei maumauna, Jesus na dinaa fei Mau-
geni Olive ma ei otalai nenerana, rona nenegia.
40 Ro'aa nopa'aloo yei, na warenaa a'a ro'ou,
“Hamonei lafulafu ba lomi hamo'aa pasi wagii ei
manimania.”
41 Ina di'ininaa ro'ou, rauana ale'ei pasiaa
nafa'aa ro'ou hefaa mugoo, fa'unaa du'una ma
lafulafu,
42 “O'ama, nabaa ona nunumiai, tonaa feni bara
a'au, ma'uaa bigi'aa fei nunumiamu, abaa fei
nununumiau.”
43 Hemea alo'alo i pafea na fa'arewa a'ana ma na
fawe'ia.

44 Namina awata naranarana ma namina la-
fulafu fawe'i ma fei mapuna ale'ei namo na
pasi'u'ugunaa pu.*

45 I asi'aa a'a fei lafulafuana ma hadiwe'inaa
a'a ei otalai nenera, na fanunupa'aa ro'ou rona
ma'igu, na madugu unuu ro'ou uaa na fua'onaa
ro'ou fei faloloa'ia.
46 Na i'iginaa ro'ou, “Tani hamu'ou ma'igu?
Asi'aa ma lafulafu ba lomi hamo'aa pasi wagii ei
manimania.”

Rona Panarofaa Jesus
(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; John 18:3-11)

47 Ana fi wareware ua, hefaa gupuu rama'a na
nomai ma mei harana Judas, hemea ei Hefua ma
Helagui, na talaidugamii ro'ou. Na nolao a'a Jesus
ba i hatofaa pudana,
48 ma'uaa Jesus na i'iginia, “Judas, yoi ba o'aa
aloaa mei Na'uu Rama'a a'a fei hatofaa puda?”

49 Ro'aa fanunuia ba tamanu fi nomai ei ro'aa
neneraa Jesus, rona ware, “Mena Fasu, hai'ou
fo'anaa eni waduu hai'ou?”
50 Hemea ro'ou na lafigipa'aa adiaa mei nafii
mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, raudei
ma'au.
51 Ma'uaa Jesus na ware, “Nei pedu feni!” Ma na
idoaa adiaa mei rama'a mei ma farawaninia.
52 Jesus na warenaa a'a ei famamoaa humuu
mei Haidaa, ei bauaniaa ei oanananaa fei humuu

* **22:44: 22:44** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i vv. 43 ma 44.

mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu, ei ba ro'aa panarofia, “Tani hamu'ou notomai wadu ma babu—ei naraa hamu'ou ba a fo'afiloginaa ei bauaniaa gufu?

53 Minaa ei arewaa yau a'a hamu'ou i malalaa humuu mei Haidaa ma lomi hamona panarofau. Ma'uaa feni, au hamu'ou, au haparaiaa fei roromaa.”

Peter na Ware ba Lomi na Apa'aa Jesus
(Matthew 26:57, 58, 69-75; Mark 14:53, 54, 66-72; John 18:12-18, 25-27)

54 Si'ei, rona panarofo'aia ma noduginaa hia humuu mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. Peter na talaifa'ude'udemai nene.

55 Ma'uaa ro'aa pa'aiaa fei hafi i memewaa fei malalaa humu ma gutafipui, Peter na guta hugiaa ro'ou.

56 Hemea nafi nanao na fanunupa'ia na guta yei a'a fei we'aa fei hafi. Ina fanunufa'u'uia ma ware, “Meni rama'a meni, hia hemea a'ana.”

57 Ma'uaa na ware'opa'ainia, “Mena pifine, lomi una apa'ia.”

58 Lomi namina madii ma hemeadiai na fanunupa'ia ma na ware, “Yoi ana hemea ro'ou.”

Na ware Peter, “Otafi, abaa yau!”

59 I didii ale'ei heai hour, hemeadiai na ware, “Meni rama'a meni napa'aa guta a'ana uaa hia hemea Galilee.”

60 Peter na ware, “Otafi, lomi na apa'aa ena mau wareamu!” Ana fi wareware ua, na ai fei a'aroo.

61 Mei Fasu na diarai ma fanunufa'u'uaa Peter. Ma Peter nawe naraiaa tamanu na warefania mei Fasu: “Hinene i ai fei a'aroo, i odupoai wareamu ba lomi ona apa'au.”

62 Ma ina asi'anaa ano ma namina
aimatogutogu.

Ei Fo'aa na Warefafeifeinia
(Matthew 26:67, 68; Mark 14:65)

63 Ei rona oma'aa Jesus, rona warefalalasia ma
hafugia.
64 Rona sumaa pudana ma warefawe'i a'ana,
"Dii unifanaa hai'ou ba hini fi hafugio?"
65 Ma ronamina wareaa watauda hafelo'a a'ana.

Jesus i Pudaa ei Bauaniaa Jew
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; John 18:19-24)

66 I ba'amai fei panii arewaa, ei bauaniaa gufu—
ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa
law, rona gutafipui ma hefi'a na nodugaloo Jesus i
a'a ro'ou.
67 Rona ware, "Nabaa yoi mei Christ,† ware-
fanaa hai'ou."
Jesus na ware, "Nabaa na warefanaa hamu'ou,
hamo'aa nara ba abaa fa'ua
68 ma nabaa a i'iginaa hamu'ou, lomi ba
hamo'aa ware.
69 Ma'uaa e'eni ma nolao, mei Na'uu Rama'a i
guta raudei ma'au mei Haidaa, mei na faufau."
70 Minaa ro'ou na i'igai, "Hama yoi Na'uu mei
Haidaa?"
Na ware, "Na wanewane ena wareaa hamu'ou
ba yau hia."
71 Ma rona ware, "Tamanu hanuna ba o'aa to-
diai u'uga a'a feni dududua? Ona guaidigaa ei
warea lele'amiana ana a'a fei haba'umuna."

† **22:67: 22:67** O, *Messiah*

23

Jesus i Pudaa Pilate ma Herod
(Matthew 27:1, 2, 11-14; Mark 15:1-5; John 18:28-38)

1 Minaa ei a'a fei gupu na asi'aa ma noduginaa
hia a'a Pilate.
2 Ma rona ware ba ina bigifatata, "Hai'ouna
aida ba meni rama'a meni, na fafeloaa feni gufuu
hai'ou. Lomi na nunuminia ba ei rama'a ronei
fani mugoo po'i a'a Caesar ma ware ba hia Christ,*
hemea hapara."
3 Si'ei, Pilate na i'iginaa Jesus, "Haa, yoi mei
haparaa ei Jew?"
Jesus na ware, "Hi'i, ana ale'ena wareamu."
4 I dii, Pilate na warenaa a'a ei famamoaa hu-
muu mei Haidaa ma fei gupuu rama'a, "Lomi una
labagipa'i tataa meni rama'a meni."
5 Ma'uaa ronamina'u ware'ualao, "Ina
fa'una'anaa ei rama'a tadiwe'aiaa Judea† a'a ei
feroiana. Rawarawa na bigi'ia Galilee ma nawe
nopa'amii yeni."
6 I guainaa fei, Pilate na i'igai ba hia Galilee.
7 I apa'alao ba Jesus na guta wagii fei haparaiaa
Herod, ina alonaa hia a'a Herod, mei ana hia yei
Jerusalem a'a fei au fei.
8 I fanunupa'aa Jesus Herod, namina ni'efafelo
uaa minaa nunumianamai mina ba i fanunuia.
Ma wagii ei guaiana u'ugana na nara ba i fanunu
na bigi'aa hefi'adiai foigia.
9 Ina i'igainia watauda i'igaia, ma'uaa Jesus,
lomi na u wareware a'ana.

---

* **23:2: 23:2** O, *Messiah*; vv. 35 ma 39 anaa † **23:5: 23:5** O, *tadiwe'aiaa fei gufuu ei Jew*

10 Ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei
feroiaa law, rona ufalarai yei ma warefi'u'uinaa
difoo ro'ou ba hia napa'aa tata.
11 Ma Herod mawe ei maroana fo'aa, rona hape-
hapeia ma warefafeifeinia. Rona farafenaa hia
fei maurawani hawaa ugu ma alohadiwe'inia a'a
Pilate.
12 A'a fei arewaa fei, Herod ma Pilate, lagunawe
fitafii—do'o fama'a na pa'i watolaa lagua.

Rona Ware ba Jesus nei Ma'e
(Matthew 27:15-26; Mark 15:6-15; John 18:39—19:16)

13 Pilate na harofipuinamii ei famamoaa hu-
muu mei Haidaa ma ei bauaniaa gufu mawe ei
rama'a
14 ma warenaa a'a ro'ou, “Hamona dugamii
meni ba hia mei i fa'una'anaa ei rama'a ba ronei
fo'afipui a'a fei gavaman. Una i'iginia i pudaa
hamu'ou ma lomi na labagipa'i pa'afii fei tatana,
fei hamona ware ba ina bigi'ia.
15 Ma Herod, ana lomi na labagipa'aa tatana,
uaa ina alohadiwe'inamai a'a o'ou ma hamona
fanunupa'idigia ba hia, lomi na bigi'aa hepalo
manumanu ba nei ma'e.
16 Si'ei, ado'o babuinia ma awe alagia.”‡

18 Ma ronamina fai harofa, “Dugifarauaninia
mena rama'a mena. Ma alafanamiaa hai'ou
Barabbas!”
19 (Rona bobo'ainaa Barabbas uaa ina
ba'ananarai a'a fei gufu ma ana na fo'afama'e
rama'a).

‡ **23:16: 23:16** Hefi'a ne'ia ba *alagia.” 17 Ba i pa'aa alaraa hemea a'a ro'ou wagii fei Hananaa.*

20 Si'ei ba Pilate na naranara ba i alaraa Jesus, na
i'igidinaa ro'ou,
21 ma'uaa rona haroharo memewai ua, “Fa-
tawaia! Fatawaia!”
22 Ina warefa'odupoai a'a ro'ou, “Tani ei?
Tamanu bigifatatana? Lomi una labagipa'aa
hepalo tatana ba nei ma'e. Si'ei, ado'o babuinia
ma awe alagia.”
23 Ma'uaa ronamina harofawe'i ba i nei fatawa
ma fei harofaa ro'ou nawe nopa'ilao.
24 Si'ei, Pilate nawe nara ba ipowe ugainaa fei
i'igaiaa ro'ou.
25 Ina alaraa mei bobo'aia wagii fei
ba'ananaraiana ma fo'afama'eana rama'a, mei
rona nunuminia ma na rawanaa panii ro'ou
Jesus.

Fei Fatawana
(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; John 19:17-27)

26 Roi nodugalao, rona panarofaa Simon, mei
Cyrene fi baguamai sugatata'aia ma rona fa-
fuharenaa hia fei hawafolo ba nei talaifuhare-
nalao nenee Jesus.
27 Abaa po'o rama'a, ei ro'ei nenegia; hefi'a
ro'ou, ei pifine, ei rona aimemewai ma ai'aigia.
28 Jesus na oma'anaa a'a ro'ou ma ware, “Ena
pifine, na'uu Jerusalem, apuna aigau; hamonei
aigaa ana hamu'ou ma ena na'uu hamu'ou.
29 Uaa iwe nomai fei arewaa hamopowe ware,
‘Rona pa'i hawegiaa ro'ou ei pa'abeu pifine, ei
watau lomi na wanini baduu ma ei susu lomi na
fasusu baduu!’
30 Ma

“ ‘ropowe ware a'a ei baua maugeni, “pasi'onaa
hai'ou!”
Ma a'a ei pusu'o maugeni, “Hawainaa hai'ou!”
’

31 Uaa nabaa rona bigi'ia a'a fei mamarawii hai-
hai, po'o batanaidiai a'a fei na manunu?”
32 Helaguidiai, rama'a hafelo, ana rona nodugi-
fipuinaloo lagua a'ana ba ro'aa fatawaa lagua.
33 Ro'aa nopa'amii fawelei harana Guitaba, rona
fatawaia yei watolaa lagua, hemea ma'auna ma
hemea mauwina.
34 Jesus na ware, “O'ama, futoaa ei hafelo'aa
ro'ou, uaa lomi rona apa'aa tamanu roi bigi'ia.”§
Ma ei susuna rona fi'alaginia wagii fei uni'uni
fifigaiaa ro'ou.
35 Ei rama'a, roi ufanunu ma ei bauaniaa ei Jew
na faba'efoinia. Rona ware, “Ina fatelaiaa hefi'a
ma e'eni nei fatelaiaa anaia nabaa hia mei Christ,
Hemei Rafeiana, mei aloagii mei Haidaa.”
36 Ei fo'aa, ana rona nomai a'ana ma ware-
fafeifeinia. Rona fani numana, fei para'aa wine
37 ma ware, “Nabaa yoi haparaa ei Jew, onei
fatelaio.”
38 Ina pa'i hefaa ne'ia palalana ba, “SIMENI,
MENI HAPARAA EI JEW.”
39 Hemea laguei hafelo'a, laguei lagu'aa fatawa
yei na warefafeloia: “Abaa yoi mei Christ? Fate-
laio ma haigua!”
40 Ma'uaa hemea lagua na hota'ia. Ina ware,
“Lomi ona ma'auaa mei Haidaa? Abaa yoi ana o
ma'e ale'ei hia?

§ **23:34: 23:34** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i feni wareaa Jesus feni.

41 Ina wanewane ba agu'aa ma'e uaa lagii ei
hafelo'aa agua. Ma'uaa meni rama'a meni, lomi
na bigi'aa hepalo tata."
42 Ma ina ware, "Jesus, nonominau ena ona
panarofaa fena haparaiamu."*
43 Jesus na warefania, "A warefa'uai a'amu ba
wagieni, yoi o oafipui a'au wagii fei fananamaiaa
gufu."

Fei Ma'eaa Jesus
(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; John 19:28-30)

44 Inawe nopa'amii fei fa'oloroaiaa hour ma
fei roromaa namina hawainaa minaa fei gufu
nopa'aloo fei fafaimeiaiaa hour,
45 uaa fei halo lomi na we'a. Ma fei lawalawaa
fei rapirapii fei humuu mei Haidaa na anininaa
guapapa.
46 Jesus namina harofabauana, "O'ama, fei spir-
itiu, i panimu." I waredigaa fei, na fawenai
apoinaa fei fawewenina.
47 I fanununaa fei mei centurion, na uduginaa
mei Haidaa ma ware, "Pa'aa fa'ua ba meni, pa'aa
wanewanea.
48 Ro'aa nofipuimai ei rama'a ba ro'aa fanunu
fei, rona fanunuia ma aunuhafuhafugaa niniwai
ro'ou.
49 Ma'uaa minaa ei rona apa'ia mawe ei pifine
ro'aa nenegia ei i norai Galilee, rona ufaraua ma
fafanununaa ei manumanu ei.

---

* **23:42: 23:42** Hefi'a ne'ia ba *ena ona nofininamii fei faufau fei haparaiamu.*

Fei I'ifaiaa Jesus
(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; John 19:38-42)

50 Ina pa'i hemea rama'a, harana Joseph, hemea
bauaniaa ei Sanhedrin ma hia hemea rawani'a
rama'a ma fei maumauna na wanewane,
51 mei lomi na ugainaa fei naranara ma bigi'aa
ro'ou. Hia hemea Judea noramiana Arimathea ma
ifi oma'oma'aiaa fei haparaiaa mei Haidaa, fei ba
i nomai.
52 Ina dinaa a'a Pilate ma i'iginaa fei hudi unuu
Jesus.
53 Ma na porofa'u'upuia, hawainia a'a hefaa
lawalawa linen ma fahainopia laloo huapu, fei
waduaa ro'ou wagii ei na'a, fei atawe pa'i ma'ea
na hainopia.
54 Feni, Arewaa Pagipagia ma fei Sabbath anaa i
nomai.
55 Ei pifine, ei ro nofipuimai a'a Jesus i Galilee,
rona neneraa Joseph ma fanunuaa fei huapu ma
batanai hainopaa fei hudi ununa.
56 Rona dinaa gufu ma pagiaa ei manumanu
dufaa. Ma'uaa rona gutafawenai a'a fei Sabbath
ba ro'aa neneraa fei law.

24

Fei Asi'ana
(Matthew 28:1-10; Mark 16:1-8; John 20:1-10)

1 A'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia,
ale'ena mafufuo badu, ei pifine rona notonaa ei
pagiaa ro'ou manumanu dufaa ma dinaa a'a fei
huapu.

2 Rona fanunupa'ia ba fei baua mugoo gigei fei
na'a, na pigudii a'a fei huapu,
3 ma'uaa, ro'aa wadu'ai, lomi rona fanunupa'aa
fei hudi unuu mei Fasu, Jesus.
4 Ro'ei naranara wagina ma helaguei wawane,
lawalawaa lagua namina we'a ale'ei usida, laguna
u papaa ro'ou.
5 Uaa fei ma'auaa ro'ou, ei pifine, rona fa-
pasi'o'o'uinaa pu, ma'uaa laguei wawane, laguna
warenaa a'a ro'ou, “Tani hamu'ou lalabarainaa
mei fi gutaguta dupuaa ei ma'ea?
6 Hia lomi yeni. Na asi'adii! Hamonei nonom-
inaa ei warefanana hamu'ou ei i oafipui a'a
hamu'ou i Galilee:
7 ‘Mei Na'uu Rama'a ro'aa fifaninia panii ei
hafelo'a ba ronei fatawaia ma a'a fei fa'oduaiaa
arewaa i asi'adiai.’ ”
8 Ma ronawe nonominaa ei wareana.
9 Ro'aa nodigimai a'a fei huapu, rona u'ugaa mi-
naa e'ei a'a ei Hefua ma Hemea mawe hefi'adiai.
10 Mary Magdalene, Joanna, Mary mei inaa
James mawe hefi'a a'a ro'ou, rona u'ugaa e'ei a'a
ei apostle.
11 Ma'uaa rona nara ba abaa fa'ua fei u'ugaa
ei pifine, uaa ei wareaa ro'ou ale'ei mau wareaa
poapoa.
12 Ma'uaa Peter na asi'aponinaa a'a fei huapu.
Ina fabalou ma fanunupa'aa ei mininii linen na
ude u'ugai ma na aunulao ma naranara ba tani
ipo'o biyei.

Fei Tala i Dinaa Emmaus
(Mark 16:12, 13)

13 Ana a'a fei arewaa fei, helagui ro'ou, laguna
dinaa a'a fei gufu, harana Emmaus ale'ei hefua ma
heai kilometre,* rauana a'a Jerusalem.
14 Lagu'ei fiwarewareinaa minaa ei manumanu
na nodigimai.
15 Lagu'aa fiwarewareinaa ei manumanu ei, Je-
sus na nomai ma talaihugiaa lagua;
16 Ma'uaa lomi na fa'arewa ba lagu'aa fa-
nunu'apa'ia.
17 Ina i'iginaa lagua, “Tamanu ei talaifiware-
wareiaa hamugua?”
Laguna u'o'o'uinaa pu.
18 Hemea lagua, harana Cleopas na i'iginia, “Yoi
hemea tatalaia ua i Jerusalem ma lomi ona aida ei
manumanu na nodigimai a'a eni arewaa eni?”
19 Ina i'igai, “Manumanu bata?”
Laguna ware, “Ei na nomai a'a Jesus mei
Nazareth. Hia hemea mamama'a. Na faufau
ei wareana ma bigi'ana i pudaa mei Haidaa ma
minaa ei rama'a.
20 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei baua-
niaa hai'ou, rona fifaninia panii hefi'a ba ronei
fo'afama'eia ma rona fatawaia;
21 ma'uaa, na o'onai unuu hai'ou ba hia mei ba i
ponohadiwe'inaa Israel. Ma hepalodiai, wagieni,
fa'oduaiaa arewaa ei i nomai ei manumanu ei.
22 Ma hepalodiai, hefi'a pifinee hai'odu, rona
famaduofoaa hai'odu. Rona dinaa a'a fei huapu
mafufuo badu wagieni
23 ma'uaa lomi rona fanunupa'aa fei hudi un-
una. Rona nomai ma warefanaa hai'ou ba rona

* **24:13: 24:13** Warea Greek *oloroa pa'ania stadia* (ale'ena 11 kilometres)

fanunupa'aa laguei ale'ei alo'alo, laguna ware ba
ina mama'a.
24 Ma hefi'a tafii haigua, rona dinaa a'a fei huapu
ma fanunuia ana ale'ei ei wareaa ei pifine. Ma'uaa
lomi rona ma'apa'ia.
25 Ma ina warenaa a'a lagua, “Hamunapa'aa
poapoai ma na polai tabaa hamugua ma lomi
hamuna nara ba fa'ua minaa ei ronadii wareia ei
mamama'a!
26 Haa, lomi ba mei Christ† neido'o tonaa fi'ina
wagii ei manumanu ei ma nene i tonaa fei hawer-
ana?”
27 Ma ina ware itailalafuifanaa lagua minaa ei
u'ugaa fei Bu'u Apuna, fei na u'ugia i a'a fei ne'iaa
Moses ama'anaa ei ne'iaa minaa ei mamama'a.
28 Ro nofarafi'inaa fei gufu ba ro'aa dinaa wag-
ina, Jesus ba i talaidilao.
29 Ma'uaa laguna warefawe'i a'ana, “Gutafipui
a'a haigua, uaa anaa i roro; fei arewaa anaa i
pedu.” Si'ei, ina wadu'ai ba i gutafipui a'a lagua.
30 Ro'aa guta wagii fei tawa, ina tonaa fei faraa
pidaua, ware ‘ta’, itafia ma fanaa lagua.
31 Ma ei pudaa lagua, nawe arewa ma lagunawe
fanunu'apa'ia ma ina fa'apa'ai pudaa lagua.
32 Ma laguna fi'i'igai, “Haa, lomi bibiyeiaa nara-
naraa agua ei i fiwarewarei a'a agua i tala ma
fa'arewainaa fei Bu'u Apuna a'a agua?”
33 Laguna asi'aa ma hadiwe'ibatafanaa
Jerusalem. Ma yei, laguna bapa'aa ei Hefua ma
Hemea mawe hefi'adiai a'a ro'ou, rona oafipui
34 ma laguna ware, “Pa'aa fa'ua! Mei Fasu na
asi'aa ma fa'arewa a'a Simon.”

---

† **24:26: 24:26** O, *Messiah*; v. 46 anaa

35 Ma laguna u'ufanaa ro'ou tamanu na nomai
a'a lagua i tala ma batanai lagua fanunu'apa'aa
Jesus ei fi itafaa fei faraa pidaua.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Otalai Nenera
(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

36 Roi fiwarewareinaa fei, Jesus na fa'arewa
dupuaa ro'ou ma warenaa a'a ro'ou, "Me'o, guta-
farawani ua."
37 Rona ba'arofo ma ma'au. Ei naraa ro'ou ba
rona fanunupa'i hani'u.
38 Ina warenaa a'a ro'ou, "Tani hamo'aa nara-
nara watauda ma hamamagua?
39 Fanunuamii paniu ma pineu. Ana yau ua!
Panarofau ma fanunu; hani'u lomi pigiona ma
guina, ale'ei hamona fanunupa'ia ba yau una
pa'i."
40 I waredigaa fei, na fama'aa ro'ou guei panina
ma pinena.
41 Ma'uaa lomi rona nara ba fa'ua uaa rona
ni'eni'e fininaa nanawala pudaa ro'ou ma ina
i'iginaa ro'ou, "Hamona pa'i du'ua yeni ba a
hanana?"
42 Rona fania hepalo unumaa ro'ou nia
43 ma ina tonia ma hanaia i pudaa ro'ou.
44 Ina warenaa a'a ro'ou, "Sifeni, feni adii ware-
fanaa hamu'ou ei ado'o guta a'a hamu'ou: Minaa
ei ne'ia na u'ugau a'a fei Law Moses, ei Mamama'a
mawe fei Bu'uu Lauga, roneipa'aa nomai."
45 Ma inawe fa'arewainaa tabaa ro'ou ba ronei
apa'ifarawaninaa fei Bu'u Apuna.

46 Ina warefanaa ro'ou, “Sifeni feni ne'ia: Mei
Christ nei tonaa fi'ina ma asi'aa wagii fei ma'ea a'a
fei fa'oduaiaa arewaa
47 ma wagii fei harana, do'o fama'a i Jerusalem,
rowe u'ufanaa minaa ei gufu ba ei rama'a, ronei
filoginaa naranaraa ro'odu ma iwe futoaa ei
hafelo'aa ro'ou.
48 Hamona fanunudigaa ei manumanu ei.
49 Yau, a alofanamiaa hamu'ou fei fa'unaiaa mei
Amau; ma'uaa hamoneido'o guta a'a feni gufu
feni hawina hamona tonaa fei faufau noranarai
pafea.”

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea (Mark 16:19, 20; Acts 1:9-11)

50 I noduginaa ro'ou malalaa Bethany, na
roainaa panina ma haweginaa ro'ou.
51 Ei fi haweginaa ro'ou, na duginaa hia pafea
mei Haidaa.
52 Ma rona losuinia ma hadiwe'inaa Jerusalem
fininaa ni'eni'ea.
53 Ma ronamina gutalao a'a fei humuu mei
Haidaa ma uduginaa mei Haidaa.

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c